

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ
ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК ОРТАЛЫҒЫ**

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЦЕНТР
ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**Кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтың
алдын алудағы бос уақытты мазмұнды өткізудің маңызы**

Әдістемелік ұсынымдар

**Значение содержательной досуговой деятельности в
профилактике правонарушений среди
несовершеннолетних**

Методические рекомендации

Астана, 2016

«Кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтың алдын алудағы бос уақытты мазмұнды өткізудің маңызы» әдістемелік ұсынымдары (әдістемелік ұсынымдар) – Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК – Астана қаласы, 2016 жыл – 159 бет.

Методические рекомендации «Значение содержательной досуговой деятельности в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних» (методические рекомендации) – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования» Министерство образования и науки Республики Казахстан – г. Астана, 2016 год – 159 стр.

«Кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтың алдын алудағы бос уақытты мазмұнды өткізудің маңызы» әдістемелік ұсынымдары құқық бұзушылықтың жасалу себептері мен олардың салдарын анықтау мақсатында педагогикалық зерттеу қорытындылары жөніндегі талдау материалдарын қамтиды.

Әдістемелік ұсынымдар жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алуда шешуші фактор болып табылатын олардың сабақтан бос уақытта пайдалы жұмыспен айналысуын ұйымдастыруға бағытталған.

Ұсынылып отырған материал қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарының басшылары мен педагогтеріне, ата-аналарына арналған.

Методические рекомендации «Значение содержательной досуговой деятельности в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних» содержат аналитические материалы по итогам педагогического исследования с целью выявления причины совершения правонарушений и их последствий.

Методические рекомендации направлены на организацию полезной досуговой занятости подростков в свободное от учебы время, которая является ключевым фактором в профилактике правонарушений подростков.

Предлагаемый материал адресован руководителям и педагогам организаций образования, реализующих программы дополнительного образования, родителям.

*ҚР БжҒМ «Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК оқу-әдістемелік кеңесі ұсынады
(2016 жылғы 5 мамырдағы № 2 хаттама)*

*Рекомендовано Учебно-методическим советом
РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования» (протокол от 5 мая 2016 года №2)*

*©Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы, 2016
©Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования, 2016*

Мазмұны

Кіріспе	5
1. Бос уақытты өткізу қызметін ұйымдастырудың шетелдік тәжірибесіне қысқаша шолу жасау	7
2. Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуда қосымша білім берудің рөлі мен жағдайы	10
3. Әлеуметтік-педагогтік проблема ретінде жасөспірімдердің сабақтан бос уақытында жұмыспен айналысуын ұйымдастыру	14
4. Кәмелетке толмағандардың құқыққа қарсы мінез-құлқының себептері	23
5. Бос уақытты өткізу қызметі арқылы тұлғаның әлеуметтенуінде қосымша білім беретін педагогтың рөлі	29
6. Өңірлік білім беру, ғылыми, мәдени, спорттық, қоғамдық және коммерциялық ұйымдардың инновациялық желісін құру жөніндегі ресурстық орталық ретінде мектептен тыс ұйымның рөлі	37
Қорытынды	47
Қосымша	49
Әдебиеттер тізімі	80

Содержание

Введение	83
1. Краткий обзор зарубежного опыта организации досуговой деятельности	84
2. Состояние и роль дополнительного образования в профилактике правонарушений несовершеннолетних в Республике Казахстан	87
3. Организация досуговой занятости подростков в свободное от учебы время как социально-педагогическая проблема	91
4. Причины противоправного поведения несовершеннолетних	100
5. Роль педагога дополнительного образования в социализации личности через досуговую деятельность	106
6. Роль внешкольной организации в качестве ресурсного центра по созданию региональной инновационной сети образовательных, научных, культурных, спортивных, общественных и коммерческих организаций	113
Заключение	124
Приложение	126
Список литературы	157

Кіріспе

Мемлекет балалық шақтың адам өміріндегі маңызды кезең екендігін мойындайды және балаларды қоғамдағы толыққанды өмірге дайындау, олардың қоғамдық маңызды белсенділігін дамыту, балалардың бойында жоғары адамгершілік қасиеттер тәрбиелеу басымдығының қағидаттарына сүйенеді.

Қазіргі уақытта жаһандану жағдайында белсенді және жауапты азаматтарды тәрбиелеу маңызды рөл атқарады. Бұл ретте адамның рухани- адамгершілік тұрғысынан дамуына ерекше көңіл бөлінеді.

Бұл өзінің ұлттық егемендігін, өз халқының өзіндік әрі бірегей мәдениетін, халық шығармашылығы мен даналығының көпғасырлық тәжірибесін, басқа адамдармен тату-тәтті өмір сүруді және мәдени алуан түрлілікті құрметтеуді білдіретін дәстүрлі мәдениеттің игі құндылықтарын сақтай білуді көздейді.

Біздің заманымыздың ерекшелігі адамның технологиялық өркениеттің қысымымен барлық нәрседен хабардар адамға айналып, оның сезімдері стандартталып, шектелетінінде болып отыр.

Адамның қалыптасуы оның ақыл-ой мүмкіндіктерін дамытуды ғана емес, сонымен қатар мәдениетінің негізін құрайтын жалпы адами құндылықтар жүйесін игеруді болжайды.

Алайда, ғалымдардың, психологтардың, әлеуметтік педагогтардың зерттеулері көрсетіп отырғандай, соңғы жылдары көптеген кәметке толмағандардың арасында құндылық бағдарларының қалыптаспағаны байқалып отыр. Балалар мен оқушылардың адамгершілік, рухани, этикалық дамуы тұрғысынан алаңдатарлық жағдай анықталып отыр. Өкінішке орай, соңғы жылдары біз балалар арсыздығы мен қатыгездігі, тіпті жақын туыстардың өзіне жылылық сезімінің болмауы, айналасындағыларға қажеттілік көзқараспен қана қарау, рухани тайыздық сияқты құбылыстарды көп кездестірудеміз. Сондықтан да балалар мен жастар ортасында мынадай келеңсіз құбылыстар орын алып отыр: әлеуметтік емес мінез-құлық таныту, маскүнемдік және нашақорлық, еңбектену ниетінің болмауы, өз халқының мәдениетіне немқұрайлылықпен қарау, өмірге деген қызығушылықтың болмауы.

Осыған байланысты, балалар мен жастар арасында құқық бұзушылықтардың өсуін азайту жолдарын іздестіру және олардың алдын алу тиімділігінің жоғары болуы, әрине біздің қоғамның алдында тұрған аса өзекті әрі әлеуметтік маңызы бар міндеттердің бірі болып табылады.

Бүгінде балалар мен жастарға бағдар беруге, қазіргі ақпарат заманының үлкен ағынында өз-өзін таба білуге, жақсы мен жаманды, шындық пен жалғандылықты ажырата білуді үйретуге, қазіргі мәдени

және жалпы адами құндылықтарға деген қызығушылықты қайтаруға көмектесу өте маңызды.

Бұл жағдайда да тұлғаның әлеуметтенуі мен жеке дамуы кезеңінде бос уақытты өткізу қызметі орасан зор тәрбиелік мәнге ие болып отыр.

1. Бос уақытты өткізу қызметін ұйымдастырудың шетел тәжірибесіне қысқаша шолу жасау

Профилактикалық жұмысқа көп көңіл бөле отырып, психологиялық-педагогикалық іс-шаралар жүйесі қатер тобына жатқызылған балалар мен жасөспірімдердің ұзақ кезеңдік дамуын және олармен жұмыс істеудің ауқымды көлемін қамтуға тиіс екендігі туралы айта кету қажет. Оқу, еңбек, қоғамдық қызметпен қатар профилактикалық шаралар бос уақытты өткізу саласын да қамтуға тиіс.

Жасөспірімдердің девианттық мінез-құлқының алдын алудың неғұрлым тиімді құралы мәдени демалыс қызметі болып табылады.

Егер әлемдік тәжірибеге жүгінетін болсақ, кез келген мемлекеттік саясат, оның ішінде кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу саласындағы саясат жалпыға бірдей танылған халықаралық нормаларды негізге алады.

Мектептен кейін және каникул кезінде білім алудың барлық түрлеріне қолдау көрсету балалардың психологиялық және әлеуметтік дамуы үшін аса маңызды екенін халықаралық зерттеулер айғақтап отыр.

Көптеген елдерде балалар мен жастарға өздерін бос уақыттарын тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін арнайы саясат бар. Балаларға мектептен бос уақытты арнайы ұйымдар ұсынатын арнайы бағдарланған жұмыспен айналыса отырып, арнайы орындарда өткізу ұсынылады. Бұл жай көңіл көтеру мен демалуға, сол сияқты дамытуға бағытталған белгілі бір қызмет түрлері болуы мүмкін.

Швеция, Дания, Германия, АҚШ сияқты елдерде жаңа әлеуметтік технологияларды енгізуге, осы мәселе жөніндегі арнайы бағдарламаларды әзірлеуге зор көңіл бөлінеді. Құқық бұзушылықтардың алдын алу проблемаларын шешуде, бәлкім, батыстың тәжірибесіне, нақтырақ айтқанда, жоғары білімді әрі икемді маманға, «әлеуметтік қызметкерге» көңіл бөлген жөн шығар. **Швецияда**, мысалы, ол – жақсы білім алған және дайындалған, сабақтан тыс уақытта кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу мәселелерімен айналысатын «жақын туыс ересек адам» .

Кәмелетке толмағандарға мұндай әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетуді ұйымдастыру кезінде және олармен жұмыс істегенде «зиян келтіріп алма» деген қағидат міндетті түрде сақталады. **Швецияның** әлеуметтік қызметкерлері қатысатын профилактикалық жұмыстың басым бөлігі – бұл шағын аудандар мен жергілікті қауымдар деңгейіндегі бағдарламалар. Аса қиын және көңіл бөлуді қажет ететін құқық бұзушылар үшін жергілікті деңгейде арнайы қарқынды бағдарламалар әзірленеді.

Кәмелетке толмағандардың бос уақытты өткізу қызметін ұйымдастыру саласында **АҚШ, Канада, Франция, Германия** сияқты елдер әлемдік көшбасшылар болып табылады, бұл елдерде коммерциялық сектор шеңберінде бос уақытты өткізудің қуатты индустриясы құрылған.

Жапонияда балалармен мәдени демалысты ұйымдастыруға айтарлықтай күш жұмсалады. Жапондықтарда белсенді демалыс: табиғатта демалу, өнермен айналысу кең таралған. Елде демалыс қызметі клубтарда, шығармашылық үйлерінде, ғылыми мәдени орталықтарда, мұражайларда, кітапханаларда, музыкалық кафелерде және т.б. ұйымдастырылады. Тәрбие-демалыс бағытының дамуын жандандыру мақсатында демалыс жөнінде көптеген әдебиет шығарылып, Конгрестер, әртүрлі ғылыми іс-шаралар өткізілуде.

Финляндияда демалыс қызметін ұйымдастыру проблемаларымен Маннергеймдік Балалар мен жастарды қорғау лигасы айналысады, оның негізгі мақсаты – адамгершілік-мәдениет пен салауатты өмір салтын қалыптастыруға ықпал ету.

Шведтік мәдениет орталықтары жастарды кәсіптендірумен, оларды нарық жағдайына бейімдеумен, әлеуметтік емес ахуалдарды еңсерумен байланысты әлеуметтік әртүрлі проблемаларды шешуге өзінің бар күш-жігерін салуда.

Швейцарияда адамның әртүрлі мүмкіндіктерін неғұрлым толық іске асырып, олардың әлеуетін ашу мақсатында қауымдастық орталықтары, клубтар, жасөспірімдер мен жастарға арналған үйлер және т.б. белсенді түрде тартылады. Балалардың шығармашылық әлеуетін дамыту мақсатында мәдениет және өнер саласындағы мамандар, атап айтқанда, анимациялық құралдарды қолданады.

АҚШ-та үйлесімді дамыған тұлға қалыптастыру үшін балаға отбасылық ахуал, бақыт, махаббат пен түсінісу ортасы қажет деп саналады. Бұл мақсатта баланың бойында эмпатия (бірге сезіне білу, бірге қайғыра білу) дағдыларын қалыптастыруға бағытталған «Әлем менен басталады» бағдарламасы әзірленген.

Францияда мектеп кооперативтері жалпы білім беретін мектеп оқушыларының бестен бір бөлігін біріктіреді. Балалардың әртүрлі қызмет түрлеріне (бақша өсіру, көжек бағу, дәрілік шөптер жинау, мерекелер ұйымдастыру, пікірсайыстар өткізу және басқалары) қатысуы жақсы әлеуметтік тәрбие мектебі болып табылады. Францияда формалды емес білім беру саясатын үкімет белгілейді. Факультативтік және мектептен тыс қызметтің негізгі салаларын қысқаша баяндауға бағытталған Францияның жалғыз ресми құжаты 1998 жылғы 9 шілдедегі «Мектеп кестесін реттеу жоспары және баланың жұмыспен айналысуы: жергілікті білім беру стратегиялары мен аудиториядан тыс қызметті іске асыру» атты ведомствоаралық циркуляр болып

табылады. Мұнда «мектеп оқушысы кестесінің жоспарын және оның мектептен тыс қызметін реттеу бала үшін әртүрлі үш уақыт кезеңінің: мектеп, факультативтік қызмет пен мектептен тыс қызмет теңгерімін іздестіру жұмысын болжайды» деп нақты айқындалған. Баланың мектеп қабырғасынан тыс жерде өз уақытын ұйымдастыра білуі оның оқу қызметі процесіндегі табыстары мен жетістіктеріне тікелей байланысты; бұл сондай-ақ баланы қоғамда әлеуметтенуге үйретеді.

Польшада мектептен тыс мекемелерден басқа қауымдастықтар, қорлар және формалды емес білім беру орталықтары, жастар сарайлары, иордан бақтары, жастар орталықтары жұмыс істейді. Формалды емес білім беру мекемелері Польшада ұлттық бірегейлікті айқындау міндетін шешуге арналған, олар патриоттық тәрбиеге ерекше көңіл бөледі. Қызмет шеңберінде өз өлкесінің тарихы мен мәдениетін зерделеу көрнекі орын алады.

Чехияда балалар мен жастарға ерікті негізде бос уақытты белсенді өткізуді ұйымдастыруға қосылу мүмкіндігін ұсынатын мекемелердің ауқымды әрі қолжетімді желісі жұмыс істейді.

Мектептер, бос уақытты өткізу орталықтары, білім беру агенттіктері, қызығушылықтар бойынша клубтар, мәдениет мекемелері және басқалары елдегі формалды емес білім беруді ұйымдастырушылар болып табылады.

Бос уақытты өткізу орталықтары, мектептердегі ұзартылған күн топтары, мектеп клубтары неғұрлым қолжетімді формалды емес білім беру мекемелері болып табылады. Барлығы да мектептердің жанында жұмыс істейді және олар жалпы және қосымша білім беруді біріктіру тәжірибесін көрсетеді.

Ресей Федерациясының тәжірибесі қызықты. Айталық, мысалы, **Карелия Республикасында** шығармашылық ортаның дамуын ынталандыру жөніндегі іс-шаралар тұрақты түрде өткізіледі, белсенді өмірлік ұстаным қалыптастыру мақсатында жастардың патриоттық тәрбиесіне зор көңіл бөлінеді. Фин-угор, сол сияқты славяндық ән және би дәстүрлерін насихаттау жүргізіледі. Дәстүрлі мәдениетті заманауи әлеуметтік-мәдени кеңістікке тарту қағидаттары мен тәсілдерін қалыптастыру бойынша белсенді жұмыс жүргізіліп жатыр.

Тюмень облысында мәдени демалыс қызметі бейімдеу сипатына ие болып келеді. Бұл байырғы тұрғындар өкілдерінің олар үшін жаңа этномәдени ортаға бейімделуіне байланысты. Мәдени демалыс қызметі екі негізгі аспектіні қамтиды: адам екі немесе одан көп мәдениеттің өзара іс-қимыл жасауына қатысатын маргиналды орта; көп этносты өңірлер жағдайында жалпы өзіндік сана қалыптастыратын әртүрлі этностар мәдениеттерінің өзара іс-қимыл жасау процесін көрсететін интегративтік орта.

Воронежде бос уақытты ұйымдастыруда мәдени-шығармашылық технологияларды пайдалану тәжірибесі қызықты болып табылады. Балалар мен жастарды әлеуметтік-мәдени сала іс-шараларына қатысуға тартудың екі тәсілі: оқу-шығармашылық және өнертану тәсілдері қолданылады. Шығармашылық процеске ерекше мән беріледі, өйткені ол заттар мен құбылыстарды «жай тұтынып» қана қоймай, оны өз өмірінде белсенді пайдалануға мүмкіндік береді. Оқу-шығармашылық процесте бұқаралық ақпарат құралдары, электроника және басқалары кеңінен пайдаланылады.

Әлеуметтік жүйелердің қалыпты жұмыс істеуі үшін оны орынды пайдалануға демалыс пен мүмкіндіктердің болуы қажет екендігін ТМД, Еуропа және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің, АҚШ-тың тәжірибесі мен тәсілдері көрсетіп отыр.

2. Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алуда қосымша білім берудің рөлі мен жағдайы

Республикада 5 миллионнан астам бала бар. Олардың 3 миллионнан астамы – мектеп жасындағы балалар мен оқушы жастар.

Бос уақытты мазмұнды өткізу қызметін қамтамасыз ету, балалармен сабақтан тыс жұмысты ұйымдастыру бойынша ынтымақтастықтың тиімді тетіктерін айқындау еліміздегі кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуда шешуші факторлардың бірі болып табылады.

Жалпы елде қосымша біліммен 1 700 573 бала (61,9%) қамтылған, бұл 2014 жылмен салыстырғанда, 109 849 балаға көп (2014 ж. - 1 590 724 немесе 60,5%).

860 қосымша білім беру ұйымында 670 мың бала (24,5 %) (2014 ж. - 833 бірл., 23,9 %) айналысады.

Мектептен тыс ұйымдарда балаларды қосымша білім берумен ең көп қамтып отырған мына облыстар: Батыс Қазақстан облысында – 60,4%, Шығыс Қазақстан облысында – 51,2%, Солтүстік Қазақстан облысында – 42,9%, Қостанай облысында – 38,2, Павлодар облысында – 36,7%, Ақтөбе облысында – 32,2%.

56 мыңнан астам мектеп үйірмеде 1 027354 (37,4%) астам мектеп оқушысы (2014 ж.- 36,6 %) айналысады.

Жалпы білім беретін мектептерде, сол сияқты мектептен тыс ұйымдар желісінде балалар мен жасөспірімдердің қосымша білім алу құқығы қамтамасыз етіледі – (сарайлар, үйлер, орталықтар, кешендер, балалар мен жасөспірімдер шығармашылығы студиялары, жас техниктер, туристер, натуралистер станциялары, балалар музыка

мектебі, көркемөнер мектептері, өнер мектептері, қызығушылықтар бойынша клубтар, сауықтыру лагерьлері және басқалары)

Қазақстандық балаларға қосымша білім беру жүйесі балалардың техникалық, туристік-өлкетану, көркемдік-эстетикалық, экологиялық қызмет, патриоттық тәрбие саласындағы шығармашылық қабілеттерін дамыту мүмкіндіктеріне ие.

Соңғы 3 жылда қосымша білім беру ұйымдары санының 180 бірлікке (Ақтөбе (+8), Алматы (+37), Жамбыл (+25), СҚО (+9), ОҚО (+26), ШҚО (+51), Қарағанды (+14), СҚО (+9), Павлодар (+7) Қызылорда (+3) ұлғаюының оң үрдісі байқалуда.

Көптеген жағдайларда техникалық, көркемөнер, музыкалық бағыттағы, балалар туризмі, өлкетану және экология бірлестіктері балаларды, негізінен мектепте есепте тұрған, Кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияда есепте тұрған ер балаларды оқыту, тәрбиелеу және шығармашылық тұрғыдан дамыту мүмкіндігін қамтамасыз ете отырып, маңызды профилактикалық функция атқарады.

Жасөспірімдердің іспен айналысу деңгейі жоғары болған сайын, олардың құқық бұзушылықтар жасау деңгейі де соғұрлым төмен болатыны мәлім. Соңғы жылдары балалар мен жасөспірімдердің жазғы демалысын ұйымдастырудың айтарлықтай жақсарғанын атап өткен жөн. «Қатер тобындағы» балалар – ерекше бақылауда. Олар үшін аула клубтарының, жөндеу бригадаларының, көгалдандыру бригадаларының жұмысы, экспедициялар мен жорықтарға қатысу көзделген. Балалар мен жастарға арналған қоғамдық бірлестіктердің жұмысы, тәлімгерлік және волонтерлік жұмыстар жандандырылды.

Құқық бұзушылықтарды талдау, жасөспірімдермен әңгімелесулер, сауалнама жүргізу құқық бұзушылықтардың негізінен

Справочно: в 2015 году всего дворовых клубов - 521, охват - 125 103 (4,5%), из них 57 - юрид. лица, охват в них - 58 212 (2%) детей, 464 (68 891 или 2,5%) дворовых клуба не являются юридическими

сабақтан тыс уақытта жасалатынын көрсетіп отыр.

ҚР ІІМ деректері бойынша 2015 жылы жасөспірімдер жасаған қылмыстар Оңтүстік Қазақстан облысында (354), Қарағанды (444), Шығыс Қазақстан (524), Алматы (302) облысында байқалды. Бұл облыстарда балалардың сабақтан тыс уақытта іспен айналысу көрсеткіші аса жоғары емес. (Алматы облысы – 11,1% ғана, Оңтүстік Қазақстан – 16,2%, Жамбыл – 22,1%, Ақмола – 27,1%, Қарағанды – 28,1%, Алматы қ. - 15,0%, Атырау -18,8%, Маңғыстау -19,8%).

Сондықтан жасөспірімдердің аула клубтарын дамыту, туристік-өлкетану іс-шараларға, техникалық шығармашылыққа қатысуы кәмелетке толмағандардың бос уақытын ұйымдастыру жолдарының біріне айналуы мүмкін.

Жасөспірімдер негізінен ақыл айтуды тыңдайтын іс-шаралардың орнына мейрамдар, фестивальдар, пікірталас клубтарын өткізу сияқты жұмыс нысандары кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алуда айрықша рөл атқарады.

Мысалы, соңғы жылдары 800 мыңнан астам балалар мен жасөспірімдер оқушылардың туристік-өлкетану қозғалысының «Атамекен», «Болашақ», «Жас Ұрпақ», «Шұғыла» және басқа да әртүрлі бағдарламаларын іске асыруға қатысты. Мектеп оқушыларының «Менің Отаным – Қазақстан» атты туристік-өлкетану экспедициясы шеңберінде жыл сайын мыңдаған жас туристер мен олардың ересек тәлімгерлері қатысатын алуан түрлі бағдарлар бойынша ондаған жаяу жүру, шаңғымен, суда, велосипедпен жорыққа шығулар, экспедициялар мен экскурсиялар өткізіледі.

Мектеп оқушыларының «Туған өлкенің көрікті жерлерінен – Қазақстанның қасиетті жерлеріне» атты жергілікті табиғи және тарихи ескерткіштерден бастап Отанымыздың бас қаласы – Астанаға және елдің басқа да өңірлеріне дейінгі экскурсиялары ұйымдастырылады.

Әртүрлі іс-шаралар бағдарламаларына экологиялық-өлкетану экспедициялары, «Таза ауыл» («Чистое село»), «Алтын компас», «Турист, өз ағашыңды отырғыз» акциялары, бердингтен жарыстар (спорттық орнитология) және басқа да көптеген іс-шаралар кіреді.

Қоғамның әрбір балаға жақсы болашақ қамтамасыз етуге ұмтылуы біздің заманымыздың жақсы нышанына айналуда. Астана қаласының 7 мектебінің базасында (№29,40,42,61,65,67,71) өткізілген «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуда бос уақытты өткізу қызметінің маңызы» атты пилоттық жоба осыған бағытталған. Оны іске асыруға 600 мұғалім, әлеуметтік педагог, психолог, 9 мыңнан астам оқушы, 5 мыңдай ата-ана қатысты.

Қосымша білім беру жүйесінде білім беру, тәрбие, әлеуметтік функциялар орындалады, балалардың салауатты өмір салты мен қызметтің әлеуметтік-педагогикалық модельдері әзірленіп, енгізіледі,

балалардың, оның ішінде қатар тобындағы балалардың дарындылығы, бейімделуі мен әлеуметтенуін дамыту бағдарламалары іске асырылуда.

Қатар тобының балаларын сабақтан тыс жұмыс жүйесіне қосудың өзіндік ерекшеліктері болуы мүмкін және әрбір нақты мектептің қандай қосымша білім беру ұйымын көздейтініне байланысты тәрбие беруде әртүрлі нәтижелерге қол жеткізіледі.

Мыналар:

1) жұмыстары бір-бірімен аса үйлесе бермейтін және қазіргі кадрлық және материалдық жағдайларға тікелей байланысты болатын үйірмелерді, секцияларды, клубтарды кездейсоқ таңдау;

2) балалардың шығармашылық ұжымдары жұмысының ішкі топтастырылуы, олардың қызметінің әртүрлі бағыттылығы;

3) балаларға қосымша білім беруді мектептің жеке құрылымдық бөлімшесі ретінде дамыту;

4) балаларға негізгі және қосымша білім беруді біріктіру, мектептегі негізгі құрылымдардың ұйымдастырушылық және мазмұндық бірлігі осындай нәтижелер болуы мүмкін.

Қазіргі уақытта мектептер жұмысының практикасында жоғарыда аталған барлық ұйымдастыру модельдері пайданылады.

Әрбір модель оның жобасын жасайтын және кейіннен практикада оны іске асыратындар үшін белгілі бір құндылықты білдіреді. Мәселен, мектептегі қосымша білім беру ұйымының бірінші деңгейі балалардың бос уақытта жұмыспен айналысуын қамтамасыз ететін және олардың сабақтан тыс қызығушылықтарының спектрін айқындауға ықпал ететін тиісті мағынасы бар модельдер.

Қосымша білім беру жүйесі шешетін міндеттердің арасында, - қадағалаусыз қалудың, құқық бұзушылықтардың, нашақорлық пен маскүнемдіктің алдын алу міндеттері бар. Балаларға қосымша білім беру мектептің тәрбие беру мүмкіндіктерін кеңейтеді. Балаларға қосымша білім беру жүйесі ашықтыққа, ұтқырлық пен икемділікке ие бола отырып, баланың, оның отбасының, қоғамның, мемлекеттің мүддесі үшін «уақыт талаптарына» тез әрі нақты ден қоя алады.

Қосымша білім беру ұйымдарының қызметі Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Білім туралы», «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» заңдарымен, Білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасымен; Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарымен, Барлық білім беру ұйымдарында оқыту процесінің

тәрбиелік құрамдасын күшейту жөніндегі үлгілік кешенді жоспармен регламенттелген.

3. Әлеуметтік-педагогикалық проблема ретінде жасөспірімдердің сабақтан бос уақыттарын өткізу жұмысын ұйымдастыру

Бүгінде кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуды жүйелік қамтамасыз ету институционалдық деңгейде жүзеге асырылады. Мәселен, ҚР ІІМ Әкімшілік полициясының комитеті өмірлік қиын жағдайда жүрген балалар есебін жүргізеді және олар туралы интеграцияланған деректер базасының толықтырылуын қамтамасыз етеді. Бүгінгі күні оған 6 мыңнан астам жасөспірім тіркелген. Мектеп полиция инспекторларының институты белсенді түрде дамып келеді.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің Республикалық психиатрия, психотерапия және наркология ғылыми-практикалық орталығы кәмелетке толмағандардың бейімделе алмайтын мінез-құлқы бар, жоғары қатер топтарын анықтау бойынша жұмыс жүргізеді.

ҚР Білім және ғылым министрлігі тәрбие процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді жүзеге асырады. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарында «Құқықтану негіздері», «Еңбекті қорғау», «Құқық негіздері», «Адам. Қоғам. Құқық» атты қоғамдық-құқықтық пәндерді зерделеу көзделген. Республиканың жалпыға білім беретін мектептеріндегі тәрбие жұмысын психологтар мен әлеуметтік педагогтар жүзеге асырады.

Осы аталған барлық құрылымдар мен басқалары өз құзыреті шегінде бұл мәселе жөніндегі іс-шаралар кешенін жүзеге асырады.

Сонымен бірге, жасөспірімдер жасайтын құқыққа қарсы іс-әрекеттердің қоғамдық қауіпсіздік дәрежесі әлі күнге дейін жоғары күйінде қалып отыр.

Мінез-құлық ауытқуының алдын алу проблемасы, әдетте, қоғам жағдайының дағдарыстық кезеңдерінде шиеленісе түседі. Мұндай жағдайда кәмелетке толмағандар әлеуметтік өте тұрақсыз, адамгершілік тұрғыдан дайындалмаған және қорғалмаған болады. Көбіне, өмірлік тәжірибесі жеткіліксіз, моральдық ой-тұжырымдары жоқ, өмір құндылықтарын жалған, жасанды нәрселерден ажырата білмейтін мұндай балалар өз санасы мен мінез-құлқында қоғамдық теріс даму үрдістеріне бейім болады.

Әлбетте, отбасындағы қолайсыз жағдай, ата-ананың өз міндеттеріне немқұрайлы қарауы балалар мінез-құлқы ауытқуының

басты себептері болып табылады. Өкінішке орай, соңғы жылдары көптеген ата-аналардың, оның ішінде қолайсыз отбасылардағы ата-аналардың баланы тәрбиелеу және оның тұлға ретінде дамуы мәселелерін шешуден өздігінен шеттеуі сияқты әлеуметтік үрдіс байқалуда. Ата-аналар жұмысбастылықтан немесе немқұрайлылықтан балалар тәрбиесімен мүлдем айналыспайтын жағдайлар да жиі кездеседі. Әсіресе бұл қазіргі қоғамдық-саяси жағдай үшін аса өзекті болып отыр.

Мұның бәрі девиантты мінез-құлықтың себептерін түсінуге және оны тежеу мен алдын алудың барабар тетіктерін іздестіруге бағытталған күш-жігерді жандандыруды педагогикадан талап етеді.

Жұмыспен айналысатын және қызықты ісі бар баланың деструктивті іс-әрекеттерге уақыты да болмайды.

Оқушылардың мектептен тыс жұмыспен айналысуы және тұрғылықты жерінде іспен айналысуы әлеуметтік кеңістікті балалар мен жасөспірімдер тыныс-тіршілігінің оң түрлерімен толықтыруға арналған. Қазіргі уақытта бар бос уақытын «бекерге» өткізетін жасөспірімдер саны айтарлықтай көп, демек, олардың қоғамда мақұлданбайтын қылықтар жасауға мүмкіндіктері көп болады. Қарапайым арифметикалық есептеулер оқушының бір жылдың жүз күнін мектеп сабақтарынан тыс жерде өткізетінін көрсетіп отыр. Жылдың қалған күндерінде оқушы уақытының үштен бірінде сабақ болмайды. Бірақ бала ешқашан өзінен өзі бос болмайды. Өсіп келе жатқан адам оны қоршаған әлемнен алуан түрлілікті күтеді және күнделікті өмір ағысы ұсынатын таңдау мүмкіндіктерінің арасында, құндылықтар мен тұрмыстағы басымдықтардың ішінде қосымша білім беру құндылықтары да болуы әбден мүмкін. Балалар өз болмысына жақын, өз қажеттілігіне сай келетін және қызығушылығын қанағаттандыратын нәрсені таңдайды. Балаларға, жасөспірімдерге даму процесіне қатысуға мүмкіндік беру, бүгінгі тұрмысты ғана көрумен шектелмей, болашақта нені «көздейтіні» туралы да батыл ой жүгірту жастарды жаппай мәңгүрттенуден аман алып қалады. Баланың болашағы оның қоғамда өзін қалай көрсете білуіне байланысты. Балаға, оның немен айналысатынына, оны не қызықтыратынына, оның көзқарасына, қабілетіне, қоршаған ортаға деген көзқарасы қандай екендігіне, өмірде қандай мақсаттарға қол жеткізгісі келетініне көп көңіл бөлген аса маңызды.

Баланың жасөспірім шағында өмірлік көзқарасы, ой-өрісі қалыптаса бастайды. Мұндай жасында жасөспірімдердің мінездері өте сезімтал болады, сондықтан олар сәтсіздіктер пайда болған жағдайда, күтпеген қылықтар жасауы мүмкін.

Профилактикалық жұмысқа көңіл бөле отырып, әлеуметтік-педагогикалық іс-шаралар жүйесінің қатер тобына жатқызылған

балалар мен жасөспірімдер қызметінің ауқымды спектрін және ұзақ уақыттық даму кезеңін қамтуға тиіс екендігі туралы айту қажет. Оқумен, еңбекпен, қоғамдық жұмыспен қатар алдын алу шаралары бос уақытты өткізу саласын да қамтуға тиіс.

Құқық бұзушылықтардың алдын алу ерекшелігі мен кәметке толмағандардың бос уақытты өткізуін зерделемес бұрын, құқық бұзушылық, оның алдын алу, бос уақытты өткізу, бос уақыттағы жұмыс сияқты ұғымдардың түсіндірілуін қарастыру қажет. Құқық бұзушылық – адамдардың құқықтық ұйғарымдарға қайшы келетін, сондай-ақ қоғамдағы және адамдар арасындағы өзара қатынастарға зиян келтіретін мінез-құлқы (қылықтары).

Кәметке толмағандардың құқыққа қайшы мінез-құлқтарын қалыптастыру мынадай себептерге негізделуі мүмкін: балалардың немесе жасөспірімдердің өз тәрбиесіздігінен, қалыптасқан теріс мінез-құлқы стереотиптерінен, қажетті оң білімінің, машықтары мен дағдыларының болмауынан өздерін дұрыс ұстай алмайтын әлеуметтік-педагогикалық бой бермеуі; отбасылық қарым-қатынастардың қолайсыздығынан, отбасындағы психологиялық келеңсіз ахуалдан, оқудағы үнемі орын алатын сәтсіздіктерден, ата-аналар, мұғалімдер, сыныптастар тарапынан оған деген дұрыс көзқарастың болмауынан (әділетсіз, дөрекі) туындаған терең психологиялық жайсыздық; психологиялық және денсаулық жағдайы мен дамуындағы ауытқулар, жасына байланысты дағдарыстық құбылыстар, мінезіндегі акцентуациялар және физиологиялық және психоневрологиялық ерекшелігінің басқа да себептері; өзін-өзі таныту жағдайының болмауы, пайдалы қызмет түрлерімен айналыспау, әлеуметтік және жеке адам ретінде өмірлік оң әрі үлкен мақсаттары мен жоспарларының болмауы; қадағалаусыз қалу, қоршаған ортасының теріс ықпал етуі және осының негізінде дамиды әлеуметтік-психологиялық бейімделе алмаушылық, әлеуметтік және жеке адам ретінде оң құндылықтарының келеңсіз нәрселерге алмасуы.

Профилактика – дамуында, білім алуында, тәрбиесінде қандай да бір ауытқулардың пайда болуы мен дамуын болдырмау үшін әзірленген шаралар жиынтығын пайдалану. Оңалту жүйесіндегі профилактика адамның дамуында сол немесе өзге де ауытқуларды туындататын себептерді, жағдайлар мен факторларды жоюға, қалыпқа келтіруге байланысты. Көбіне ол баланың ортасына, әлеуметтік ортасына байланысты. Қатер тобының жекелеген индивидтерінде олардың денсаулығындағы, психологиялық немесе әлеуметтік-мәдени ықтимал коллизияларды болдырмауға, адамдардың өмірі мен денсаулығының қалыпты деңгейін сақтауға, қолдауға және қорғауға, қойылған

мақсаттарға жетуде оларға жәрдемдесуге және ішкі әлеуетті мүмкіндіктерін ашуға бағытталған ғылыми негізделген және уақтылы қабылданған іс-қимылдар – мұның барлығы профилактикалық жұмыс тәсілдері.

Кәметке толмағандар арасындағы профилактикалық қызмет мынадай бірнеше деңгеймен айқындалады:

1. Адамдардың материалдық және рухани қажеттіліктерін неғұрлым толығырақ қанағаттандыру жөніндегі жалпы мемлекеттік көлемдегі әлеуметтік-экономикалық, мәдени және басқа да міндеттерді шешу.

2. Адам өмір сүріп жатқан шағын ортаны сауықтыруға бағытталған әлеуметтік орта инфрақұрылымының педагогикалық бағдары жөніндегі шаралар.

3. Құқыққа қарсы іс-әрекеттерді және жекелеген адамдар мінез-құлқындағы ауытқуларды түзетуге және алдын алуға бағытталған жеке тәрбиелеу-профилактикалық жұмыс.

Мыналарға:

- тұлғаның әлеуметтену процесін қалыпты жүзеге асыру үшін оңтайлы психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық жағдай жасауға;

- жасөспірімдер мен олардың отбасына психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік көмек көрсетуді жүзеге асыруға;

- қажет болған жағдайда, баланы әлеуметтік-құқықтық қорғау шараларын қамтамасыз етуге (баланы отбасынан мәжбүрлеп алып қою, ата-аналық құқығынан айыру және т.с.с.) бағытталған қызмет профилактикалық шаралар негізінде жатыр.

Профилактикалық қызметтің мынадай түрлері болады: бастапқы, екінші қайталанатын, үшінші қайталанатын.

Бастапқы профилактика – ауытқушылық мінез-құлқтың қалыптасуына ықпал ететін биологиялық және әлеуметтік-психологиялық факторлардың теріс әсерін болдырмауға бағытталған шаралар кешені. Балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлқындағы ауытқуларды болдырмау саласындағы алдын алу іс-шараларының маңызды түрі бастапқы профилактика болып табылатынын атап өткен жөн. Профилактика өз болмысынан әлі пайда болмаған проблемаларды шешуді көздейтіндіктен, шаралардың бірқатары олар туындағанға дейін алдын ала қабылданады.

Құқық бұзушылықтар жасауға бейімдіктің ерте көрініс беру деңгейінде ата-аналардан, мұғалімдерден, әлеуметтік педагогтар мен мектеп психологтарынан тұратын отбасы және мектеп институттары, сондай-ақ клубтар, спорт секциялары және т.б. нысандағы шағын социумның мектептен тыс бос уақытты өткізу мекемелерінің жүйесі профилактикалық функция атқарады.

Балаға және жасөспірімге өз қажеттіліктерін бір жағынан әлеуметтік оң тәсілдермен қанағаттандыруға, екінші жағынан бала үшін қатерлі жағдайға айналуы мүмкін субъективті күрделі өмірлік жағдайда уақтылы білікті көмек ұсынуға жағдайлар мен мүмкіндіктер туғызу осы кезеңдегі профилактикалық қызметтің мәні болып табылады.

Екінші қайталанатын профилактика - девиантты мінез-құлқы бар кәмелетке толмағандармен (сабаққа қатыспайтын, үнемі құрбыларымен жанжалдасатын, отбасыларында проблемалары бар және т.с.с.) жұмыс істеуге бағытталған медициналық, әлеуметтік-психологиялық, заңдық және өзге де шаралар кешені. Жасөспірімнің аса ауыр қылмық, құқық бұзушылық, қылмыс жасауына жол бермеу; өмірлік қиын жағдайда жүрген жасөспірімге уақтылы әлеуметтік-психологиялық қолдау көрсету екінші қайталанатын профилактиканың негізгі міндеттері болып табылады.

Екінші қайталанатын профилактиканы жүзеге асыруға кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар, мектеп полиция инспекторлары, әлеуметтік педагогтар мен мектеп психологтары, ата-аналар белсенді түрде тартылады.

Үшінші қайталанатын профилактика – бас бостандығынан айыру орнынан шыққан жасөспірімнің қайтадан қылмыс жасауын болдырмау мақсаты болып табылатын әлеуметтік-психологиялық және заңдық сипаттағы шаралар кешені. Бұл деңгейде профилактикаға жазаларын өтеу жүйесінің мекемелері тартылады, олардың функцияларына заң бұзған жасөспірімдерді қайта тәрбиелеу процесін, яғни қайтадан құқық бұзушылық жасаудың алдын алуды жүзеге асыру заңнамалық түрде енгізілген.

Алғашқы екі тәсілді жалпы профилактикаға, ал үшіншісін арнайы профилактикаға жатқызуға болады.

Жалпы профилактика баланың таяу арадағы болашағында сол немесе өзге де проблемалардың туындауын болдырмауға не проблеманың пайда болуы алдында сол немесе өзге де проблеманың алдын алуға бағытталған бірқатар ескерту іс-шараларын жүзеге асыруды болжайды.

Белгілі бір міндетті: девиантты мінез-құлықтың алдын алуды, оқуда үлгермеудің алдын алуды, жасөспірімдер суицидінің алдын алуды және т.с.с. шешуге бағытталған шаралар жүйесі арнайы профилактика деп аталады.

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың ерте алдын алу бойынша мектептегі қазіргі заманғы интеграцияланған әлеуметтік-педагогикалық қызмет моделінде мыналар түйінді тұжырымдамалық ережелер болып табылады:

отбасындағы тәрбие мен қоғамдық қамқорлық көрсету бағытталған баланың тұлғасы әлеуметтік-педагогикалық білім беру жүйесінің ортасы болып табылады;

мектептің әлеуметтік-педагогикалық қызметі білім беру, тәрбиелеу және дамыту процесінде балаға адамгершілік тұрғыдан тұлға ретінде қарауды; балалар мен ересектер ынтымақтастығының тұлғаға бағдарланған педагогикасын, заманауи инновациялық әдістемелер мен технологияларды болжайды;

мектептің, қосымша білім беру жүйесінің, отбасының, қоғамдық институттардың, кәмелетке толмағандардың девиантты мінез-құлқының ерте алдын алу функциялары жүктелген мемлекеттік ұйымдардың тәрбиелік әсерлерінің интеграциясы ведомствоаралық тәсілге негізделеді;

отбасымен байланыстарды іздестіру, ата-аналарды мақсатты бағытталған әлеуметтік-тәрбиелік қызметке қосу маңызды болып табылады;

мектептер базасында, жасөспірімдердің бос уақытты өткізу саласында қосымша білім беру инфрақұрылымын қалыптастыру зор мәнге ие болуда;

мектептің әлеуметтік-педагогикалық қызметінің мазмұны сабақ уақыты мен оқудан тыс уақыт саласындағы қызметтің мазмұнды түрлерінің жиынтығында кеңінен ашылады.

Мыналарға:

мәдени демалыс қызметіне (сабақ уақыты мен бос уақыт саласында);

спорттық-сауықтыру қызметіне, ойындар өткізуге (сабақ уақыты мен бос уақытта алуан түрлі нысанда іске асырылады);

еңбек қызметіне;

туристік-өлкетану қызметіне;

оқу-зерттеу қызметіне ерекше рөл беріледі.

Мектептің мұндай қызметі девиантты мінез-құлықты балаларды анықтауға және түзетуге ғана емес, сонымен қатар, ең алдымен, оның себептерін нивелирлеу мен жоюға бағытталған және ол превентивтік (алдын алу) сипатқа ие. Бұл ретте мектепте және балаларға қосымша білім беру ұйымдарында бос уақыт саласындағы оқу-тәрбие процесінің барлық құрамдауыштары әлеуметтік маңызды қызметке тарту арқылы балалардың бойында теріс мінез-құлық құбылыстары факторларына қарсы тұруларын қалыптастыруға бағытталған. Бұл жалпы кәмелетке толмағандардың сабақтан бос уақытта мазмұнды оң іспен айналысуын қамтамасыз етуге, сол арқылы құқық бұзушылықтардың ерте алдын алуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Бос уақыт – адамның міндетті өндірістік емес міндеттерді орындағаннан кейін қалатын жұмыстан тыс уақытының бір бөлігі. Дене

күшін және жан-дүниенің тепе-теңдігін қалпына келтіретін демалыс пен қозғалыс бос уақыттың алғашқы қарапайым құндылықтары болып табылады. Қоғам өмірінде тұрақтандыру, шиеленісті жағдайларды шешу, қоғамдық дауларды болдырмау, ынтымақтастықты, ұрпақтардың өзара байланысын нығайту, сөйлесу, адамның қуану, сауық құру қажеттіліктерін қанағаттандыру және т.с.с. үшін бос уақыт маңызды.

Бала бос уақытында мәдени құндылықтарды меңгерумен, жаңа нәрселерді танып-білумен, әуесқойлық еңбекпен, шығармашылықпен, дене шынықтырумен және спортпен, туризммен, саяхаттармен және басқа да көптеген нәрселермен айналыса алады. Өз қызметін бос уақытта жалпы маңызы бар мақсаттарға жетуге, өзінің өмірлік бағдарламасын іске асыруға, өз күш-жігерін дамытып, жетілдіруге бағыттай білуі көп жағдайда адамның әлеуметтік тұрғыдан өзін-өзі сезінуіне, өзінің бос уақытына қанағаттануына байланысты.

Әлеуметтік-демалыс қызметінің әлеуеті жасөспірімдер мінез-құлқының девиантты түрлері көрінісінің алдын алып, өзгерте алады.

Жастардың бос уақытты өткізуінің екі негізгі түрін атап өтуге болады: ұйымдастырылған және ұйымдастырылмаған.

Бос уақытты ұйымдастырылған түрде өткізу саласына жасөспірімдерге арналған ұйымдар мен жастар ұйымдары, мәдениет үйлері, әлеуметтік орталықтар, көркемөнер және спорт үйірмелері, клубтар, секциялар және т.с.с. жатады. Жастардың бос уақыттарын өткізуімен айналысатын формалды түрде ұйымдастырылған ұйымдар жас жігіттер мен қыздарды жаңа әлеуметтік қатынастарға тартуға, олардың өздерін танытуларына, тұлғаның әлеуметтенілуіне ықпал етеді, отбасына өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеуге көмектеседі, кәмелетке толмағандар арасындағы қадағалаусыз қалудың, ауытқушылық мінез-құлықтың алдын алуға жәрдемдеседі.

Бос уақытты ұйымдастырылмаған түрде өткізу қандай да бір қызығушылығына қарай біріктіретін, мысалы ол ұқсас қызығушылықтар болуы мүмкін, жастар топтарын стихиялық түрде құруды білдіреді. Формалды емес топта болу жасөспірімге белгілі бір әлеуметтік мәртебені қамтамасыз етіп, топшілік ынтымақтастық дәрежесінің жоғары болуының арқасында оның әлеуметтік қорғалуға деген қажеттіліктерін қанағаттандырады.

Көп жағдайда бұл құрбыларының компаниясына сәйкес болуға, жеке өзі жүруден бас тартуға, топтың нормаларына, құндылықтары мен қызығушылықтарына толықтай бағынуға алып келеді.

Мұндай формалды емес топтарда өмір сүру салты, өзіндік мораль, рухани құндылықтар, атрибутика, слэнг, яғни айналасындағы қалған адамдарға қатысы жоқ тек топ мүшелеріне ғана таралатын, ересектердің жалпыға бірдей мәдениетінен өзгеше өзіндік ерекше қосалқы мәдениет оларды біріктіретін өзек болып табылады. Өзі

туралы жария ету үшін қоғамды таң қалдырып, тәнті ету керек. Бұл киімдерінен, манераларынан, жаргоннан, ерекше әуесқойлықтарынан көрініс табады. Көбіне мұның барлығы мінез-құлықтың өзіндік ерекшелігімен, мораль нормаларының бұзылуымен, музыка, топтасып жиналулар, деструктивті көріністер төңірегіндегі қызығушылықтармен ғана шектеледі.

Әлеуметтену агенті ретінде балалардың өз еріктерімен құрған тобының айырмашылығы ол ешқандай заңнамамен регламенттелмейтінде, болжанбайтындығы мен кейбір жағдайларда жас жігіттер мен қыздарға, сол сияқты айналадағылар үшін де қауіп тудыратындығында.

Бос уақытты ұйымдастырылмаған түрде өткізу, жас адам мүшесі болуға шын мәнінде мұқтаж құрбылар компаниясында болу – заңды процесс. Шындығында, жас жігіттер мен қыздар арасында жүргізілген көптеген сауалнамалар деректері бойынша бос уақытты өткізуде достармен, құрбылармен формалды емес түрде сөйлесуге басымдық беріледі.

Осыған орай, біріншіден, бос уақытты өткізу саласында алуан түрлі талғамдық әуестіктерді іске асыру үшін неғұрлым кеңірек мүмкіндік жасау, жастардың әуесқойлықтарын «заңдастыру», бос уақытты өткізумен айналысуда еркін таңдау жасауға мүмкіндік беру; екіншіден, балалар мен жастарға арналған бос уақытты өткізу ұйымдарының желісін кеңейту, сондай-ақ қызметі маскүнемдік, нашақорлық, жезөкшелік (дискотекалар, түнгі клубтар және басқалары) сияқты әлеуметтік девиация түрлерінің болуымен байланысты ұйымдарды бақылауды күшейту; үшіншіден, жас адамның формалды емес топта болуға ұмтылуын пайдалана отырып, жасөспірімдер-жастар компаниялары мен топтарын анықтау және олардың қызметін әлеуметтік маңызы бар арнаға бағыттау кәметке толмағандардың девиантты мінез-құлқының алдын алу бағыттарының біріне айналады.

Әлеуметтік-бос уақытта демалуды ұйымдастыру қызметі бос уақытты өткізуді ұтымды ұйымдастыра білуге ғана емес, сонымен қатар психологиялық-педагогикалық факторлардың есепке алынуына да байланысты. Бос уақытқа қатысты жасөспірімдер қызметі еріктілікке негізделеді.

Сондықтан тұлғаның психологиясы мен топтардың психологиясы, ұжымдар мен көпшіліктің психологиясы ескерілген жағдайда ғана іс-шаралардың мазмұндылығы, жұмыстың түрлері мен тәсілдері туралы сөз қозғауға болады. Бос уақытты өткізу жағдайындағы жеке бастама мен еріктілікті, адамдар қызметінің түрін ескерумен, шығармашылық қабілеттерді дамыту мақсатын іске асыра отырып, бос уақытты өткізуді ұйымдастырушылар өзін-өзі дамыту мен

шығармашылық бағдарламалары негізге алынған осындай іс-шараларды өткізеді.

Кәметке толмағандар пікіртерімін талдау, олардың ең алдымен, еңбек биржасына, құқықтық қорғау және заңдық консультациялар алу пунктеріне, «сенім телефондарының» жұмысына, сексологиялық консультацияларға мұқтаж екенін көрсетті. Нарықтық қатынастар адамдардың экономикалық белсенділігін ынталандырулар мен уәждемелерін түбегейлі өзгертуді болжайды, балаларды қалыптастыру олардың санасында материалдық емес құндылықтарға қарағанда, материалдық құндылықтардың басым болуынан басталатын түбегейлі қайта бағдарлану орын алғанын көрсетті.

Қоғам мен мемлекет өсіп келе жатқан ұрпақты базалық стратегиялық ресурс ретінде, әлеуметтік-экономикалық саясаттың нақты субъектісі ретінде қарастырады. Бұл балалар мен жастардың проблемаларына көңіл бөлудің артқанын, биліктің барлық деңгейінде оларға деген көзқарастың түбегейлі өзгергенін, сондай-ақ қоғамдық-мемлекеттік жүйе құруды білдіреді.

Балалармен және жастармен әлеуметтік-педагогикалық жұмыс жүргізу қамқорлық жасау мен патернализмге ғана емес, сондай-ақ ең жас адамдардың белсенділігін ынталандыруға, алдарында тұрған проблемаларды өздері шешу үшін жағдай жасауға негізделуі тиіс.

Балалар мен жасөспірімдердің іспен айналысуын қамтамасыз ету үшін профилактика субъектілерінің өзара іс-қимыл жасауының оң тәжірибесі Павлодар қалалық білім бөлімінің «Жұмыспен қамту және балалар шығармашылығы орталығы» МКҚК-да жинақталған.

Орталық балалардың жалпы білім беретін мектептермен, қосымша білім беру ұйымдарымен, балаларға арналған аула клубтарымен, мәдениет және спорт жүйесінің ұйымдарымен өзара іс-қимыл жасауларын қамтамасыз етеді.

Мыналар:

- балалар мен жасөспірімдердің сабақтан тыс уақыттағы және каникул кезеңіндегі қызметін ұйымдастыру;
- оқушыларды қалалық және мектепаралық іс-шараларға, әлеуметтік маңызы бар жобаларға қатысуға тарту бойынша ұйымдастыру жұмысы;
- тұрғылықты жеріндегі тәрбие жұмысын үйлестіру;
- әлеуметтендіру құралдарымен мектеп оқушылары арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу қызметі;
- балалар мен жасөспірімдердің іспен айналысуын мониторингілеу және бақылау;
- тәрбие жұмысын ұйымдастыруда мектептер мен клубтарға әдістемелік, ұйымдастырушылық және консультативтік көмек көрсету;

- сынып жетекшілері, педагог-ұйымдастырушылар, қосымша білім беру педагогтары, аға вожатыйлар кадрларын оқыту;

- қала маңындағы демалыс аймақтары базасында көшпелі мектептер нысанында білім беру-тәрбиелеу бағдарламаларын жүзеге асыру Орталық қызметінің негізгі бағыттары болып табылады.

Екібастұз қаласындағы «Қайнар» балалар және жасөспірімдер шығармашылық орталығында, өзіндік әлеуметтік-мәдени кешенде бір шатырдың астында көркемөнер, музыка, техникалық, туристік-өлкетану бағытындағы үйірмелер орналасқан, онда әлеуметтік қорғалмаған отбасы балаларының әртүрлі мамандықтар бойынша ақысыз қосымша білім алуға мүмкіндіктері бар. Бұл ретте өнердің қандай да бір түріне үйрету үшін баланың қабілеті, оның қалауы мен бағдары ескеріледі. Бүгінде Орталықта 32 бағыт бойынша: көркемөнер-эстетика, декоративтік-қолданбалы, техникалық, туристік, мәдениеттану, әлеуметтік-педагогикалық бағыттарда 70-тен астам балалар шығармашылық бірлестігі жұмыс істейді. Қаланың шағын аудандарында балалар мен жасөспірімдердің сабақтан тыс уақытта іспен айналысуын және дамуын қамтамасыз ететін 14 аула клубы ашылған.

«Қайнар» балалар және жасөспірімдер шығармашылық орталығының мерекелері — бұл қиял мен қуаныштың ерекше әлемі. Орталық қабырғасынан білім алғандар санын айту мүмкін емес. Әдетте, әртүрлі бірлестіктерде бірнеше жыл қатарынан айналысқан балалардың барлығы да үлкен өмірге шығармашылық шабыттың өшпес жалынын өздерімен бірге ала кетіп, өмірде лайықты орындарын тапты. Түлектердің көбі – кәсіби, белгілі инженерлер, әртістер, мұғалімдер, дәрігерлер, ғалымдар, журналистер.

Соңғы жылдары Шығыс Қазақстан облысында шатырлық лагерьлер кеңінен танымал болып отыр. Облыстық ауғандықтар қоғамы девиантты мінез-құлықты балалардың осындай лагерьлерде жазғы демалысын ұйымдастыруға бастамашылық жасады. Облыстың барлық аудандарында жазғы кезеңде балаларды қабылдауға дайын балалар мен жасөспірімдер туризмінің орталықтары мен базалары ашылады. Мұндай мысалдар аз емес.

Қоғамға қалыпты, саналы азаматты қайтару – осы жүргізіліп отырған жұмыстың басты мәні.

4. Кәмелетке толмағандардың құқыққа қарсы мінез-құлқының себептері

Социологтар мен криминологтар кәмелетке толмағандарды әлеуметтік бейімдеу процесін өмірлік шиеленіскен жағдайлардың

туындауына субъективті алғышарттар қалыптастыратын және кей жағдайларда жасөспірімнің бойында құқыққа қарсы мінез-құлықтың қалыптасуына ықпал ететін стрестердің, күйзелулердің неғұрлым ықтимал қателіктері кезеңі ретінде қарастырады. Тәрбиелеу кеңістігі тұлғаның дамуы мен өзін-өзі танытуының маңызды факторы болып табылады. Соңғы он жыл ішінде балалар мен оқушы жастардың ғана емес, сонымен қатар педагогтар мен ата-аналардың ой-өрісі өзгерді.

Қазіргі уақытта жасөспірім күн сайын сол немесе өзге де проблемалармен бетпе-бет келетін әлеуметтік кеңістік айтарлықтай кеңейді. Балалар мен оқушы жастар арасында, бір жағынан, бірігуге, өздерінің қоғамдағы рөлін мойындатуға, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі таныту жолдары мен түрлерін өз бетінше таңдауға деген ерекше ұмтылысы байқалады. Екінші жағынан, жасөспірімдердің азаматтық бастамасының өсуін көбіне білім беру ұйымдарында өзін-өзі таныту үшін нақты жағдайдың болмауы тежейді. Бос уақытты өткізуді ұйымдастыру, балалар мен оқушы жастардың пікірінше, олардың қызығушылықтарына сай келмейді. Оқушылардың 6% ғана қызығушылықтар бойынша үйірмелерге (клубтарға) барады, 15% оқушы спортпен шұғылданады, 18% - компьютерде ойындар ойнайды, 9% - теледидар қарайды, басым бөлігі – өз беттерінше жүреді. Спорттық-сауықтыру туризмінің көптеген түрлерінің ішінде су туризмі өте кең тараған – бұл спорт түрімен сауалнама жүргізілгендердің 41% айналысқысы келеді, респонденттердің 36% тау туризмімен, тауға өрмелеумен, 32% - жаяу жүріспен айналысқанды жақсы көреді. Қазақстан бойынша туристік-өлкетану маршруттарына сауалнама жүргізілгендердің 57% қатысқылары келеді, 40% - оларға барғылары келмейді және 3% жауап берген жоқ.

Балалар мен оқушы жастар арасындағы өзін-өзі басқаруды дамыту – жаңа тәрбиенің аса маңызды технологиялық қағидаты болып табылады. Алайда, сауалнама жүргізілгендердің 59% сыныптастар арасында қоғамдық немқұрайлылықтың, 54 %-ында формалды немқұрайлылықтың өсіп отырғанын, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарының жұмысы қызықты емес екендігін атап өтті.

Мұғалімдермен тұлғааралық қатынастарда айтарлықтай проблемалар бар екенін оқушылардың 7 %-ы, өзара қарым-қатынас жасай алмаудан өз құрбылармен проблемалардың орын алып отырғанын мектеп оқушыларының 12 %-ы атап өтті.

Оң құндылықтардың тапшы екендігі өте қатты сезіледі. Айталық, мысалы, білім алудың маңыздылығын балалардың 12%-ы бағаласа, 40%-ы достарымен сөйлесіп, тілдесу үшін ғана мектепке келеді, 10%-ы мектепті жақсы көреді, 12 %-ына білім алу қызықты.

Құрбылары мен ересектер тарапынан қорқытып алу, ұрып-соғу, нашакорлар, ұрылар компаниясына тарту сияқты құқыққа қарсы іс-

әрекеттер қолданылған жасөспірімдер санының ұлғаю үрдісі анықталды. Мұндай балалар – 67%.

Зиянды қылықтарға әуес балалардың жас мөлшері төмендеп келеді. Мәселен, оқушылардың 40% жүйелі түрде алкогольді қолданса, 26%-ы мектептен бастап шылым шегеді.

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар тұлғаның жасына, психологиялық, жыныстық және өзге де ерекшеліктеріне, кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтар жасауына ықпал ететін мән-жайларға; кәмелетке толмағандардың қылмыс жасауы мен құқық бұзушылықтарының серпініне, құрылымына; демографиялық және қоғамдық өмірдің алуан түрлі әлеуметтік-экономикалық және адамгершілік-психологиялық салаларына жататын көптеген басқа да факторларға байланысты.

Қиын тәрбиеленгендер проблемасын ойдағыдай шешу үшін баланың бойында адамгершіліктің болуын дамыту мен мінез-құлқындағы ең алғашқы ауытқуларды уақтылы анықтап, түбірімен жою қажет. Зерттеушілер мұндай ауытқулар өте ерте байқалатынын атап өтеді, барлық қиын жасөспірімдердің 3/4-і 1-ші сыныптың өзінде өте орнықсыз мінез-құлық танытып, педагогтармен дауласады, олардың көбі «оқшаулану» жағдайына тап болып, мектептен тыс жерлерде үлкен балалармен дос болуды қалайды. Осы сыныптардың немесе топтардың әрқайсысында педагогтар негізсіз қиын деп санамайтын 1-3 (4-6 сирек) бала бар екенін бастауыш сынып мұғалімдерімен және балабақшалардағы үлкен және дайындық топтарының тәрбиешілерімен әңгімелесулер көрсетті. Бұл балалар, әдетте, аса зейінді емес, қырсық, өздерін ұстай алмайды, кей кездері тіл табыса алмайды және немқұрайлық танытады немесе, керісінше, босаңдау, үйірсек болып, көп сөйлейді, тіл алмайды, дене және ақыл-ой еңбегіне теріс көзқараста болу көп жағдайда оқушының сабақта үлгермеуі мен тәртіпті болмауының бастапқы себебіне айналады.

Төменгі сынып оқушыларының арасындағы қиын тәрбиеленушілік құбылысына тән ерекшелік оның қоғам үшін қауіпті емес түрге ие екендігі болып табылады, сондықтан да мектеп жасындағы және төменгі сынып оқушыларымен қажетті тәрбие жұмысы жиі жүргізілмейді.

Баланың тұлғасын қалыптастыруда әлеуметтік ортаның, яғни өз өмірінің ең алғашқы күндерінен бастап бала тәрбиеленетін жағдайлар жүйесінің шешуші мәнге ие екенін атап өткен маңызды. Алайда, әлеуметтік ортаны оның ауқымды ұғымында (яғни осы қоғам өмірінің әлеуметтік, экономикалық және мәдени жағдайларының бүкіл кешені) немесе үлкен ортаны, шағын орта деген атаумен белгілі, тұлғаның қалыптасу процесі тікелей жүретін (отбасы, мектеп, көше және т.б.) жақын тұрмыстық ортадан ажырата білу қажет.

Осылайша, балалардың қиын тәрбиеленушілігінің ерте алдын алу, шын мәнінде, бала дүниеге келген алғашқы күндерден басталуы тиіс. Ол негізінен отбасында жүзеге асырылатын жүйелі, мақсатты бағытталған тәрбиелік әсер етуді дұрыс ұйымдастыруды білдіреді.

Өкінішке орай, ата-аналар баланың адамгершілік тұрғыдан дамуындағы ауытқулардың пайда болуының алдын ала алмайтынын практика айғақтап отыр. Олардың кейбіреулерінің қажетті психологиялық-педагогикалық дайындық деңгейі жоқ, екіншілерінің объективті себептерге байланысты (жұмыста болу, жиі іссапарда болу, ұзақ уақыт сырқаттану) бала тәрбиесіне жеткілікті уақыт бөлуге, онымен сөйлесуге мүмкіндіктері болмайды, үшіншілері – бала тәрбиесімен мүлдем айналысқалары келмейді. Олардың балаларға жасайтын қамқорлығы, ең жақсы дегенде, киіндіріп, тамақтарын берумен шектеледі. Онымен қоса, мұндай ата-аналар көбіне өздері балаларына теріс мінез-құлықтың бірден-бір үлгісі болады. Әлеуметтанушылық зерттеулер деректері бойынша ата-аналардың 30%-ына өз балаларын тәрбиелеу қиынға соғады, тәулік бойы жұмыс істейтін әйел балалар тәрбиесіне 16 минут, ал демалыс күндері – 30 минут уақыт бөледі.

Мұндай отбасыларындағы балалар өз жастарына сәйкесті моральдық-этикалық білім ала алмайды және осының нәтижесінде субъективтік қарым-қатынастар жүйесінде олқылықтар мен ауытқулар орын алады. Олардың кейбіреулері қолайсыз әлеуметтік шағын ортада ұзақ уақыт болғандықтан, ерте жасында-ақ моральға жат мінез-құлық дағдыларын иеленіп, теріс мінез көрсетуден белгілі бір өмірлік тәжірибесі болады. Бұл, әрине, қолайсыз отбасы жағдайында тәрбиеленген бала адамгершілік жағынан толыққанды тұлға бола алмау тағдырына ұшырап отыр дегенді білдірмейді. Балалардың тағдырына отбасы ғана емес, сонымен қатар мектеп, қоғам жауап береді.

Демек, жасөспірімдердің 4-6-шы немесе 8-9-шы сыныптарда да «күтпеген жерден» қиын балаларға айналу себебін бастауыш мектептен іздеген жөн.

Қиын тәрбиеленушілік құбылысын осылайша түсіну және бастауыш сыныптарға профилактикалық жұмыстың ең жауапты кезеңі ретінде қарау оны өте маңызды айрықша ерекшелік ретінде, атап айтқанда, ең алдымен, баланың тұлғасы емес, оның (баланың) жақын әлеуметтік ортамен және бірінші кезекте, мұғаліммен, ата-аналармен және сыныптастарымен өзара іс-қимыл жасау процесі бастауыш сынып мұғалімінің профилактикалық әсер ететін тікелей объектісі болатынын атап айтуға мүмкіндік береді.

Баланың мүмкіндіктері мен мұғалімнің талаптары арасындағы қайшылықтар нәтижесі ретінде туындайтын оқытудың оң уәждемелерін жоғалтып алу мектеп оқушысының әлеуметтену процесіндегі

қолайсыздықтың бірінші көрсеткіші болып табылады және, әдетте, жаңадан пайда бола беретін қиындықтарға әкеп соқтырады, олардың нәтижесі оқушының сынып өмірінен біртіндеп, бірақ сөзсіз алшақтауы болып табылады. Қиын тәрбиеленген оқушылардың оқуда үлгермеушілігі мен «мектептен шығарылуы» мектеп тәрбиесі саласындағы криминологиялық сипаттағы өте маңызды проблемаларды құрайды. Жасөспірімдердің заңмен келіспеушілігін туындататын себептер:

тұлғааралық қарым-қатынастар саласындағы бұзушылықтар (танымал емес, сынып ұжымында оны қабылдамайды, жек көреді, оқшауланады, дау тудырғыш, шеттетілген, бақылаусыз, отбасынан кеткен);

педагогтардың қателіктері (педагогикалық билігін асыра сілтеуі; баланың жеке ынталандырулардан айырылуы; оқушының тұлғасын кемсіту ретінде жазалау; қойылатын талаптардың қарама-қайшылығы; оқушылардың ерекшеліктерін үстіртін ғана білу);

отбасындағы тәрбиенің қателіктері («еркелікпен өткен балалық», «балалық шағы басып тасталған», «балалығы қор болған», «жалғыздықпен өткен балалық», «елеусіз өткен балалық»);

ата-аналардың қарапайым психологиялық-педагогикалық білімінің болмауы, тәрбие жұмысын мектепке аудару салу; жасөспірімді үй шаруасындағы қол қызметінен шеттету; отбасындағы даулар және басқалары;

әлеуметтік себептер (қоғамдағы, шағын социумдағы қайшылықтар);

психологиялық жарақаттаушы жағдайлар (ата-аналардың ажырасуы, жақын туыстарының қайтыс болуы, тұрғылықты жерін ауыстыру және т.с.с.),

мектептен тыс білім беру ұйымдары желісінің босаң болуы.

Жасөспірімдік кезең және оның ішінде балғын жастық шак жоғары қатер тобын білдіретіні мәлім.

Қазіргі кезде «қиын балалар» тәрбиесінің мәселелеріне жұртшылық, ғалымдар, педагогтар ерекше зейінмен көңіл бөліп отыр. Бірде-бір бал ұры, кісі өлтіруші немесе қорлаушы болып тумайды. Отбасы мен қоғам баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның барабар дамуы үшін қажетті жағдай жасай алмайтын әлеуметтену процесіндегі ақаулықтың салдары қылмыс жасау болып табылады.

Кәмелетке толмағандардың әлеуметтік агрессиясы мынадай бірнеше факторларға: физиологиялық ауытқулардың болуына, қолайсыз отбасында тиісті тәрбие алмауына, қолайсыз әлеуметтік-мәдени ортаға негізделуі мүмкін.

Кәмелетке толмаған құқық бұзушылардың, әдетте, ресми адамдар мен ұжымдардың тәрбиелік сипаттағы ақпаратын сенімсіздікпен қабылдауларымен, көбіне өздерінің мінез-құлықтарын қалай да болсын ақтайтын және формалды емес шағын орта топтарындағы мәртебесін нығайтатын нәрселерді ғана табуға ұмтыла отырып, оны қате түсінулерімен де жағдай ушыға түседі.

Мұндай оқушылар мектептегі ұжымынан біртіндеп ажырап, мектептен тыс жерлерден, көшедегі кездейсоқ адамдар ортасынан өзіне айналысатын іс іздей бастайды және қоғамға қарсы элементтердің теріс ықпалына жеңіл ұшырайды. «Шағын ортаның зиянды ықпалы, - деп жазады болгарлық психолог В. Момов, көбіне үлкен ортаның неғұрлым алыс әрі тікелей емес ықпалымен салыстырғанда, күштірек болады. Дәл осы нәрсе – қоғамның қазіргі даму кезеңінде адамның әлеуметтенуінің ең бір осал жері болып табылады».

Мемлекет және құқық негіздері жөніндегі оқу материалы оқушылардың әртүрлі контингенттерімен сыныптан тыс мақсатты жұмыс жүргізумен тиімді түрде толықтырылатын, құқық қорғау органдарының жұмыскерлерімен жүйелі байланыс орнатылған көптеген білім беру ұйымдарында оқушылармен құқықтық тәрбие жұмысының ұйымдастырылуын мақұлдаған жөн.

Құқық бұзушылар қатарынан қиын тәрбиеленген оқушылармен жүйелі профилактикалық жеке жұмыс жүргізу үшін шефтер, тәлімгерлер және қоғамдық тәрбиешілер тағайындау практикасы оң қырынан танылды.

Көптеген педагогтар мен психологтардың әділ пікірлері бойынша отбасында балалар тәрбие объектісі ғана емес, сондай-ақ тәрбие субъектісі де болып табылады. Олар кері байланыс ретінде ата-аналарына тәрбиелік әсер етіп, тұрмыстық қарым-қатынастар саласын тәртіпке келтіреді, қоғамдық тәрбиенің бастапқы ұясы ретінде көбіне отбасымен байланысты қызметтің репродукциялық нысандарын ынталандырады.

Отбасындағы тәрбиенің орасан зор әлеуетті әрі ынталандырушы мүмкіндіктері әлі де болса шектеулі пайдаланылады. Отбасы тәрбиесінде жіберілген кемшіліктердің криминогендік маңызы, жасөспірімнің ата-аналарының біреуінен немесе екеуінен де айырылуы, егер қоғамдық тәрбиедегі уақтылы көмекпен оның орны толтырылмаса, отбасының ажырасуы сияқты факторлар қылмыстық мінез-құлық генезисінде аса айқын байқалып отыр.

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша әрбір 5-ші бала (20% астамы) некеден тыс туылады. Толық емес отбасылар саны өсу үрдісіне ие болып отыр. Егер 2009 жылы мұндай отбасылар 11,3 %-ды құраса, 2014 жылы - 14,9% болды.

Құқық қорғау органдарында 13 мыңнан астам қолайсыз отбасы есепте тұр. Қолайсыз отбасыларда тұратын мұндай балалардың ұлғайып отырғаны байқалады. Мәселен, Павлодар облысында 805 отбасында осындай 1494 бала тұрады (салыстыру үшін 2013 жылы 836 отбасында – 1130 бала болған);

Алматы облысында – 950 отбасында – 1817 бала (2013 жылы – 963 отбасында – 1790 бала), Қостанай облысында 1144 отбасында 1300 жуық бала тұрып жатыр.

Көрсетілген жағдайлардың теріс ықпал етуімен қатар, құқыққа қарсы мінез-құлықтың басты себебі болып табылатын және оқушылар арасында құқық бұзушылықтардың орын алуында елеулі орын алып отырған толық емес қолайсыз отбасыларындағы тәрбиенің кемшін тұстары мен жіберілген олқылықтары өзіне назар аудартып отыр. Жасөспірімдерге өз қарым-қатынастарымен және мінез-құлқымен дөрекілік, қатыгездік, мінез-құлық нормаларын құрметтемеу және басқа да теріс мінездер қалыптастыратын мұндай отбасылардағы дау-дамайға толы ахуал оларға зиянды ықпалын көп тигізуде.

Оқушылар арасынан құқық бұзушы жасөспірімдерді қалыптастыратын қолайсыз жағдай ретінде танылатын көрсетілген кемшін тұстар мен жіберілген олқылықтардың криминогендік маңызы тұлғаны зерделеу және осы негізде мақсатты бағытталған алдын алу шараларын жүзеге асыру кезінде ескерілуі тиіс.

5. Бос уақытты өткізу қызметі арқылы тұлғаның әлеуметтенуінде қосымша білім беретін педагогтың рөлі

Балаларға қосымша білім беретін педагог – әртүрлі бағыттағы қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыра отырып, мектеп оқушыларын көркемөнер, техникалық, спорттық қызметке тартумен, олардың таланты мен қабілетін дамытумен тікелей айналысатын маңызды мамандардың бірі.

Қазіргі заманғы педагог білім алушылардың қосымша білімін алуын жүзеге асырады, нормативтік құқықтық базаға («Бала құқықтары туралы конвенция», Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» (19-бап), «Білім туралы» (1, 4, 5, 6, 11, 14, 23, 28, 37, 51, 52, 63, 65-баптар), 2004 жылғы 9 шілдедегі № 591 «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» заңдары (12-бап),

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы; Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары, Барлық білім беру ұйымдарында оқыту процесінің тәрбиелік құрамдасын күшейту жөніндегі үлгілік кешенді жоспар және басқалары) сүйене отырып, олардың алуан түрлі шығармашылық қызметін дамытады.

Қосымша білім беретін педагог, ең алдымен, өз жұмысын балаларға бағыттауға, коммуникативтік қасиеттерге ие болуға, өз тәрбиеленушілерімен әріптестік қарым-қатынаста болуға ұмтылуға; авторлық білім беру бағдарламасын әзірлеу үшін жеткілікті білімі болып, өз қызметінде алуан түрлі педагогикалық құралдар мен тәсілдерді, инновациялық технологияларды пайдалануды меңгеруге; техниканы, зерттеу жұмысын, оны ұйымдастыру мен талдауды меңгеруге тиіс.

Республикада оқушыларды сабақтан тыс уақытта іспен айналысуын ұйымдастырумен 70 мыңнан астам мамандар айналысады:

- 52 мыңға жуық мектеп үйірмелерінің жетекшілері;
- 19 мыңнан астам балаларға қосымша білім беру ұйымдарының педагогтары, олардың ішінде:
 - жоғары педагогикалық білімі бар педагог – 12701, 64,3 % (2014–10970, 59,6 %);
 - орта педагогикалық білімі бар педагог – 2263, 11,5 % (2014–2698, 14,7 %);
 - жоғары бейінді білімі бар педагог – 3187, 16,1 % (2014 ж -2800, 15,2 %);
 - орта бейінді білімі бар педагог – 1565, 7,9% (2014 ж - 1787, 9,7 %);
 - білімі жоқтар – 43, 0,2 % (2014 г -147, 0,8 %).

Әрбір мүшесі өзінің кәсіптік борышын сезінетін педагогикалық ұжымның педагогикалық сауатты, жолға қойылған және мақсатты бағытталған жұмысы қосымша білім беру ұйымдарындағы оқу процесінің нәтижелілігіне ықпал ететін жетекші факторлардың бірі болып табылады.

Қосымша білім беретін педагог :

1. Білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) қосымша білім алуын жүзеге асырады, олардың алуан түрлі шығармашылық қызметін дамытады.

2. Үйірмеде, секцияда, студияда, клубтық және басқа да балалар бірлестігінде білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) құрамын жасақтайды және оқыту мерзімі ішінде оларды сақтап қалу жөнінде шаралар қабылдайды.

3. Психологиялық-физиологиялық орындылық тұрғысынан

жұмыс істеу (оқыту) нысандарының, құралдары мен әдістерінің педагогикалық негізделген түрде тандалуын қамтамасыз етеді.

4. Білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) құқықтары мен бостандығының сақталуын қамтамасыз етеді.

5. Білім беру бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысады, олардың орындалу сапасына, білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) өмірі мен денсаулығына жауапты болады.

6. Сабақтардың жоспарлары мен бағдарламаларын жасайды, олардың орындалуын қамтамасыз етеді.

7. Білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) шығармашылық қабілеттерін анықтайды, оларды дамытуға, орнықты кәсіптік қызығушылықтар мен бейімділіктерді қалыптастыруға ықпал етеді.

8. Дарынды және талантты білім алушыларға (тәрбиеленушілерге), оның ішінде девиантты мінез-құлықты және дамуында ауытқуы бар балаларға қолдау көрсетеді.

9. Білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) бұқаралық іс-шараларға қатысуын ұйымдастырады.

10. Өз құзыреті шегінде ата-аналарға (оларды алмастыратын адамдарға), сондай-ақ педагог жұмыскерлерге консультативтік көмек көрсетеді.

11. Сабақтар өткізу кезінде еңбекті қорғау, техникалық қауіпсіздік және өртке қарсы қорғау қағидалары мен нормаларының сақталуын қамтамасыз етеді.

12. Әдістемелік бірлестіктер қызметіне және әдістемелік жұмыстың басқа да нысандарына қатысады.

13. Өзінің кәсіптік біліктілігін арттырады.

Осы мамандықпен тікелей байланысты үш маңызды ұғым – «Еңбек, шығармашылық, талант».

Қосымша білім беретін педагог мынадай жеке қасиеттерге ие болуға тиіс:

кішіпейіл және қайырымды;

балалардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарын түсіне білу;

интеллектуалды даму деңгейі жоғары;

қызығушылықтары мен машықтары ауқымының кең болуы;

балаларды оқыту мен тәрбиелеуге байланысты алуан түрлі міндеттерді орындауға дайын болу;

белсенді болу;

өзілді түсіне білу;

шығармашылық әлеуеті бар;

икемділік таныту, өз көзқарастарын қайта қарауға және өзін-өзі үнемі жетілдіруге дайын болу.

Қосымша білім беру жүйесіндегі балалар тұлғасының дамуына ықпал ететін неғұрлым маңызды факторлардың ішінде педагогтық

кәсібилік аса маңызды болып табылады.

Жасына, жынысы мен үлгеріміне қарамастан, жасөспірімдер қосымша білім беретін педагогтың: «көп біледі - 76%; кішіпейіл және ілтипатты - 74%; еңбек сүйгіш - 73%; қайырымды, әділ - 72%; қызықты, жан-тәнімен түсіндіреді - 69%; сабақты түсіндірген кезде кімнің түсінбегенін көріп, көмектесуге асығады - 61%; көңілді мінезді - 61%; ата-аналарға шағымданбайды - 58%.» деген сияқты сипаттамаларына көңіл бөлетінін ғалымдардың зерттеулері көрсетіп отыр.

Жоғары сынып оқушыларының педагогқа қатысты бағалау талаптары жоғары. Олар педагогтың моральдық қасиеттері мен интеллектуалдық қабілеттеріне, оның толыққанды өзара іс-қимыл жасай білуіне көп көңіл бөледі. Қосымша білім беретін педагогты көбіне құзыретті, өз жұмысын жақсы көретін адам ретінде қабылдайды. Ол білім алуға шығармашылық тұрғыдан қарайды және баланың қабілеттерін анықтауға, оны қолдауға, пәндерден сабақ беретін педагогтар мен ата-аналардың тарапынан жетіспей жататын көңіл бөлудің орнын толтыруға тырысады деп түсініледі. Оның психологиялық бейнесін көмекшінің, ата-аналар мен әркімнің өз досының қасиеттері толықтырады. Дегенмен, педагогтың белсенді болмай, еңбек сүйгіш адам емес ретіндегі теріс бейнелері де кездеседі, бұл оқушылардың теріс жеке тәжірибесімен түсіндірілуі мүмкін.

Қосымша білім беретін педагогтың бейнесі жалпы педагог бейнесіне ұқсас, бірақ өз құрылымы мен мазмұнының ерекшелігі болады. Жасөспірімдер, бірінші кезекте, педагогтың мәдениетіне, эридуциясына, оның практикалық машықтарының деңгейіне көңіл аударады. Сонымен қатар оқушылар бейнесінде бірден тәрбиешінің принципшілдігі, талап қоя білуі, оқытушының өз жұмысына деген көзқарасы сияқты құрамдауыштар туындайды. Педагог бейнесіндегі моральдық қасиеттер де: оның кішіпейілдігі, ілтипаты, әдебі маңызды болып табылады.

Қосымша білім беретін педагог мыналарды түсінуге тиіс:

1. Қосымша білім беру жүйесінде білім беру, тәрбиелеу, әлеуметтік функциялар атқарылады, балалар қызметі мен салауатты өмір салтының әлеуметтік-педагогикалық модельдері әзірленіп, енгізіледі, балалардың, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалардың, қатер тобындағы балалардың дарындылығын, бейімделуі мен әлеуметтенуін дамыту бағдарламалары іске асырылады.

2. Тұлғаны дамыту уәждемесін қалыптастыруға, әрбір балаға табысқа жетуге жағдай жасауға, оның тұлғалық қадір-қасиеттерін нығайтуға арналған балаларға қосымша білім берудің педагогикалық әлеуеті зор.

3. Қосымша білім беру қызметінің алуан түрлі нысандары бар бос уақытты өткізуді ұйымдастыру түрлерін үйлесімді біріктіруге

ұмтылады, құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз қалудың және балалар мен жасөспірімдер ортасындағы басқа да теріс құбылыстардың алдын алудың маңызды ресурсы ретінде қызмет етеді.

Сипаттап айтқанда, қосымша білім беруді қоғамдық тамырда өсіп тұрған және оған өз жемісін беретін ағаш түрінде елестетуге болады. Әрбір бірлестік – осы ағаштың діңгегіндегі жеке бұтақ. Ал әрбір жапырағы – бұл өз ойы, сезімі мен қылқы бар жекелеген оқушы. Бұл ағаштың жемісі – оқушылар тұлғасының моральдық-психологиялық қасиеттері. Жақсы педагог өз бағындағы жеміс ағаштары жақсы көгеріп, олардың жапырақтары уақытынан бұрын түспей, жемісі айналасындағыларды қуанту үшін қам жасайтын бағбанға ұқсайды.

Әрбір қызметтің, егер оның нәтижесінде белгілі бір өнім алынбаса немесе қандай да бір жетістікке қол жеткізілмесе, мағынасы болмайды. Қосымша білім беретін педагогтың жеке жоспарында белгілі бір уақыт ішінде қол жеткізілуге тиіс нәтижелер тізімі міндетті түрде болуға тиіс.

қосымша білім беретін педагог қызметінің нәтижелерін жинақтап бағалау құралдарының бірі портфолио болып табылады, ол мыналардан тұрады:

визитка (қосымша білім беретін педагог туралы деректер);

лауазымдық нұсқаулық;

білім беру бағдарламасы;

күнтізбелік-тақырыптық жоспар;

бағдарламаны әдістемелік қамтамасыз ету (жеке, жанашылдық технологиялар жөніндегі іс-шараларды, оқу құралын әзірлеу, дидактикалық материал, тарату материалы, кестелер, схемалар, макеттер, құралдар және басқалары);

әдістемелік, тәрбие жұмысының жоспарлары;

оқу журналы;

қауіпсіздік техникасының қағидалары, экскурсиялар, жорықтар және т.с.с. өткізу жөніндегі нұсқаулықтар;

сабақтар, каникул кезіндегі жұмыстар, ашық, қорытынды сабақтар кестесі;

оқушылар туралы мәліметтер (Т.А.Ә., туған күні, үйінің мекенжайы, ата-аналар және т.с.с. туралы мәліметтер т.д.);

оқушылардың денсаулық жағдайы туралы анықтамалар (спорт, цирк, би және басқалары);

іс-шаралар сценарийлері, жеке сөз сөйлеулер мәтіндері;

көпшілік және тәрбие жұмысының жүргізілуін (жеке, үйірмемен жұмыс, балалардың тізімі, саны, белсенділік деңгейі, көрмелерге, экскурсияларға, жорықтарға және басқаларына бару) есепке алу

оқушылардың тұлға ретінде және жұмысында өсу материалдарының жинағы (сауалнамалар, балалардың дамуын

психологиялық-педагогикалық бақылау: а) немен жұмыс істеу керек және неге ұмтылу қажет екендігін бақылау, фактілер, б) өзгерістер, в) қандай нәтиже алынды, г) құрамның тұрақтамауы, оқушылардың шығармашылық кітапшалары, диагностикалық карталар (білімін, машықтары мен дағдыларын есепке алу);

оқушылар жұмысының нәтижелері жөніндегі құжаттар (балалардың грамоталары мен басқа да наградаларының көшірмелері); жылнама, фотоматериалдар және т.б.;

бір жылдағы қызметті талдау;

қосымша білім беретін педагог қызметінің нәтижелілігі (куәліктер, сертификаттар, грамоталар, наградалар).

Қосымша білім беретін педагог – ерекше мамандық, өйткені оның қасында үнемі көп адамдар: оқушылар, ата-аналар, жұмыстағы әріптестері болады. Ол – өз мамандығын терең меңгерген, ғылымның немесе өнердің тиісті салаларымен жақсы таныс, жалпы психология, әсіресе балалар психологиясының мәселелерін жете білетін, оқыту және тәрбиелеу әдістемесін толық меңгерген мәдениеті жоғары маман. Педагогтың оқу-тәрбиелеу жұмысын жобалай білуі педагогикалық шеберлік көрсеткіштерінің бірі болып табылады.

Қосымша білім беретін педагог қызметіндегі интеграцияланған тәсіл баланың тұлғасын жетілдіру жолдарының бірі болып табылады, бұл баланың бойында алуан түрлі қабілеттерді, айналасына оң көзқараспен қарауды, өз негізінде қызметтің өнімді түрлерінде неғұрлым мықты дамытын адамгершілік құндылықтарды, алуан түрлі машықтарды дамытуды болжайды.

Бос уақытты өткізу қызметі арқылы тұлғаның әлеуметтенуінде қосымша білім беретін педагогтың рөлі орасан зор.

Мінез-құлық ауытқуларының алдын алу үшін балаларға қосымша білім беру өз болмысынан мынадай маңызды әлеуметтік-педагогикалық ерекшеліктерге ие:

1. Еріктілік, қызығушылық пен қажеттілікке ғана сүйенетін міндеттілік пен мәжбүрлеу жүйесінен бас тарту.

2. Білім беру стандарттарымен шектелмейтін адамның барлық қызмет салаларын қамту.

3. Жеке өзін-өзі көрсетуде және өзін-өзі кәсіптік айқындауда, тұлғаның даму мүмкіндіктерінің кеңею өрісін қалыптастыруда бағдар беру.

4. Ценздің болмауы – жасына байланысты, білімдік, әлеуметтік ценз.

5. Балалар мен ересектер қоғамдастықтары мектеп пен отбасындағы ұқсас қарым-қатынастардан ерекшеленетін қарым-қатынастардың ерекше жүйесін құрады.

6. Өзара іс-қимыл жасаудың айқын көрінетін тұлғалық-

қызметтік сипаты.

7. Отбасы мен негізгі білім беру кемшіліктерінің орнын толтыру.

8. Білімдік және әлеуметтік жетістіктер үшін, оның ішінде дамуында ерекшеліктері бар балалар, өмірлік қиын жағдайдағы балалар сияқты санаттар үшін баламалы мүмкіндіктер.

9. «Қателік жасау құқығын» сақтау, «табысқа жету жағдайын» қалыптастыру.

Ашық әлеуметтік жүйе ретінде балаларға қосымша білім берудің икемділігі көшбасшылық қасиеттерді, әлеуметтік құзыреттерді қалыптастыру және ғылыми-техникалық, көркемөнер, экологиялық-биологиялық, денешынықтыру-спорттық, туристік-өлкетану, әскери-патриоттық, әлеуметтік-педагогикалық, жаратылыстану-ғылыми салаларда және өз қалауы мен қажеттілігіне сәйкес баланың өзі немесе ересек адамның көмегімен таңдайтын басқа да білім беру қызметі саласында балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жағдайын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Іске асырылуы тұлғаның әлеуметтік қалыптасуына жәрдемдесуге, балалар мен жастар проблемаларының алдын алуға және оларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсетуге бағытталған мынадай әлеуметтік-педагогикалық технологиялар қосымша білім беретін педагогтың жұмысында басым болатынын талдау көрсетіп отыр:

1. *Профилактикалық әлеуметтік-педагогикалық қызмет технологиялары.* Аталған технологияларды алуан түрлі бағыттағы шығармашылық бірлестіктердегі қосымша білім беру бағдарламалары бойынша жеке білім беру қызметіне жатқызған жөн. Баланың жеке және әлеуметтік маңызы бар істерде өзін-өзі көрсетуі, оны айтарлықтай күш жұмсауды және эмоцияны қажет ететін және әсіресе ұжымға бейімделу қиынға соғатын балалар үшін әлеуметтік емес және ауытқушылық мінез-құлыққа балама болатын қызмет түрлеріне тарту мүмкіндігі оң өмірлік ұстаным болады.

Энергияны әлеуметтік қолайлы мақсаттарға қол жеткізуге, шығармашылыққа қайта бағыттаудың көмегімен ішкі күйзелісті азайтуға белсенді қызмет мүмкіндік береді. Шығармашылық пен алуан түрлі қызмет сыртқы ортаның теріс әсеріне қарсы тұратын тұлға ресурстарын жандандыруға ықпал етеді.

2. *Волонтерлік қызметті ұйымдастыру технологиялары.* Кейіннен көбіне волонтерлік іс-шаралардың ұйымдастырушылары мен үйлестірушілеріне айналатын жасөспірімдердің, жоғары сынып оқушыларының қосымша білім беру ұйымдарында әлеуметтік қалыптасу міндеттерін шешудің маңызды құралы волонтерлік қызметті ұйымдастыру технологиялары болып табылады.

3. *Әлеуметтік жобалау технологиясы.* Әлеуметтік жобалау жасөспірімдердің әлеуметтік бастамашылығын дамыту құралдарының

бірі ретінде волонтерлік қызметпен қатар қаралады. Әлеуметтік жобалау мектеп оқушыларының әлеуметтік маңызы бар қасиеттерінің дамуына, олардың бойында белсенді өмірлік ұстаным қалыптастыруға ықпал етеді.

4. *Балалар қоғамдық бірлестігін ұйымдастыру технологиясы.* Қосымша білім беру ұйымдары көбіне балалармен және жастармен жұмысты идеологиялық құрамдауыштан басқа, айтарлықтай әлеуметтік-педагогикалық функциялар атқарған пионер және комсомол ұйымдары түрінде ұйымдастыру дәстүрін сақтап қалған. Қазіргі заманғы әлеуметтік-педагогикалық ғылым өзін-өзі басқаруды және балалар ұжымын ұжым тәрбиесін дамытудың оң теориясы мен практикасын жалғастырып келетін, балалардың оң әлеуметтенуі, азамат ретінде қалыптастыру арқылы білім беру ұйымдарындағы балалардың әлеуметтік тәрбиесін практикада іске асыру нысаны ретінде қарастыруды жалғастыруда.

5. *Салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиялары және денсаулықты сақтау.* Қосымша білім берудегі нысандардың мынадай ерекшеліктері болуы мүмкін:

1) балалар бірлестіктерінің жұмысына бірлестіктің тақырыбына тікелей қатысы бар, қызығушылықтарға байланысты денсаулық, салауатты өмір салты тақырыптарын енгізу;

2) балалар бірлестіктерінің білімдік қызметіне бұл қызметпен байланысты емес, бірақ өмір салтының қазіргі уақытта аса өзекті (мысалы, зиянды әдеттер, адамгершілік проблемалары және т.б.) тақырыптарын, сондай-ақ гигиеналық тәрбие жүйесіне дәстүрлі түрде кіретін салауатты өмір салты тақырыптарын қосу;

3) балалар бірлестігіндегі немесе балалар шығармашылығы орталығындағы салауатты өмір салты тақырыптарына арналған ортақ акциялар.

Қосымша білім беретін педагог жоғарыда аталған технологияларды ескере отырып, мектеп мұғалімдерімен, ата-аналармен бірлесіп баланың шығармашылық тұрғыдан дамуы, балалар мен ата-аналар арасында өзара жылы қарым-қатынастарды, оның шартсыз құндылығын мойындау, баланы қандай болса, сондай етіп қабылдау ахуалын қалыптастыру үшін жағдай жасайды. Отбасы, мектеп, қосымша білім беру ұйымдары баланың жаңалыққа – жаңа әсерлерге, өзін-өзі танытудың жаңа нысандарына қажеттілігін қалыптастыруға арналған. Ата-аналарды, Кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия қызметкерлерін бос уақытты өткізу қызметіне, бірлескен мерекелерге, туржорықтарға тарту эмоциялық көңіл-күйді көтеріп, оқушылардың әлеуметтенуіне және қоғамдағы өмірге бейімделуіне, олардың жалпы мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Мысалға, жоғары санатты қосымша білім беретін педагог Огилько Галина Михайловна «Аршалы аудандық балалар шығармашылық орталығы» МКҚК жиырма жылдан бері «Саз ойыншық» үйірмесінің мүшелерін ғажайып ертегі әлеміне енгізеді. Кішкентай сиқыршылар сазды өздері өндіріп, табиғи материалдан ертегі кереметтерін жасайды. Жұмыс процесінде олар уақыттың қалай өтіп кеткенін де байқамайды. Ертегі мен ертегі кейіпкерлері жандүниенің парасаттылығы, адамдар қайғысына, бақытсыздығына және күйзелісіне жанашырлық таныту онсыз болмайтын эстетикалық сезімдерді дамытуға ықпал етеді. Ертегінің арқасында, балалар қоршаған ортаны ақылмен ғана емес, сондай-ақ жүреппен де сезіне алады.

Өлкетану жұмысы процесінде балалар шынайы өмірмен, нақты өмірлік жағдайлармен бетпе-бет келетін, қиындықтарды еңсеретін өлкетану жұмысы мектеп оқушыларының әлеуметтену факторларының бірі болып табылады, бұл олардың адамгершілік тәжірибесін иеленуіне ықпал етеді. Өлкетану сипатындағы ойындар, жарыстар арқылы оқушының ұжымдағы өз беделін көтеруге ұмтылысы, туған өлкеге, оның объектілеріне деген қызығушылығы дамиды.

Қосымша білім беру ұйымдарындағы педагогтардың инновациялық қызметінің арқасында білімнің мазмұны мен басқару жүйесі жетілдіріліп, заманауи педагогикалық технологиялар енгізіледі, балаларға тұлғалық бағдарланған түрде қарау негізінде балалармен жұмыс жүйелері құрылады.

6. Өңірлік білім беру, ғылыми, мәдени, спорттық, қоғамдық және коммерциялық ұйымдардың инновациялық желісін құру жөніндегі ресурстық орталық ретінде мектептен тыс ұйымның рөлі

Мектептен тыс ұйым – бұл бірыңғай білім беру кеңістігінде өз ерекшелігі мен міндеттері бар қосымша білім беру ұйымының түрі.

Ресурстық орталық ретінде қосымша білім беру ұйымдары – бұл балалар мен жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастырудың жаңа моделі. Қосымша білім беру жүйесінің білім беру кеңістігін жетілдіру тәрбиеленушілердің әлеуметтену деңгейін арттыруға және өзгеріп отыратын әлем жағдайында оларды тиімді тұрмыс-тіршілікке дайындауға, балалар мен олардың ата-аналарының өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі кәсіптік айқындауға қажеттілігін қанағаттандыратын білім беру қызметтерінің сапасы мен қолжетімділігін қамтамасыз етуге ықпал етеді. Балалар мен жастарға қосымша білім беру, оқушылардың мектептен тыс іспен айналысуы мен тұрғылықты жерінде іспен айналысуы балалар мен жасөспірімдердің дамуында, әлеуметтенуінде,

оның ішінде, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуда басты буындардың бірі болып табылатынын түсіне отырып, ерте жастағы балалардың көбі өз қызығушылықтарына, қалауларына және әлеуеттеріне сәйкес белсенді түрде даму мүмкіндігіне ие болатындай етіп жағдай жасау мектептен тыс ұйым қызметінің негізгі мақсаты болып табылады.

Балалар мен жасөспірімдердің іспен айналысуы саласында жоғары сапалы қызметтер көрсетуді ұйымдастыру үшін әртүрлі ресурстарды біріктіру мен топтастыру кез келген мектептен тыс ұйымның мақсаты болып табылады. Бұл, өз кезегінде, мынаны болжайды:

- балалар мен жасөспірімдердің іспен айналысуы мәселелері бойынша білім, мәдениет, спорт жүйесі ұйымдарының, үкіметтік емес қоғамдық ұйымдардың, бизнес-құрылымдардың желілік өзара іс-қимыл жасауына бастамашылық жасау, ұйымдастыру және іске асыру;

- өз қызметін жоспарлау және қосымша білім беру қызметтеріне сұрау салуды негізге ала отырып, даму перспективаларын айқындау;

- балалардың бос уақыттағы қызметін ұйымдастыру бойынша халықтың әртүрлі санаттарына қызметтер көрсету;

- білім беру ұйымдарының педагогикалық жұмыскерлеріне білікті әдістемелік көмек көрсету;

- қосымша білім беру жүйесіне қашықтықтан білім беру технологиялары мен заманауи коммуникация құралдарын пайдаланумен ашық білім беруді қоса алғанда, білім беру технологияларының инновациялық білім беру бағдарламаларын енгізу, өзекті инновациялық жобаларды ғылыми сүйемелдеу;

- өңірлік қосымша білім беру бағдарламаларын әзірлеуге қатысу;

- балаларға қосымша білім беру жүйесіндегі озық педагогикалық тәжірибе мен жетістіктерді зерделеу, жалпылау және тарату;

- балаларға қосымша білім беру ұйымдарын қаржыландырудың жаңа тетіктерін әзірлеуге қатысу және сынақтан өткізу;

- конкурстарды, байқауларды, шеберлік фестивальдарын әдістемелік сүйемелдеу;

- педагогикалық конференцияларды, семинарларды, практикумдарды және т.с.с. ұйымдастыру және өткізу;

- қосымша білім беру ұйымдарының жұмыс істеуінің барлық мәселелері бойынша консультациялық қызметті ұйымдастыру;

- мүдделі тұлғалар мен ұйымдарды балаларға қосымша білім беру жөніндегі тиісті статистикалық және ақпараттық материалдарымен қамтамасыз ету;

- балаларға қосымша білім беру жүйесінің мүмкіндіктері мен қызметі туралы халықты хабардар ету үшін ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану;

- әлеуметтік қауіпті жағдайдағы балалардың ойдағыдай әлеуметтенуін қамтамасыз ететін жалпыға білім беретін және қосымша ұйымдар арасындағы желілік өзара іс-қимыл жасау спектрін кеңейту;

- кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз, панасыз қалуының, құқық бұзушылықтарының немесе өзге де қоғамға қарсы іс-қимылдарының алдын алу.

Әлеуметтік әріптестіктің мұндай моделі мектептен тыс ұйымның әлеуметтік қауіпті жағдайдағы білім алушыларды бос уақытты өткізу қызметін қамтамасыз ету бойынша жалпы білім беретін ұйымдармен өзара іс-қимыл жасауын қалыптастыруға, қадағалаусыз қалу проблемаларын, мыналар арқылы:

- кәмелетке толмағандардың рухани-адамгершілік тәрбиесі;

- тұлғалық маңызы бар ресурстарды өзектілендіру және балалар мен жасөспірімдердің өзін-өзі көрсетуі үшін педагогикалық жағдай жасау;

- олардың әлеуметтік белсенділігін арттыру;

- әлеуметтік қарым-қатынастардың, қызметтің алуан түрлеріне қосу;

- әлеуметтік оңалту;

- қоғамға бейімдеу арқылы кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары проблемаларын шешуге бағытталған.

Балалардың әлеуметтену модельдерін жетілдіруге деген қажеттік осы жұмыстың барлығында да маңызы бар нәрсе. Субъектілер, әлеуметтену процесінің мазмұны мен бағыттары жөніндегі әлеуметтену модельдері сыныптамаларының топтарын атап көрсетуге болады:

1. әлеуметтену субъектілері бойынша:

- әртүрлі ұлт балалары,

- дарынды балалар,

- даму мүмкіндігі шектеулі балалар,

- отбасында проблемалар бар, әлеуметтік емес мінез-құлықты балалар;

2. әлеуметтену процесінің мазмұны бойынша:

- кәсіптік бағдар,

- әлеуметтік қолдау,

- сауықтыру,

- көшбасшылық қасиеттерін дамыту;

3. әлеуметтік тәрбие бағыты бойынша:

- рухани-адамгершілік тұрғыдан дамыту,

- патриоттық тәрбие,

- эстетикалық,

- төзімділік,

- азаматтық сәйкестік,

- мәдениаралық коммуникация.

Қоғам мен мемлекетте болып жатқан елеулі өзгерістер мектепті жаңарту, мектептен тыс ұйымдар жұмысында жаңа бағыттардың пайда болуы үшін жаңа жолдар іздестіруге алып келетіні сөзсіз. Мектеп қызметін демократияландыру, оның әртүрлі оқу жоспарлары мен бағдарламаларын пайдаланудағы дербестігі мектептің бағытын (не оның бейінді сыныптарын) айқындауда неғұрлым икемді тәсіл қолдануға мүмкіндік берді, бұл оқушыларға базалық оқу орнының алуан түрлерін таңдау мүмкіндіктерін ұсынды.

Соңғы жылдары мектептен тыс жұмыс орталықтары, балаларды дамыту орталықтары, ғылыми-техникалық шығармашылық орталықтары, балалар мен жасөспірімдердің бос уақытты өткізу орталықтары айтарлықтай дамыды. Айталық, мысалы, 2016 жылы Астана қаласында жаңа Робот техникасы клубы өз есігін айқара ашса, Ақмола облысында Аршалы ЖТС базасында кордодром өз жұмысын бастайды.

Бала қоғамға жалғыз бір институт арқылы ғана емес, отбасы, сынып, мектептегі және мектептен тыс ұйымдардағы тұлғаның әлеуметтену процесінде өзіндік ерекшеліктері бар клуб, үйірме, спорт секциялары сияқты қатарынан бірнеше институттар арқылы енеді.

Қосымша білім беру жүйесінің білім беру кеңістігін жетілдіру тәрбиеленушілердің әлеуметтену деңгейін арттыруға және өзгеріп отыратын әлем жағдайында оларды тиімді тұрмыс-тіршілікке дайындауға, балалар мен олардың ата-аналарының өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі кәсіптік айқындауға қажеттілігін қанағаттандыратын білім беру қызметтерінің сапасы мен қолжетімділігін қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Республикада мектептен тыс ұйымдар базасында ресурстық орталықтар құру тәжірибесі бар. Мәселен, Астана қаласындағы Жас туристер станциясының тәжірибесі үлгі боларлықтай. Станция педагогтары білім беру ұйымдарымен, мемлекеттік органдармен өзара тығыз іс-қимыл жасайды. Шығармашылық еңбектің арқасында пікірлестер ұжымы ата-аналармен, тәрбиеленушілермен бірлесіп, астанада балалар туризмінің жұмыс істейтінін, сондай-ақ оның биіктерге ұмтылып, оларды бағындыра отырып, ойдағыдай дамып келетінін дәлелдей алды.

Станция жанында «Батыр» шатырлы лагері жұмыс істейді, онда жыл сайын 350-ден астам бала демалып, олар туризм дағдыларымен танысады, олардың 40%-ы – қолайсыз отбасының, «қатер» тобының балалары.

2015 жылдың өзінде Станция педагогтары 11 бұқаралық спорттық-туристік іс-шаралар өткізіп, 1200 мектеп оқушысын қамтыды, күрделілік дәрежесі әртүрлі 25 жаяу жорыққа шықты. Экскурсиялық қызмет көрсетумен бір жылда 800-ден астам мектеп оқушысы

қамтылды, олардың ішінде балабақшалар мен мектеп жанындағы лагерьлердің тәрбиеленушілері бар.

Станцияның жұмыс істеп жатқан 10 жыл кезеңінде 7 мыңнан астам үйірмешілерден 2203 оқушы «Жас турист» төсбелгісіне және 381 – «Қазақстан саяхатшысы» төсбелгісіне норматив орындады.

Жарқын, тартымды, күтпеген әрі ерекше іске қатысу оқушының дербестігі саласын айтарлықтай кеңейтіп, оған әртүрлі салада шығармашылық тұрғыдан көріне білуге мүмкіндік беретін осы істен басталатын қызығушылық жасөспірімнің кез келген жұмыспен айналыса бастауына ынталандырады. Мектеп оқушыларының қызметін оларды қажетті арнаға үйлесімді түрде бағыттап отырып, басшының жарқын әрі қайталанбас өзіндік тұлғасы мен оның «өз артынан» ілестіре білуі де сөзсіз ынталандырушы фактор болуы мүмкін.

Бастамашылық – жасөспірімдер мінезіндегі басты қасиет. Мысалға, Павлодар қаласында М.М.Катаев атындағы Мектеп оқушылары сарайында Қазақстандағы жалғыз Әлемнің балалар орталығы екінші жыл жұмыс істеп жатыр. Бүгінде бұл орталық елдің 58 филиалымен өзара іс-қимыл жасайтын Владимирова Әлем үйімен (Ресей) белсенді түрде ынтымақты жұмыс істейді. Әлем үйінің басты ұраны - «Болашақ адам үшін бірлесіп әрекет етейік».

Шымкент қаласындағы Мектеп оқушылары сарайында жоғары сынып оқушыларына арналған «Социум институты» бағдарламасы іске асырылуда, ол әртүрлі бағыттағы СӨС, шешендік өнер, психология, «Талантты жастар», құқықтану, «Креатив - студия», «Формат Е» факультеттерін қамтиды.

«Креатив - студия» факультеті қиялды, бастаманы, белсенділікті, қабілет пен шығармашылықты дамытады. Мектеп оқушылары сарайында жоғары сынып оқушыларымен эстетикалық тәрбие саласындағы жұмыс көптен бері жолға қойылған. Мұнда 4 студия – «Галатея», «Радуга», «Палитра», «Арабеска» жұмыс істейді. Студиялардың оқушылары қалалық және облыстық конкурстар мен көрмелерге ғана қатысып қоймай, сонымен қатар «Балалар әлемнің суретін салады (Қазақстан)», ЮНЕСКО-дан «Балалар әлемнің суретін салады (Орта Азия)» атты халықаралық конкурстардың жүлдегерлері, Алматы қаласындағы биеналенің қатысушылары болып табылады. Жүлдегерлердің жұмыстары бірнеше қайтара Балалар суреттерінің құрмет кітабына енгізілді.

Оқушылар сонымен қатар «Балалар есірткіге қарсы», «Балалар қылмысқа қарсы» атты әлеуметтік жобаларға белсенді қатысты, «Жерана – біздің ортақ үйіміз» конкурсының жүлдегерлері болып табылады. Студиялардың көптеген түлектері ҚР-ның және басқа да елдердің ЖОО-лары мен колледждеріне оқуға түседі.

Шешендік өнер факультетінде тұлғаның оң бағыты

қалыптасады, жоғары сынып оқушыларының қызықты танымдық, шығармашылық қызмет арқылы зияткерлік және рухани әлеуеті ашылады. Мектеп жастары қауымдастығының балалары факультетте дебат орталығын ашты, онда пікірсайыстар тұрақты түрде өткізіледі, облыс әкімінің жүлдесіне арналған дебаттарға, Нұр Отанның «Жас Отан» жастар қанатының турниріне қатысты.

Әділет жұмыскерлерінің арасынан құқықтану факультетінің педагогтары консультанттармен бірлесіп, жасөспірімнің азаматтық-құқықтық дағдыларының даму деңгейін қадағалайды, оларды заңгерлік мамандықтармен таныстырады, балалармен бірге Қазақстан Республикасының заңдарын оқып-үйренеді, ойын түрінде сот отырыстарын өткізеді, онда судьяның рөліндегі балалар Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі бойынша үкім шығарады.

СӨС факультетінде педагогтар спорттық мүмкіндіктерді дамытып, жетілдіреді, салауатты өмір салтына баулиды. Мектеп оқушылары сарайының спорт бөліміне «Авиамодельдік», «Карате-до», «Карате-до шотокан», волейбол, баскетбол, футбол, шахмат және т.с.с. үйірмелер мен секциялар кіреді.

Психология факультетінде жоғары сынып оқушыларын коммуникативтік тілдесуге, өзін-өзі басқару тәсілдеріне, тұлғалық қасиеттерін дамытуға үйретеді.

«Талантты жастар» факультеті шығармашылық қабілетті дамытып, 10 музыкалық, хореографиялық ұжымды қамтиды.

Қазіргі уақытта әлемде волонтерлік қозғалыс кеңінен танылып келеді. Бұл Қазақстанға да тән. 2015 жылғы қаңтардан бастап Темиртау қаласындағы «Әлем» Балалар мен жасөспірімдер орталығы жанынан «**Sunny side up**» волонтерлік орталығы ұйымдастырылды, оның тұрақты штатында 17 волонтер бар, сондай-ақ, қажет болған жағдайда, уақытша волонтерлер де тартылады.

Орталық қызметінің өмірлік қиын жағдайдағы балалар мен жасөспірімдерге тұлғаның танымдық, шығармашылық белсенділігін дамыту үшін көмек көрсету, балалардың бойында коммуникативтік дағдылар, ұжымда жұмыс істей білуді, проблемаларды бірлесіп шеше білуді, таңдау жасау жағдайында шешім қабылдау мен іс-әрекеттерге дайын болуды қалыптастыру миссиясы оның әлеуметтік маңыздылығын білдіреді. Волонтерлер әлеуметтік волонтерлік қызмет арқылы жасөспірімдердің бойында адамгершілік және гуманистік қасиеттерді тәрбиелейді.

Орталықтың ортақ міндеті – Темиртау қаласының аумағында өмірлік қиын жағдайға ұшыраған отбасыларға, балаларға, жасөспірімдерге қолдау көрсету жөніндегі қайырымдылық бағдарламалар кешенін іске асыру.

Бұл бағытта Өскемен қаласындағы Оқушылар шығармашылығы

сарайының девиантты мінез-құлықты балалармен жұмыс істеу бойынша оң тәжірибесі бар. Педагогикалық ұжым КТК қозғалысы арқылы мектеп оқушыларының әлеуметтенуіне қол жеткізеді.

КТК іс-шаралары әрбір ойыншының КТК-дағы тұлғалық шығармашылығын дамытуды, мектептегі КТК командасының қызметі шеңберінде топтық және ұжымдық жұмыс дағдыларын қалыптастырады.

Оқушылар шығармашылығы сарайының акцияларына қатысатын қиын жасөспірімдер пайызы жылдан жылға өсіп келетінін атап өткен жөн, көбіне іс-шараларға ара-тұра қатысатын мұндай балалар кейіннен барлық істердің белсенді қатысушыларына айналады.

Қарағанды қаласындағы Мектеп оқушылары мен жасөспірімдер сарайы жұмысының тәжірибесі қызықты, осы ұйым базасында балалар мен ересектерге қосымша білім беретін оқу-әдістемелік ресурстық орталық жұмыс істейді. Білім беру процесі мынадай кезеңдер бойынша жүзеге асырылады: бейіналдыңғы дайындық, бейіндік оқыту, кәсіптікке дейінгі оқыту. Таңдап алынатын курстар, күндізгі, сырттай және қашықтықтан оқыту нысанындағы қолданбалы курстар; сессиялар, шығармашылық конкурстары; кәсіптік сынақтар; оқу және әлеуметтік практика және басқалары білім беру процесін іске асырудың негізгі тетіктері болып табылады.

Білім беру процесін тиімді іске асыру үшін ресурстық орталықтың басқару тетігі – Үйлестіру Кеңесі пайдалануға берілді.

Тұлғаның шығармашылық дамуына, табиғи мүмкіндіктерін, бейімділіктері мен қызығушылықтарын ескере отырып, өнер және мәдениет саласында өзін-өзі кәсіптік айқындау, негізгі білім алатын жеріне қарай қосымша білім беру қызметтерін ұйымдастыру арқылы білім алушылардың ойдағыдай әлеуметтенуі үшін қажетті базалық құзыреттіліктерді қалыптастыру үшін жағдайлар жасау Қарағанды қаласындағы «Ресурстық қосымша білім беру орталығы» – № 2 Өнер мектебінің негізгі бағыттары болып табылады.

Ресурстық орталық, тірек өнер мектептерінің ресурстарын пайдалана отырып, оған кіретін білім беру ұйымдары базасында барлық балалардың қабілеттері мен қызығушылықтарына сәйкес олардың көркемдік-эстетикалық даму жағдайларын қамтамасыз ету үшін құрылған. Бұл ретте әрбір мектептің заңдық, яғни әкімшілік және экономикалық дербестігі сақталады. Басқаша айтқанда, дербес мектептер ретінде қала отырып, Ресурстық орталық жағдайында балаларды тәрбиелеу мен шығармашылық дамытуға бағытталған мектептен тыс, сыныптан тыс жұмыс саласындағы ресурстар шоғырландырылады.

Әрбір мектеп білім беру процесін өз бетінше жүзеге асырады, бұл ретте, мектептің ресурстық орталығының білім беру кеңістігінде

балаларды өнердің алуан түрлі бағытына үйретуді қамтамасыз ету жөніндегі өз міндеттемелерін орындайды. Өнер мектебі педагогтармен және оқыту құралдарымен қамтамасыз етіліп, білім беру қызметтерін ұйымдастырғаны үшін жауапты болады. Жалпы білім беретін мектеп білім алушыларды бағыттады және сабақ өткізуге үй-жайлар береді.

Жоғары және орта кәсіптік оқу орындары, мәдениет орталықтары сияқты әлеуметтік әріптестер белсенді рөл атқарады.

Ресурстық орталықты Үйлестіру Кеңесі басқарады. Шығармашылық топ «Ресурстық қосымша білім беру орталығының» – № 2 Өнер мектебінің тәжірибелік-сараптамалық жұмыс бағдарламасын, Ресурстық қосымша білім беру орталығы туралы ережені және басқаларын әзірледі.

Ресурстық орталық ретінде Павлодар қаласындағы Балалар мен жасөспірімдердің экология және туризм орталығының жұмыс тәжірибесі қызықты.

Балалар мен жасөспірімдердің экология және туризм орталығы (БЖЭТО) қосымша және негізгі білімді біріктіру арқылы әлеуметтік әріптестікті дамыту тұжырымдамасын әзірлеп, мектептерге ұсынды. Бастама қолдау тауып, екіжақты шарт негізінде 25 мектепте және интернаттарда БЖЭТО филиалдары ашылды.

Тұжырымдама балаларға жалпы орта және қосымша білім беру интеграциясының бірнеше модельдерін ұсынады.

Біржақты өзара іс-қимыл жасау моделі. Мектептер базасында, сол сияқты Орталық базасында өз бетінше жұмыс істейтін үйірмелердің, секциялардың, клубтардың қызметі. Өкінішке орай, бұл – неғұрлым көп таралған модель. Жалпы білім беретін мекемедегі қосымша білім берудің мұндай нұсқасының өзіндік мағынасы бар, өйткені ол балалардың іспен айналысуына және олардың мүдделері ауқымын айқындауға ықпал етеді.

25 мектептен Павлодар қаласының 15 білім беру ұйымы осы модель бойынша жұмыс істейді.

Интеграциялық өзара іс-қимыл жасау моделі. Аталған модель мектептің білім беру жүйесінің жалпы даму бағдарламасына оның құрамдас бөлігі ретінде кіретін бірлесіп әзірленген қосымша білім беруді дамыту бағдарламасы негізінде біртұтас білім беру кеңістігін құруды бастауға мүмкіндік береді. Бұл модельде Орталықтың ресурстық мүмкіндіктері (материалдық-техникалық база, кадрлар, ақпараттық, бағдарламалық-әдістемелік) мен осы білім беру бағдарламалары іске асырылатын мектептер тең пайдаланылады.

Бұл модельде алуан түрлі нысандар: Орталық базасында, сол сияқты осы модельмен жұмыс істей бастаған № 9,34,41 қалалық мектептер базасында элективтік курстар, экологиялық лекторийлер, жобалау-зерттеу қызметі, НОУ жұмысы, оқу-өндірістік, экологиялық-

өлкетану, туристік практикумдар мен экскурсиялар пайдаланылады.

БЖЭТО-да «Зерттеу қызметіне кіріспе» (5-сынып), «Зерттеу қызметін ұйымдастыру негіздері» (8-10-сыныптар), «Қоршаған ортаның экологиялық мониторингі», «Жас экскурсияшы», «Мектеп туризмінің нұсқаушысы» тақырыптарына элективтік курстар әзірленді. «Су – тіршілік көзі», «Өсімдіктер әлемінде», «Жасыл ғаламшар» жаратылыстану пәндері бойынша білімдерін тереңдететін экологиялық лекторийлер.

Экологиялық-өлкетану практикумдары, археопалеонтологиялық экспедиция ұйымдастырылып, Орталық мұражайымен бірлесіп өткізіледі. Өңірлік құрамдауышты пайдалана отырып, тарих, география, биология пәндері бойынша басты құзыреттер практикада қолданылып жүр. Оқушылар ғылыми-зерттеу қызметінің негіздері бар мамандыққа дейінгі экскурсияшы, мұражай жұмыскері, зерттеуші дағдыларын иеленеді.

Орталықтың экологиялық-ботаникалық кешені базасында оқу-өндірістік практикумдар, практикалық сабақтар, экскурсиялар ұйымдастырылып, өткізіледі.

Аталған кешенді пайдалану зерделенетін құбылыстар мен заттар туралы терең түсінікті қамтамасыз ете отырып, осылар туралы дұрыс ұғым қалыптастыруға ықпал етеді, барлық жас тобындағы оқушыларға жергілікті және шет жердегі флора өсімдіктерін зерделеуге, ғылыми-зерттеу және мәдени-ағарту жұмысын жүргізуге көмектеседі. Оқушылар мамандыққа дейінгі агроном, бағбан, гүл өсіруші, ландшафт дизайнері, жылыжай шаруашылығының жұмыскері дағдыларын, ғылыми-зерттеу қызметін негіздерін иеленеді.

Экотуристік практикумдар туристік-жаттықтыру базасында, сол сияқты жорықтар, экспедициялар, саяхаттар, жарыстар нысанында өтеді. Әрине, аталған нысан денсаулықты күту, коммуникативтік, әлеуметтік, шығармашылық сияқты дамушы құзыреттерді қалыптастыратын тиімді кешенді құрал болып табылады.

Жобалау-зерттеу және табиғат қорғау қызметі үш бағыт бойынша (экология, туризм, өлкетану) барлық 25 мектепті қамтиды.

Қашықтықтан өзара іс-қимыл жасау моделі.

Мектептерде қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыруға қажеттілік болған, қосымша білім беру мамандары болмаған немесе жетіспейтін жағдайларда, аталған модель неғұрлым тиімді. Бұл модель тиісті кадр әлеуеті бар қосымша білім беру ұйымдарының тиісті алуан түрлілігі жоқ ауылдық аймақтағы мектептермен жұмыста пайдаланылады. Іске асыру екі бағытта: оқушылармен жұмыс және педагогтармен жұмыс бойынша жүргізіледі.

1. Орталық оқушыларға ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізуге, тақырыптар мен ғылыми жетекшілер таңдауға көмектесетін сырттай

оқу нысанындағы экологиялық-өлкетану мектебінің жұмысы шеңберінде қашықтықтағы элективтік курстар ұсынады.

2. Виртуалды әдістемелік кабинет интернет-конференциялар, консультациялар, семинарлар, практикумдар, мастер-кластар, біліктілік арттыру курстары, жұмыс тәжірибесімен алмасу, ақпараттық-баспа қызметі нысанында қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын педагогтарға нұсқаулық-әдістемелік көмек көрсетеді.

Әлеуметтік әріптестік моделі. Бұл модельде Экология және туризм балалар мен жасөспірімдер орталығының мектептермен, колледждермен, ЖОО-лармен, мәдениет, денсаулық сақтау, туризм және спорт ұйымдарымен, экологиялық және үкіметтік емес ұйымдармен, қоғамдық бірлестіктермен интеграциялық өзара іс-қимыл жасау дәрежесінің жоғары екені байқалады. Мұның барлығы әрбір баланың тұлғалық жан-жақты дамуы, оның өзін-өзі айқындау жолдарын іздестіруге ықпал ететін білім беру кеңістігінің жаңа түрін қалыптастыру үшін нақты негіз қалыптастыратын білім беру ресурстарын тарту мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Экология және туризм орталығында резервтер жинақталып, ынтымақтастық жолға қойылған, интеграция жағдайында үздіксіз білім беру кеңістігі жүйесін құруға мүмкіндік беретін бағдарламалық-әдістемелік және техникалық қамтамасыз ету бар.

Жоғарыда тізбеленген модельдерді іске асыру оқушылардың негізгі және бейінді пәндер бойынша құзыреттерін кеңейтеді, оларға деген қызығушылықты едәуір арттырып, ғылыми-зерттеу қызметін ынталандырады, балалардың өмірде өзін-өзі айқындауға дайындығының сапалы деңгейін арттырады, қазіргі заманғы жағдайдағы өмірге бейімделуге көмектеседі.

Осылайша, біз мектептен тыс ұйымның ресурстық орталық ретінде балалар мен жасөспірімдердің бос уақытта іспен айналысуын қамтамасыз ету үшін тиімді көмек көрсететінін көріп отырмыз.

Қорытынды

Қазақстандағы мемлекеттік саясат стратегиясы тұлғаны оқыту, тәрбиелеу және шығармашылық дамытудан басқа, балалардың іспен айналысуын, өз-өздерін көрсетуі мен әлеуметтік бейімделуін, қадағалаусыз қалудың, балалар арасындағы құқық бұзушылықтар мен басқа да әлеуметтік емес құбылыстардың алдын алуды қамтамасыз ету сияқты бірқатар әлеуметтік маңызды проблемаларды шешуге мүмкіндік беретін қосымша білім беру жүйесінің дамуына едәуір серпін береді.

Жасөспірімдердің бос уақытта іспен айналысуы – балалық шақтағы әлеуметтік институттардың бірі, жалпы адами және ұлттық құндылықтарда тәрбиеленген білімді тұлға қалыптастыру мақсатында балалар үшін құрылған және солар үшін жұмыс істеп жатқан құқық бұзушылықтардың алдын алудағы маңызды ресурс.

Әдістемелік ұсынымдардың негізгі мақсаты қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарының жетекшілері мен педагогтарына, ата-аналарға жасөспірімдердің сабақтан бос уақыттарында пайдалы іспен айналысуын ұйымдастыру үшін көмек көрсетуге бағытталған.

Бүгінгі әлеуметтік-мәдени жағдайда балалар мен жасөспірімдердің бос уақыты қоғамдық саналы қажеттікті білдіреді және жастар мен жалпы қоғамның шығармашылық және рухани әлеуетін өз бетінше көрсете білуі орын алатын бос уақытта мәдени демалудың неғұрлым ауқымды саласына айналуға.

Ғалымдар бос уақытты пайдалану нақты жас адам тұлғасының немесе әлеуметтік топ мәдениетінің, рухани қажеттіліктері мен қызығушылықтарының өзіндік көрсеткіші болып табылатынын дәлелдеді.

Сондықтан да жасөспірімдердің бос уақытты сапалы өткізуін ұйымдастыру маңызды мемлекеттік міндет болып табылады.

Мәдени құндылықтарды меңгеру, жаңа нәрселерді танып-білу, шығармашылық, денешынықтыру және спорт, саяхаттар, компьютерлік ойындар және тағы басқалары – міне бос уақытта бала айналыса алатын істер осындай. Бұл сабақтардың барлығы бос уақытты жеке өткізе білу мәдениетінің қол жеткізілген деңгейін көрсетеді.

Осылайша, бос уақытты өткізу – бұл тұлғаның, топтың немесе жалпы қоғамның адам денсаулығы мен рухани байлығын сақтау, қалпына келтіру және дамыту, ой-санасын жетілдіру үшін пайдаланылатын әлеуметтік уақытының бір бөлігі.

Осы айтылғанның бәрінен кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуда бос уақытты мазмұнды өткізу қызметі негізгі шарт, балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық, зияткерлік әлеуетін қалыптастыру бастамасы, кәмелетке толмағандарды кәсіптік қызметке даярлау мектебі, адами әлеуеттің даму деңгейін, білім беру ұйымдары түлектерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруда, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар жасау қаупін азайтуда өзіндік «бастапқы алаң» болып табылатыны туралы тұжырым жасауға болады.

Екібастұз қаласындағы «Қайнар» білім беру-бос уақытты өткізу кешенінде балалардың бос уақытын ұйымдастыру және олардың іспен айналысуы жөніндегі жұмыс тәжірибесі туралы

Тәрбие жұмысының бірыңғай жүйесін құру үшін Екібастұз қаласында «Қайнар» білім беру-бос уақытты өткізу кешені базасында тәрбие жұмысының орталығы ашылды.

Екібастұз қаласындағы «Қайнар» білім беру-бос уақытты өткізу кешені – көпфункционалды, көп құрылымдық кәсіпорын. 2013 жылы денешынықтыру және спорт бөлімі ашылды, онда балалар мен жасөспірімдердің дене шынықтыру дайындығы клубы (БЖК), мектеп волейбол лигасы, жүзу бассейні және скалодром жұмыс істейді. Балалардың сабақтан тыс уақытта іспен айналысуына жобалық жұмыс нысаны ықпал етеді. 19 әлеуметтік-педагогикалық және бос уақытта жасалатын жобаларға, оның ішінде, «Құқықтық өңір», «Алуан түрліліктің тоғысуы», «Менің ауданым», «Жаңа Ұрпақ», «Шіркін - life», «КТК мектеп Лигасы», «Тең – теңімен» атты волонтерлік жобаға мектепшілік есепте және ювеналды полиция тобында есепте тұрған жасөспірімдердің 80 %-ы қатысады.

«Қайнар» ББК-да «Омбудсмен мектебі» бар (жетекшісі – педагог В.В. Рудюк), ол «Құқықтық өңір» жобасы бойынша жұмыс істейді. Жоба шеңберінде жүйеде Құқық күндері, құқықтық клубтар фестивальдары, омбудсмендердің (ескертпе - мектептердегі балалардың құқықтары бойынша уәкілдер) құқық қорғау органдарының жұмысына қатысу күндері өткізіледі. Мектеп омбудсмендері ювеналды полиция тобының қызметкерлерімен бірлесіп КІБ-де есепте тұрған балалармен түсіндіру жұмыстарын жүргізеді және олардың сабақтан тыс уақытта пайдалы іспен айналысуын қадағалап отырады. Жүргізіліп отырған жұмыс барысында бос уақытты ұйымдастырылған түрде өткізумен қамтылмаған жасөспірімдер анықталды. Мәселен, қолайсыз отбасыларда тәрбиеленіп жатқан Масагутов Тілек, 2003 жылы туған, Рашкенов Абылайхан, 1998 жылы туған тұрғылықты жері бойынша «Өркен» аула клубына психологиялық тренингке шақырылды. Жасөспірімдер тренинг сабақтарының цикліне қатысты. Бүгінде жасөспірімдер сабақтарын жақсы оқып, құқық бұзушылықтар жасамайды, олар КІБ-ден есептен алынды.

«Денсаулық мектебі» оқушыларының 40% астамы (жетекшісі В.В.Горохова) – қолайсыз отбасыларда тұрып жатқан және мектепшілік есепте тұрған жасөспірімдер қыздар. Оқушылардың тұлға ретінде тиімді дамуы үшін педагог жеке әңгімелесулер, ата-аналармен

және балалармен психологиялық және педагогикалық сабақтар өткізіп, тәрбиеленушілерге кәсіптік бағдар береді.

Курс аяқталған соң, оқушылар денсаулық мектебін аяқтағаны туралы куәлік алады. Соңғы 3 жылда 115 жасөспірім «Денсаулық мектебін» бітіріп, олардың 86-сы медициналық колледждер мен ЖОО-ларға түсті, 40-тан астамы стоматолог, косметолог, терапевт, фельдшер болып жұмыс істеп жатыр.

«Қайнар» ББК жанында жалпы 2000-нан астам баланы, оның ішінде мектепшілік есепте тұрған 30 жасөспірімді қамти отырып, тұрғылықты жерлерде 14 клуб жұмыс істейді. Қаладағы шағын аудандардың балалары қатысушыларына айналған жобалық қызмет те клуб жұмысы бағыттарының бірі болып табылады.

Аула клубтары желісі арқылы «Менің ауданым», «Клубтар – құқықтық кеңістік», «Біздің ауламызда» және басқа да жобалар іске асырылуда.

«Қайнар» ББК базасында жүзу бассейні жұмыс істейді, оның жанынан жеке кесте бойынша «қатер тобының» балаларына арналған жүзу сабақтары ұйымдастырылған. Жасөспірімдердің бұл санатын жалпы қамту 120 адамды құрайды.

Ерекше көңіл бөлуді талап ететін жасөспірімдерді техникалық шығармашылық пен робот техникасының сабақтары қызықтырады. Олар өз қолдарынан макеттер немесе ұшатын, қозғалатын, жүзетін модельдер дайындайды және олармен жарыстарға және көрмелерге қатысады.

Техникалық шығармашылық бойынша жұмыс өтілі мол педагог В.А. Жабин сабақ береді. Ол өз тәрбиеленушілерімен бірлесіп жасаған оқу ұшағы ісін жаңа бастаған модельшілер үшін үлкен ынталандыру болды. Олардың көбінің конструкция құрастырумен қатты шұғылданатыны соншалық, тіпті өз кәсіптік қызметін инженерлер, конструкторлар және пилоттар ретінде жалғастырып кетеді. Техникалық шығармашылық үйірмесіндегі сабақтардың арқасында 6 жасөспірім КІБ есебінен, 24 жасөспірім мектепшілік есептен алынды.

Жасөспірімдердің өздері тең авторлары болған «Жаңа Ұрпақ» әлеуметтік жобасы ЮНЕСКО клубтарының халықаралық форумына ұсынылып, халықаралық деңгейдегі меценаттардың қолдауына ие болды.

«Жаңа Ұрпақ» жобасы жасөспірімдердің, оның ішінде құқық бұзушылықтар жасағандардың, қадағалаусыз қалған балалар мен өмірлік қиын жағдайда жүрген жасөспірімдердің басқа да санаттарының әлеуметтік бейімделу проблемасын шешуге бағытталған. «Жаңа Ұрпақ» жазғы каникул кезеңінде Екібастұз қаласының ішкі істер басқармасымен бірлесіп іске асырылады.

«Қайнар» ББК құрылымының өзі, жұмысқа қатысты пайдаланылатын нысандар, әдістер мен тәсілдер оқушылардың сабақтан тыс уақытта пайдалы іспен айналысуын ұйымдастыруға мүмкіндік береді және кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу мәселелерін шешуге бағытталған. Мектеп омбудсмендерінің жұмысын үйлестіретін құқықтық тәрбие жөніндегі әдіскер мен «Қайнар» ББК директоры қалалық кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі комиссияның құрамына кіретінін атап өту керек.

Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі комиссиядан өтетін барлық жасөспірімдер «Қайнар» ББК жобалық қызметі процесіне белсенді түрде қатысады. Олар үшін «Түсіну. Қабылдау. Көмектесу» тренингтік бағдарламасы әзірленген, бұл бағдарлама шеңберінде балалармен ғана емес, сонымен қатар олардың ата-аналарымен де жұмыстар жүргізіледі. Релаксация кабинеті базасында «Жасөспірім» клубы жұмыс істейді, оның жетекшісі – «Қайнар» ББК психологы А.Ю. Сакара.

«Жасөспірім» тренингтік клубында 24 жасөспірім айналысады, олардың 12-сі – халықтың әлеуметтік осал тобынан. Клубтың негізгі идеясы – өз ішкі әлемін танып үйрену және өзінің «Мен» тұжырымдамасын қалыптастыру. Клубтың мақсатты бағдарламасы бойынша жасөспірімдермен жүйелі жұмыстың және сенсорлы бөлменің жайлы ахуалының арқасында балалардың бойындағы мазасыздық азайып, табысқа қол жеткізу уәждемесі, әлеуметтік бейімделу және белсенділік қалыптасады. Клубтың 7 тәрбиеленушісі болашақта психолог және табысты адам боламыз деп шешіп отыр.

Гарбузов Данил, Нұржанов Әнуар, Анаев Ислам, Кайкен Бибігүл, Төлегенов Бейбарыс, Фарин Кирилл, Приступа Александр, Елубаев Оразбек, Демьянов Николай және басқа да жасөспірімдер тренингтік сабақтар барысында оқуда, қосымша білім алуда және бос уақытын ұйымдастыруда табысқа жету дағдыларын иеленді.

Жасөспірімдердің сүйікті сабақтарының бірі – «ЗЮВС» туристік клубы, оған бүгінде 75 қыз бен ұл барады, олардың 16-сы КІБ-де есепте тұр,

32 жасөспірім – «кәтер тобының» санатынан. Клуб түлектері өз жұмысын ТЖ қызметтерінде, «Богатырь» разрезінде, Тау-кен-байыту комбинатында және ГРЭС-1 (мемлекеттік аудандық электр станциясы) жалғастыруда.

Білім беру ұйымдарының бұл бағытта тиімді жұмыс істеуі мақсатында «Қайнар» ББК әдістемелік кабинеті девиантты мінез-құлықты балалармен жұмыс істеу және құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша семинарлар, әдістемелік ұсынымдар, мастер-кластар және практикалық сабақтар циклін әзірледі.

Құқық бұзушылықтар мен суицид құбылыстарының алдын алу жөніндегі жұмыс ювеналды полициямен, кәмелетке толмағандардың ісі

және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиямен, прокуратурамен, білім беру ұйымдарымен және басқа да мүдделі органдармен бірлесіп әзірленген жоспарларға сәйкес жүргізілуде.

Осылайша, қосымша білім беру кәмелетке толмағандардың сабақтан бос уақытта іспен айналысу проблемасын шешуге, әлеуметтік емес мінез-құлықты балалар мен жасөспірімдер санын азайтуға көмектеседі және бірыңғай білім беру кеңістігінің құрамдас бөлігі болып табылады. Біздің міндетіміз – барлық балаларға өмірде табысты болу үшін тең мүмкіндік ұсыну.

Астана қаласындағы жас туристер станциясы ұжымының кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша жұмыс тәжірибесі

Астана қаласындағы Балалар туризмі станциясының ұжымы шығармашылық жобалар жүйесі арқылы, ұйымдармен, медициналық, заңгерлік, әлеуметтік қызметтер, мәдениет саласының мамандарымен белсенді түрде өзара іс-қимыл жасай отырып, жасөспірімдер арасындағы қадағалаусыз қалу мен қылмыстың алдын алуға, кәмелетке толмағандар арасында салауатты өмір салтын қалыптастыруға өз үлестерін қосып отыр. Жазғы уақыт кезеңіндегі жұмысты ұйымдастыра отырып, мынадай міндеттерді кешенді түрде шешуге тырысады:

- салауатты өмір салтын қалыптастыру;
- мәдени демалысты ұйымдастыру үшін жағдай жасау;
- төзімділікке тәрбиелеу, экстремизмнің алдын алу;
- салауатты өмір салтын насихаттау және әлеуметтік емес мінез-құлықтың алдын алу бойынша тақырыптық кешенді іс-шараларды (спектакльдер, концерттер, фестивальдар, дөңгелек үстелдер, экскурсиялар, кітап көрмелерін, әңгімелесулер, оқу конференцияларын) ұйымдастыру;
- құқық бұзушылықтардың алдын алу проблемалары бойынша практикалық сабақтар мен семинарлар өткізу;
- салауатты өмір салтын насихаттайтын тақырыптық кино-акциялар ұйымдастыру және өткізу;
- патриоттық, эстетикалық, азаматтық-құқықтық және рухани-адамгершілік тәрбиеге бағытталған іс-шаралар өткізу.

Жазғы уақытта балаларды сауықтыру, олардың демалысы мен іспен айналысуын ұйымдастыруды кешенді түрде шешу балалардың бос уақытты орынды әрі эмоциялық тартымды өткізуі, олардың жаңа әсерлер алуға, бір-бірімен сөйлесуге деген қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін, сондай-ақ шығармашылық әлеуетін дамыту, тұлғалық мүмкіндіктерін жетілдіру, мәдениет құндылықтарына баулу,

әлеуметтік байланыстар жүйесіне кіру, өз жоспарларын жүзеге асыру, тұлғалық маңызы бар қызмет салаларында жеке мүдделерін қанағаттандыру үшін жағдай жасалуын қамтамасыз етеді.

Бос уақытта іспен айналысуды сауатты түрде ұйымдастыру бүгінде осы әлеуметтік емес құбылыстардың бастапқы алдын алу бойынша жүргізілетін үлкен жұмыстың құрамдас бөліктерінің бірі ретінде құқыққа қарсы іс-әрекет жасау алғышарттарының бірі болып табылатын балалар мен жасөспірімдердің қадағалаусыз қалуына балама ретінде қаралады. Жасына қарай психологиялық ерекшеліктеріне байланысты, балалар мен жасөспірімдер салдары туралы ойланбастан, барлық жаңа, әлі танылмаған нәрсені қабылдауға дайын. Бұл ретте олар идеологиялық тұрғыдан әлі орнықпаған, олардың ойларына оң да, теріс те бейнені енгізу жеңіл. Оң балама болмаған жағдайда, идеологиялық вакуум есірткімен, шылым шегумен, маскүнемдікпен және басқа да зиянды әдеттермен жылдам толығады. Сондықтан да балалар мен жасөспірімдердің бос уақытта іспен айналысуын ұйымдастыру, халықтың осы санатының бос уақытты өткізуде нені қалайтындарын ескере отырып, мәдени көрсетілетін қызметтер тізбесін жетілдіру және кеңейту Станция ұжымының негізгі міндеті болып табылады. Станцияның оң әрі тартымды имиджін қалыптастыру балалар мен жасөспірімдерді көбірек тартуға мүмкіндік береді, бұл қылмыс жасау алғышарттарының бірі болып табылатын уақытты босқа өткізуге белгілі бір балама болады.

Демалыстары ұйымдастырылған сипатта емес жасөспірімдер жіті көңіл бөлуді талап етеді. Станция қабырғасында өткізілетін және осы міндеттерді шешуге бағытталған жобалар мен іс-шаралар жазғы кезеңде балалар мен жасөспірімдердің демалысы мен бос уақытта іспен айналысуын ұйымдастыру жөніндегі бағдарламалардың құрамдас бөлігі болып табылады.

Станция үйірмелерінде 700-ден астам тәрбиеленуші тау туризмі, су туризмі, жаяу жүру туризмі, тауға өрмелеу, туристік көпсайыс, спорттық бағдарлау, альпинизм, спелеотуризм, бард өлеңдері, «Жас эколог-өлкетанушылар», «Жас археологтар», «Өлкетану туристері», «Географ-өлкетанушылар», «Жас экскурсоводтар», «Жас туристер», «Шағын туризм», «Жас турист-құтқарушылар» сияқты әртүрлі 17 бағыт бойынша шұғылданады. «Шығармашылық орта», «Грот», «Көкжиек» отбасы клубтарының қызметі педагогтарды, балалар мен олардың ата-аналарын шығармашылық ұжымға біріктіре отырып, отбасылық дәстүрлер мен құндылықтардың нығаюына ықпал етеді.

Оқу жылы ішінде елорда оқушыларымен мынадай қалалық іс-шаралар өткізілді:

1200 мектеп оқушысын қамтумен өткізілген 11 бұқаралық спорттық-туристік іс-шаралар;

520-ден астам мектеп оқушысын қамтумен, 2 қалалық өлкетану конкурсы;

«Батыр» туристік шатырлы лагерінде үш маусым ішінде 369 бала демалып, өздерінің туристік шеберлігін шыңдау мүмкіндігіне ие болды.

Мынадай әртүрлі бағыттар бойынша туристік жорықтар Станция тәрбиеленушілерінің нәтижелілік көрсеткіштерінің бірі болып табылады:

балалар бір жыл ішінде күрделілік дәрежесі әртүрлі 25 жаяу жүру жорығына шықты;

күрделілігі 2-ші санатты 1 спелеожорық (Оңтүстік Орал);

күрделілігі 1-ші санатты 1 су жорығы (Сырдария өзені)

күрделілігі 1-ші санатты 1 тау жорығы (Солтүстік Тянь-Шань)

Экскурсиялық қызмет көрсетумен бір жыл ішінде 800-ден астам мектеп оқушысы, оның ішінде балабақшалар мен мектеп жанындағы лагерьлердің тәрбиеленушілері қамтылды. Бұл жылы жазғы кезеңде 6 мектептен 194 оқушы қамтыла отырып, мектеп жанындағы лагерьлердің балаларымен елорда көшелерімен 8 жаяу жүру экскурсиялары өткізілді.

Әрбір баланың жетістігі – бұл оның тәлімгерінің мақтанышы, мәселен өткен оқу жылы ішінде Станция тәрбиеленушілері 54 жүлделі орынды жеңіп алды:

- 1-орын – 13

- 2-орын – 14

- 3-орын – 15

- 12 тәрбиеленуші бард өлеңдері бойынша әртүрлі балалар фестивальдарының лауреаттары мен дипломанттары атанды.

Балалар туризмі – адамзат жинақтаған өмірлік тәжірибені жаңа ұрпаққа берудің, құндылық бағдарларды, ұлттың адамгершілік тұрғыдан сауығуы мен мәдени дамуын қалыптастырудың маңызды тәсілі.

Іс-шаралар өткізген кезде міндетті түрде балалар мен жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктері ескеріледі.

Балалар мен жасөспірімдер үшін бос уақыт – бұл отбасындағы мен мектептегіге қарағанда ерекшеленетін жаңа рөлдерді ойнай отырып, олар еркіндік пен тәуелсіздікке, белсенді қызмет пен өзін-өзі танытуда өзінің табиғи қажеттіліктерін толыққанды әрі кеңінен ашатын сала. Осылайша, балалардың бос уақытты өткізуіне өзін-өзі көрсету функциясы тән. Шығармашылық процестер балалардың ойындарында, қоршаған ортаны танып білулерінде, балалардың алуан түрлі әлеуметтік амплуаны меңгеруінде барынша көрініс табады. Бұл процестер көбіне бос уақыт кезінде жүзеге асырылады. Эмоциялық қабылдау мен ойлау тетігі арқылы саналары мен мінез-құлқында өзіндік орын алатын және өмір бойы өз ізін қалдыратын

шығармашылық қызмет элементтерін балалар барынша белсенді түрде меңгеріп алады. Яғни, балалардың бос уақытына шығармашылық функция тән болып отыр.

Балалар мен жасөспірімдерге алуан түрлі әлеуметтік амплуада болуға мүмкіндік беретін ортақтылық та осы бос уақыт жағдайында қалыптасады. Осылайша, балалардың бос уақытындағы тағы бір функцияны – коммуникативтік функцияны атап өтуге болады. Балалар мен жасөспірімдердің бос уақыты саласында оларға алуан түрлі әлеуметтік институттардың ықпал етуі мен әсері неғұрлым ашық, бұл балалардың адамгершілік келбеті мен дүниетанымына барынша тиімді әсер етуге мүмкіндік береді. Ұжыммен бос уақытты бірге өткізу процесінде серіктестік сезімі нығая түседі, шоғырлану дәрежесі артып, еңбек белсенділігіне ынтасы жоғарылайды, өмірлік ұстаным қалыптасып, қоғамда өзін ұстау нормаларына үйренеді. Балалар бос уақытының айрықша ерекшелігі оны театрландыру болып табылады. Көркем бейнелер эмоция арқылы әсер ете отырып, баланы ойлануға, қайғыруға және қуануға мәжбүрлейді, олардың әсері көбіне өмірлік қайшылықтардан да әлдеқайда өткір болады. Басқаша айтқанда, балалардың бос уақыты үлкен идеалдар қалыптастыру мен құндылық жүйесін қалыптастыру үшін қолайлы. Өсіп келе жатқан ұрпақтың бос уақыты балалар мен жасөспірімдердің танымдық қызметіне зор ықпалын тигізеді. Бос уақытта балалар білімнің алуан түрлі салаларында жаңа нәрселерді танып біледі: көркемдік ой-өрісі кеңейеді; техникалық шығармашылық процесіне қол жеткізіледі; спорттың тарихымен танысу және тағы сол сияқтылар орын алады; қорыта келе, бала үшін бос уақытты өткізу қызметінің көптеген түрлері жүзеге асырылады. Бұл балалардың бос уақытына ағартушылық функция тән екенін білдіреді. Балалар бос уақытының маңызды міндеттерінің бірі – мамандық таңдауға көмектесу. Балалықтың алғашқы кезеңінен бастап жасөспірімдік жасқа дейін мамандық таңдау мәселесі аса өзекті мәселеге айналады. Балалардың басым бөлігі бұл маңызды сұраққа жауапты бос уақытты өткізу саласынан табады. Бос уақыттарында балалар кітап оқиды, өзі үшін мамандықтар әлемін ашатын кинофильмдер, спектакльдер және телехабарлар қарайды. Кәсіптік жолды белгілеп алып, көбіне бос уақыттарында білім алып, қабілеттерін дамытады, сол немесе өзге қызметке тән дағдыларды иеленеді.

Мектеп оқушыларының бос уақытты өткізуін қамтамасыз етуде «Батыр» туристік лагері үлкен рөл атқарып келеді. Лагерь Ереймен тауында орналасқан. Лагерь атауының «Батыр» деп алынуы да кездейсоқ емес. Ерейментау белгілі қазақ батырлары Бөгенбай мен Олжабайдың отаны және өмір сүрген жері болып табылады, бұл

оқушылармен өлкетану және зерттеу қызметін жүргізуге мүмкіндік береді. Лагерь табиғаты көркем жерде орналасқан.

Таңертең балалар құстардың ән салғанынан оянады, жаттығулар жасап, өздері отқа тамақ пісіреді. Бәрі де өзін-өзі басқару арқылы жүргізіледі, лагерьге келісімен, өркениеттің барлық жетістіктері – электр, электр аспаптары, теледидар, магнитофон, компьютер, телефон жоқ, ұялы байланыс жоқ табиғи ортаға тап бола отырып, балалар бәрін өздері істейді.

Міндеттерінің нақты бөлінуі өзін-өзі басқарудың ойдағыдай өтуіне ықпал етіп, тәртіпке салады, дербестікке және тапсырылған іске жауаптылықпен қарауға үйретеді. Әрбір қатысушы жұмысын жақсы істейтін болса, ересектер тарапынан басшылық ету де талап етілмейді.

Алғашқы үш күннің ішінде балалар туристік шеберліктің негіздеріне үйренеді. Лагерь өмірі туристік минимумнан өтуден басқа, күндерге бөлінген көптеген іс-шараларға толы болады – бұл жасанды скалодромды ашу, экологиялық десанттар, шағын олимпиада ойындарына қатысу, туристік кедергілер жолағын еңсеру, тауға өрмелеу және басқа да жарыстар. Әрбір кеш сайын базалық лагерьде балалар қасиетті алау басында жиналады, онда туристік өлеңдер айтып, болған жорықтар туралы өз ойларымен бөліседі, өлкетану тапсырмаларын орындағаны жөнінде есеп береді, Ерейментау туралы аңыздармен және өлкенің тарихымен танысады.

Қиындықтарды еңсеріп, пікірлестер ұжымында бола отырып, өзара көмек көрсетуге, бір-біріне қол ұшын беруге, ұжымдық рух пен серіктестікке негізделген тұлғаның қалыптасуы орын алады.

Балалардың жорықтарға қатысуы маңызды рөл атқарады. Жорық – негізінде әлеуметтік теңдік қағидаты жатқан, үлкен адамның дәстүрлі түрдегі басымдығының орнына жаңа қарым-қатынастар орнайтын мұғалім мен оқушының бірлескен белсенді қызметі. Педагог сол бір «ынтымақтастық педагогика» – мұғалім мен оқушының нәзік түрдегі, көзге көрінбейтін рухани бірігуі жағдайында болады.

Станцияның Астана қаласының балаларымен туристік-өлкетану жұмысын жүргізу мысалдары көп деп айтуға болады. Олар – академик В.С. Волошиннің жетекшілік етуімен өткен археологиялық экспедицияға қатысу, 40-шы мектеп жас өлкетанушыларының ҰОС ардагерлерімен кездесулері, мектеп оқушыларының «Салют, Победа!» атты халықаралық өлкетану жобасына қатысуы, «Струнная капель» атты бард өлеңдерінің фестивалы және басқа да көптеген іс-шаралар.

Жылдың кез келген уақытында өткізуге болатын «Елорда көшесімен жүріп өтейік» жобасындағы эталондық экскурсиялық маршруттар өткізу Станция жұмысының инновациялық бағыттарының біріне айналды .

Кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы мен құқық бұзушылықтарының алдын алу жұмысы бүкіл жыл бойы жүргізіледі, бірақ жазғы каникул кезеңінде ерекше белсенді болады. Осыған орай жазғы кезеңде балалармен және жасөспірімдермен жұмыс жүргізу, құқық бұзушылықтардың алдын алу, салауатты өмір салтын насихаттау, патриоттық тәрбие бойынша жұмыс жоспарлары жасалды.

Балалармен және олардың ата-аналарымен «Туған өлке табиғатымен танысу», «Менің туған өлкем» тақырыптары бойынша орманға жорыққа шығулар, конкурстар және ойындар өткізумен пикниктер тұрақты түрде ұйымдастырылып отырады. Балалар мен жасөспірімдерге арналған ойын-сауықтар көңілді әрі тартымды болады, сонымен қатар тәрбиелік-танымдық сипатқа ие.

Жас туристер станциясы қала мектептеріндегі туристік-өлкетану қызметін үйлестіру функциясын атқарады. Станцияда тау туризмі, жаяу жүру туризмі, су туризмі, тауға өрмелеу, спорттық бағдарлау, археология, бард өлеңдері, өлкетану, экология сияқты бағыттар бойынша айналысатын 600-ден астам мектеп оқушысы бар. Станция ҚР БҒМ Республикалық қосымша білім беру орталығымен, штаб-пәтері Мәскеу қаласында орналасқан Халықаралық балалар мен жасөспірімдер туризмі және өлкетану академиясымен тығыз жұмыс істейді.

Балалар мен жасөспірімдер туризмін дамыту жөніндегі мұндай бірлескен жұмыс балаларға романтика мен туризмнің көпқырлы және таңғажайып әлемін ашады.

Ақтөбе қаласындағы Техникалық шығармашылық орталығының жұмыс тәжірибесі

Техникалық шығармашылық орталығында дайындығы мен тіл табысуы, тәрбиелілік деңгейі әртүрлі балалар, оның ішінде мектепте проблемалы, яғни «қиын» деп аталатын балалар шұғылданады. Сондықтан да барлық үйірмешілерге, әсіресе «қиын» балаларға педагогикалық қолдау көрсету Орталық жұмысының маңызды ерекшеліктерінің бірі деп есептеледі.

Сонымен қатар осы жасөспірімдермен сенімді қарым-қатынастар орнату – әрбір педагогтың басты міндеті. «Шығармашылықтың емдік қасиеті бар», - дер жазды К.Д.Ушинский. Неліктен олай? Ең алдымен, баланың шығармашылық процесі қуанышпен байланысты, ал қуаныш өз күшіне деген сенімді арттырып, балалар ортасында өз орнын табуға мүмкіндік береді және өмірге деген оң көзқарасын қалыптастырады. Бұған үйірмелердегі шығармашылық қызмет, үйірмедегі жолдастарымен сөйлесу және жұмыстың нәтижесіне қол жеткізуде

қиындықтарды жеңу жолдарын іздестіру ықпал етеді. Педагогтар оқушының жақсы мінезіне және оның жұмыстағы оң қадамдарына үнемі көңіл бөліп отырады. Олардың ата-аналарымен үнемі байланыста болады: жеке консультациялар, әңгімелесулер өткізіп, балалардың тұлғалық дамуындағы оң өзгерістерге көп көңіл бөледі. Бұл балалардың ата-аналарын үйірмеде бірлесіп жұмыс істеуге тартады. Орталықтың барлық педагогтары мұндай балалармен жұмыс істеген кезде «Баланың кемшіліктерін жоям деме, керісінше оған жан дүниесінің мықты жақтарының көрінуіне көмектес, ол өзі-ақ бойын тік ұстай бастайды» деген байырғы кеңесті ұстанады. Жасөспірімдермен жүргізіліп отырған бұл жұмыстың оң нәтижелері бар.

Жалпы, Орталық зертханаларындағы үйірмешілердің бүкіл жұмысы – бұл бала тұлғасының тәрбиесі. Ал оқушылардың қалалық, Республикалық және халықаралық жарыстарда, көрмелерде, конкурстарда иеленген грамоталары, дипломдары, кубоктары, медальдары оқыту және тәрбиелеу бағдарламаларының орындалу нәтижесі болып табылады. Осыны ескере отырып, Орталық педагогтары Қалалық Техникалық шығармашылық орталығы түлегі тұлғасының моделін жасады - яғни танымдық және коммуникативтік қызметтің алуан түрлі салалары мен құралдарын сенімді түрде меңгере отырып, өз өмірін құра білетін тұлға, бұл әрбір тұлғаның болашақта неғұрлым тиімді түрде өзін-өзі көрсетуіне және оның дара тұлға болуына алып келеді.

Баланың еркін білім алуына, әлеуметтік бейімделген тұлғаның қалыптасуына жағдай жасау Орталықтағы тәрбие жұмысының мақсаты болып табылады, ол балалардың бойында әлемді танып білу мен меңгеру уәждемесін, өзіндік ой-сананы, эмоциялық-құндылық қарым-қатынастарды, шығармашылық, іздестіру, зерттеу қызметін дамытуды білдіреді. Жұмыстың мазмұны тәрбиеленушілердің әлеуметтік-психологиялық және жас ерекшеліктерін, олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескереді. Бала оқу озаты ма немесе үшпен оқитын «қатардағы» оқушы ма – қандай оқушы болса да – ол өз алдына жарқын жеке бір тұлға және осы жер – Орталық зертханалары оның өзін-өзі танытатын және өзін-өзі көрсететін жері. Үйірмелерде өткізілетін сабақтар – жасөспірімнің адамгершілік, рухани, мәдени бағдарлары «білінбей» қалыптасатын, яғни тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеуі орын алатын оқушыларды тұлғалық маңызы бар шығармашылық жұмыс түрлеріне тартудың арқасында «еркін» тәрбие беруге ықпал етеді.

Барлық үйірмешілерге, әсіресе «қиын» балаларға педагогикалық қолдау көрсету Орталық жұмысының маңызды ерекшеліктерінің бірі деп есептеледі.

Мектеп оқушыларымен техникалық шығармашылықпен айналысудың өзектілігі шығармашылық тұрғыдан белсенді және

техникалық сауатты жас адамдарға деген қоғамдық қажеттілікке, заманауи техникаға деген қызығушылықты қайта қалпына келтіруге, өмірлік және кәсіптік өзін-өзі айқындау мәдениетін тәрбиелеуге негізделіп отыр. Жасөспірімнің өзін-өзі кәсіптік айқындай білуіне жәрдемдесу және тұлғалық (адамгершілік, кәсіптік борыш, жауапкершілік және кәсіптік мақтаныш) қасиеттерін дамытуға жәрдемдесу Орталық зертханаларында оқытуды аяқтау кезеңіне тән ерекшелік болып табылады.

Балалардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға ықпал ететін жағдай жасау оларды шығармашылық дамытудың маңызды факторларының бірі болып табылады.

Қалалық техникалық шығармашылық орталығында сақталатын балалардың шығармашылық қабілеттерін ойдағыдай дамытудың негізгі алты шарты бар.

Бала техникалық шығармашылықтың бастапқы бағытын үйренетін бастауыш-техникалық модельдеу үйірмесіндегі сабақтар балалардың шығармашылық қабілеттерін ойдағыдай дамытудағы алғашқы қадам болып табылады.

Балаға жағдай туғызу баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудың екінші маңызды шарты болып табылады. Бала сабақтарда және үйірмеде оны алуан түрлі шығармашылық қызметке ынталандыратын орта мен қарым-қатынастар жүйесінің ортасында болады.

Үшінші, өте маңызды шарт, шығармашылық қабілеттерді тиімді түрде дамыту шарты, ол бар күшінді жұмсауды талап ететін шығармашылық процестің сипатынан туындайды. Ойдағыдай даму қабілеті артқан сайын, соғұрлым адам өз қызметінде мүмкіндіктерінің «шегіне» дейін жетіп, біртіндеп осы шектен де әрі қарай жоғарылай береді. Үйірме сабақтарында балалар қарапайым нәрседен бастап біртіндеп неғұрлым күрделісіне ауысады. Шығармашылық қабілеттерді ойдағыдай дамытудың төртінші шарты балаға үйірмеде, қызмет түрін таңдауда, істерді ауыстырып отыруында кеңінен еркіндік беруді білдіреді. Мұндай еркіндік беру педагогтың еркін, ақылды, қайырымды көмегін болжайды.

Бесінші, еркіндікті бәрі рұқсат етіледі деп емес, керек кезде көрсетілетін көмек деп түсіну қажет.

Шығармашылық үшін жайлы психологиялық ахуал мен бос уақыт қажет екені бұрыннан мәлім, сондықтан да шығармашылық қабілеттерді ойдағыдай дамытудың алтыншы шарты – қалалық техникалық шығармашылық орталығындағы жылы достық ахуал. Қазіргі кезде балалар үйірмелері мен студияларының, музыка мектептері мен өнер мектептерінің танымал болуы кездейсоқ емес. Әрбір баланың шығармашылық мүмкіндіктері зор.

Қалалық техникалық шығармашылық орталығы балаларға өз қабілеттерін іске асыруға көмектеседі. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың дұрыс жолдарын табу үшін, Орталық педагогтары әліпбилік қағидаларды ұстанады:

- 1) баланың күшіне сену және оған сенімді болуға көмектесу;
- 2) баланың жан-дүниесінде өзі жасағаны туралы сезім қалдыра отырып, жақсы көмекші бола білу;
- 3) оған бір орында тоқтап қалмауға, неғұрлым қиын міндеттерге деген қызығушылығын оята білу;
- 4) бірақ түпкі мақсат – міндеттің өзі емес, оның көмегімен уақтылы дамыту екенін естен шығармау;
- 5) белсенді әрекет жасау мен еркін сөйлесе білуге үйрету;
- 6) шынайы болу, бірге қайғыра білу: қуана және мұңая білу;

Педагогтар өз жұмысында дәстүрлі және дәстүрлі емес неғұрлым тиімді нысандар мен құралдарды пайдаланады. Сабақтар оған барлық үйірмешілер кірісіп кететіндей етіп құрылады. Әркім бір нәрсе ойлап табады, ешкім-ешкімге қысым көрсетпейді, әркім өз күшін сезіне білуге тиіс. Бүкіл оқу процесі өзара сыйластыққа, бір-біріне деген шынайы қызығушылыққа негізделген терең өзара сенімге толы. Сабақтар өткізген кезде мынадай негізгі қағидалар ұстанылады:

1. Балаларды өз бетінше, ештеңеге тәуелді болмай әрекет жасауға, тікелей нұсқаулардан аулақ болуға үйретеді.
2. Балалардың бастамасына қолдау көрсетіледі.
3. Олар өздері істей алатын (немесе істеп үйрене алатын) нәрселерді олар үшін істеп бермеу.
4. Біржақты тұжырым жасауға асықпайды.
5. Балаларға білімді меңгеру процесін басқарып үйренуге көмектеседі.

Орталықта оқушылардың ата-аналарымен белсенді жұмыс жүргізіледі. Ата-аналар жиналысы – бұл ата-аналармен бірлесіп жұмыс істеудің негізгі нысаны. Оқу жылының басында ұйымдастырушылық ата-аналар жиналысы өткізіледі, онда ата-аналарды Орталықтың қызметімен таныстырады:

- зертханаларға экскурсиялар жасалады,
- балалар шығармашылығының көрмесімен таныстырады,
- балалардың көрмелердегі, конкурстардағы, жарыстардағы жетістіктері

туралы материалды ұсынады,

- ата-аналарға сауалнама жүргізіледі.

Орталық педагогтары үйірме жұмысының неше түрлі жоспарларын әзірлейді.

Айталық, мысалы, «Ағашты көркемдеп өңдеу» үйірмесінің жұмыс жоспары

«Ағашты көркемдеп өңдеу» үйірмесіндегі сабақтардың мақсаты: балалардың бойында ағаш өңдеу өнеріне қызығушылықты қалыптастыру, шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық және көркемдік талғамын дамыту, арнайы құралмен жұмыс істеу икемі мен дағдысын қалыптастыру, ұжымдық сезімді тәрбиелеу, қоғамдық пайдалы қызметке баулу.

Үйірмеге 10-15 адам қатысады, өйткені балалар саны көп болса, жетекші әрбір үйірмешімен жеке жұмыс істей алмайды, әсіресе бастапқы кезеңдерде әр балаға зейін қойып, жеке қарау керек.

Одан кейін оқытушы әрбір сабақта, барлық технологиялық сатыларда барлық үйірме мүшелеріне кеңес беріп, көмектесуге тиіс, өйткені бұл декоративтік-қолданбалы өнер түрі ағаш сүрегін қолмен және станокпен өңдеу технологиясын білуді талап етеді.

Үйірменің қалыпты жұмыс істеуі үшін қажетті алғашқы және негізгі шарт сабақтарға арналған үй-жайларды дайындау, қажетті мүкәммал мен жабдықты сақтау болып табылады. Сабақты жарық, кең, жиһаз толып тұрмаған үй-жайда өткізген жөн. Үйірменің өзіндік ерекшелігі осыны талап етеді, өйткені үйірмеші өз жұмысын бағалап, өз қателіктерін көру үшін, жолдастарымен ақылдасу үшін арасында бұйым жасауды тоқтатуға тиіс. Онсыз шығармашылық жұмыстың болуы мүмкін емес. Жетекшіге қалыпты, шығармашылық ахуал тудыру үшін жағдай жасау қажет.

Үйірме сабағын мектептен тыс мекемелерде аптасына 2 сағаттан екі рет, ал мектепте – аптасына екі рет, бірақ 1 сағаттан немесе аптасына бір сабақты аз ғана үзіліспен 2 сағаттан өткізген дұрыс. Қосарланған сабақ сағаттары жұмыс орнын дайындау мен жинау уақытын қысқартуға мүмкіндік береді. Жұмыс басталғаннан кейін жарты сағаттан соң немесе бір сағаттан кейін үзіліс жасаған жөн. Үйірме сабақтары үйірмешілердің жұмысқа дайын болуын жоғалтпас үшін белгілі бір күндері өткізіледі.

Үйірмеге қатысу, тәртіп, сондай-ақ, еңбек нәтижесі көбіне үйірме мүшелеріне қойылатын талаптар мен сабақтарды нақты ұйымдастыра білуге, шебер жоспарлауға байланысты. Жетекші үйірмеде белгіленген қағидалардың сақталуын, жұмыс орындарының күтіп-ұсталуын қадағалауға, құралдарға ұқыптылықпен қарауды үйретуге тиіс. Көрнекі құралдар, жұмыс материалы, құралдар мен аяқталмаған бұйымдар шкафтарда сақталуға тиіс.

Кіріспе сабақта балалар старостаны таңдайды, ол балалардың сабаққа қатысуларына жауапты болып, қатысқандарды белгілейді, кезекші тағайындайды және белгіленген қағидалардың орындалуын қадағалап отырады, осылайша жетекшіге көмектеседі.

Үйірмедегі оқу-тәрбие жұмысы үйірмелерге арналған бағдарламаға сәйкес әзірленген тақырыптық жоспар бойынша жүргізіледі.

Тақырыптық жоспарды жетекші әрбір сабақты жоспарлай отырып, жартыжылға жасайды. Әрбір педагог өз жұмысында мынадай ұсынымдарды басшылыққа алады:

1. Үйірме жұмысына барлық қажетті нәрсе дайын болған соң кіріскен жөн.

2. Үйірменің жасақталуына аса көңіл бөлу керек.

3. Үйірме мүшелерінің жас шамалары бір және дайындықтары да бірдей болғаны дұрыс. Тек осы жағдайда ғана үйірмедегі бүкіл оқу жұмысы педагогикалық тұрғыдан дұрыс қойылуы мүмкін.

4. Үйірмедегілер саны 15 адамнан аспауға тиіс. Сабақтар екі сағаттан аптасына бір-екі рет өткізіледі.

5. Үйірме өз жұмысын, әдетте, қыркүйекте бастап, сәуірде аяқтайды.

6. Үйірме жұмысын бастамас бұрын ғылыми-техникалық кеш, жиын немесе экскурсия өткізген пайдалы.

7. Үйірме жұмысының қорытындысы – оның қоғамдық есебі – жас техниктер жұмыстарының көрмесі болып табылады, ол оқу жылының соңында ұйымдастырылады. Қорытынды көрме жас техниктер жұмыстарының нәтижелерін көрнекі түрде көрсетіп, үйірменің болашақ жұмысының перспективасын бергені маңызды.

8. Оқушылардың үйірмедегі еңбек қызметі кәсіпшілік сипатта болмауға тиіс. Техникалық үйірме оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, олардың шығармашылық ойын қозғағаны, жас техниктердің алдына олар орындай алатын қоғамдық пайдалы міндеттерді қойғаны қажет. Үйірмешілердің өз жұмысының нәтижелерін көріп, өз еңбегі үшін мақтанышты сезінгені өте маңызды.

Өзге үйірмелердің жетекшілері өз жұмыстарын тұтастай модельдеу, рецептуралық сипаттаулар бойынша аспаптар мен модельдер дайындау негізінде жүргізеді. Тиісінше, олар үйірмедегі бүкіл шығармашылық жұмысты механикалық түрде үлгілерді көшіріп алумен ғана алмастырады. Мұндай үйірменің мүшелері қорытынды көрмеде жақсы көріну үшін барынша көп модельдер жасауға ұмтылып, дайындап отырған модельдің немесе аспаптың қолданылу қағидатын түсінбей, неліктен өзгеше емес, осылай жасалуы керектігін білмей жұмыс істейді.

Оқушылар өндіріс процесін сезінбей жұмыс істейтін мұндай үйірмелер мақұлданбайды: олар үйірмешілердің білімін кеңейтпейді, балаларды конструкторлық дағдыларға бауымайды.

9. Техникалық үйірме жетекшісі үйірме мүшелерін негізгі теориялық мәселелермен, модельдерді құрастыру элементтерімен және

жекелеген тораптарды техникалық есептеумен міндетті түрде таныстыруға тиіс; үйірме сабақтары сабақ бағдарламасын ешқашан қайталамайды.

Тәжірибесі аз жетекші үйірме сабақтарында оқу мазмұны өзгеше сабақ өткізудің қалыптасқан жолына көшуі мүмкін. Оқушылар мұны бірден сезеді де, олардың сабаққа деген қызығушылығы басылып қалады.

Техникалық үйірмелер практикасында үйірме жетекшісінің қызығушылыққа берілу жолын таңдайтын жағдайлар да болады. Үйірме жұмысында әсіресе алғашқы сабақтарда қызығушылық керек. Бірақ оған аса берілмеген жөн. Мұндай екі сабақтан кейін жетекші «шаршап қалады» және келесі үйірме сабағында балаларды «немен қызықтыруды» білмейді.

Кейбір жетекшілер «сөз» түріндегі үйірмелерді ұйымдастырады. Оқушылар баяндамаларға дайындалады, конференциялар өткізеді, баяндамаларды талқылайды. Жұмысты осылайша қою үйірме жетекшісін құралдарды, материалдарды, өлшеу аспаптарын таңдау, практикалық сабақтарға арналған шеберхананы немесе зертхананы ұйымдастыру жұмысынан арылтады.

Алайда мұндай «теориялық» сабақтар жас техниктерді қанағаттандырмайды. Үйірме сабақтарында оқушылар өз алғырлығын көрсетуге ұмтылып, шеберлік танытқылары келеді. Балалардың бұл қажеттілігін қанағаттандыру үшін, жетекші үйірме сабақтарында теория мен практиканы дұрыс үйлестіре білуге тиіс.

10. Техникалық үйірме жұмысы оқу бағдарламаларына сәйкес келгенімен, бірақ олардан көп жағынан ерекшеленетін бағдарламалар немесе тақырыптық жоспарлар бойынша өтеді. Әрбір бағдарлама үйірмешілер білуге тиіс қажетті теориялық мәліметтермен қоса, үйірмедегі практикалық жұмысты қамтиды.

11. Үйірме бағдарламасы өзінің барлық бөліктерінде міндетті болып табылмайды. Әрбір мұндай бағдарлама жергілікті жағдайға, жетекшінің машықтарына, үйірмешілердің қызығушылықтары мен дайындығына байланысты теориялық, сол сияқты практикалық бөлігінде өзгертілуі мүмкін. Үйірме жетекшісі бір тақырып бойынша материалды азайтып, екіншісін көбейтуі, ал кейбір үйірмелерден жекелеген тақырыптарды алып тастап, жаңаларын енгізуі мүмкін. Осыдан бағдарламаларды орындау үшін қажетті уақытқа қатысты шарттылық туындайды.

Бағдарламалардың теориялық, білім беру бөлігіндегі негізгі мақсаты – үйірмешілерге әрекет ету қағидаты мен техникалық модельдердің құрылымын түсіндіру, оқушыларды осы машиналардың құрылысымен және олардың өндірістік жағдайларда пайдаланылуымен таныстыру.

12. Үйірмешілерге сол немесе өзге техникалық тапсырманы орындауды тапсыра отырып, жетекші аталған модель немесе машина құрылғысы мен оны қолданудың негізінде жатқан физикалық немесе басқа да заңдар туралы үйірме мүшелеріне ескертуі қажет.

13. Үйірме мүшелері өздері зерделейтін техника саласының тарихымен, оның қазіргі кездегі жай-күйімен және қолданылу саласымен, оның дамытуда орыс және кеңес дәуірі ғалымдарының рөлімен танысулары тиіс.

14. Бағдарлама оқушыларды қазіргі кездегі өндіріспен, оған тән технологиялық процестермен, машина жүргізумен және энергетикамен, өндіріс озаттарының жұмысымен, кәсіпорындарда еңбекті ұйымдастырумен таныстыруды көздеуге тиіс.

15. Үйірме жұмысында балалардың жас ерекшеліктері ескерілуі қажет.

16. Үйірмедегі практикалық жұмыстар алдында әңгімелесу түрінде теориялық мәліметтер беріледі. Бірақ олар бүкіл сабақ процесінде практикалық жұмыстардың орындалу барысында да хабарлануы мүмкін.

17. Теориялық мәліметтерден басқа, бағдарлама практикалық жұмыстардың ауқымды көлемін де көздейді. Алайда практикалық жұмыс әркім өзі қоятын мақсат бола алмайды. Жұмысты орындай отырып, жас техниктер жалпы еңбек дағдыларын иеленулері, металл өңдейтін әртүрлі құралдармен жұмыс істей білу, монтаж жұмыстары бойынша дағдыларды, сызбаны жақсы оқи білу, қарапайым есеп-қисап жүргізу, модельдің немесе машинаның конструкциясын жете білу және оны басқара білулері тиіс.

18. Техникалық үйірмелерде алуан түрлі қолдан жасалатын бұйымдар дайындалуы мүмкін: қолданылып жүрген модельдер мен макеттер, аспаптар мен көрнекі құралдар, зертханалық жабдық мен қолданбалы заттар.

Кеме жасау үйірмелерінде бірінші жылдары өткізілетін сабақтарда яхта, катер, суасты қайығы және т.б. қарапайым модельдері жасалады; радиоүйірмелерде – әртүрлі өте қарапайым қабылдағыштар, көрнекі құралдар мен аспаптар; шебер және слесарь үйірмелерінде негізінен қолданбалы заттар дайындалады.

19. Практикалық жұмыстар жүргізген кезде жетекші үйірменің мүмкіндіктерін: материалдар мен аспаптардың болуын, үйірме мүшелерінің қызығушылығы мен дайындық дәрежесін ескеруі тиіс.

20. Бірқатар үйірмелер үшін бағдарлама міндетті практикалық жұмыстарды көздемейді. Мұндай үйірмелерде жас техниктерге әрбір тақырып бойынша орындылығы үйірменің міндеттерінен туындайтын модельдер мен аспаптар дайындау ұсынылады.

21. Үйірмешілермен практикалық жұмыс жүргізе отырып, жетекші оларға модельдердің дайын әзірлемелерін бермеуі тиіс. Оның міндеті – жас конструкторларды дұрыс жолға бағыттау, өзіндік жұмыстарда оларға көмектесу, оларды қателесуден сақтандыру, уақтылы кеңес беру. Жетекші үйірме мүшелерін кітаппен және анықтамалықтармен жұмыс істеуге үйретеді, оқушылардың ғылыми-танымал әдебиет оқуға қызығушылығын оятады.

22. Техникада сызбаның маңызы зор, оны әділ түрде техника тілі деп атайды. Жас техниктер сабақтар кезінде білім мен дағдыға ие болатын сызбаны практикада қолдану үшін техникалық үйірменің ауқымы зор.

Үйірме сабақтарында оқушылардың сызбаны немесе эскизді дұрыс жасап үйренгендері, бұйымның өлшемдерін дұрыс өлшеп орналастырғандары, сызба бойынша жұмыс істей білгендері өте маңызды.

Сызбаны жасау дәл өлшеуге және есептеулерге байланысты. Сондықтан үйірме жетекшісі сабақтарда өлшеу құралы мен әртүрлі өлшеу аспаптарын жиі қолдануға тиіс.

23. Жұмыс істеуге арналған объектілерді дұрыс іріктей білудің үйірме сабақтарында шешуші мәні бар. Көбіне үйірмешілер қандай да бір модельмен ұзақ жүреді, оны бітірмей жатып, екіншісіне кіріседі, өйткені жұмыс өте қиын болып көрініп, өңдеу шимай операциялары өзінің біржақтылығымен іш пыстырады.

Радиотехникалық үйірмелерде «жүгіртпе жол» көбіне жетекшінің мақтанышы болады. Әрине, «жүгіртпе жол» - қызықты әрі тартымды конструкция, бірақ төменгі сынып оқушылары курстарындағы балалар үшін емес. Сондықтан жұмыстың көп бөлігін үйірмешілерге емес, жетекшінің өзіне орындауға тура келеді.

24. Үйірменің практикалық қызметінде оқушылардың шығармашылығы ересектердің жасап беруімен алмасып, ал жас техниктердің қатысуы «шимай» жұмыс операцияларымен шектелмеу үшін үйірмешілердің конструкторлық мүмкіндіктерінің ескерілмеуіне жол бермеу керек.

25. Аспаптар мен модельдер дайындау кезінде үйірмешілерді олардың өндірістік процестерді, технология мен еңбекті ұйымдастырудың заманауи әдістерін түсінулеріне көмектесетін жұмыстың түрлері мен нысандарына үйрету керек.

26. Жас техниктер үшін ұжымда жұмыс істей білуді үйрену, жұмысты дұрыс бөлу және ұжымдық еңбекті ұйымдастыра білу өте маңызды. Осыған қатысты кейбір бұйымдарды еңбекті бөліп істеумен дайындайтын үйірмелердің тәжірибесі қызықты болып табылады. Мұндай еңбек ету әдісінің мәні – аспапты дайындау жекелеген операцияларға бөлініп, әрбір үйірмешіге осы операциялардың біреуі

тапсырылатындығында. Мұндай әдіспен жасалған кезде өнімнің сапасы жақсы болады, өйткені бұйым түгелімен емес, оның жекелеген бөлшектері ғана жарамсыз болып қалуы мүмкін. Алуан түрлі дағдыларға ие болу үшін үйірмешілер бір операциядан екіншісіне ауысады. Мұндай жұмыста үйірмешілер өз жұмысының жолдасының жұмысына тәуелді екенін ерекше қатты сезінеді.

27. Үйірме ерікті ұйым болып табылады, бірақ ол үйірмеде тәртіп болмауы, сабақтағы сияқты маңызды тәрбие жұмысы жүргізілмеуі тиіс дегенді білдірмейді.

Жетекші оқушыларды еңбек ету мәдениетіне: жұмыс орнын дұрыс ұйымдастыра білуге, жұмысты жоспарлауға, материалды үнемдеп жұмсауға, бұйымды әдемі және жақсы жасауға үйретуге міндетті.

Бірінші сабақтың өзінде үйірмешілерді сабақ кестесімен, шеберханада жұмыс істеу тәртібімен таныстырып, үйірме старостасын таңдау қажет.

Кейінгі сабақтардың барлығында алғашқы 15-30 минутты теориялық әңгімелесулерге бөлген жөн. Сабақтардың әрқайсысын жетекші жақсылап ойластыруы тиіс.

Әңгімелесулердің мазмұны мен олардың тәртібінің практикалық сабақтарға сәйкес келгені өте маңызды. Ол үшін әрбір жетекші, бағдарламаға сәйкес, өз жұмыс жоспарын жасайды: тақырыптарды, негізгі практикалық жұмыстарды атап көрсетіп, оларды орындауға қажетті уақытты белгілейді. Бұл жоспарда көпшілік іс-шараларды, топтық және жеке консультацияларды ұйымдастыру көзделеді.

Үйірменің әрбір сабағына жетекші, сабақта оқытушы істейтіндей, қысқаша жоспар жасайды. Бұл жоспарда сабақтан кейін орындалған жұмыс атап көрсетіледі. Бұл жұмыс сапасын арттырады.

Жоспарға сонымен қатар үйірме мүшелерінің баяндамалары мен рефераттары енгізілулері тиіс. Бағдарламалардың жекелеген мәселелері жөніндегі мұндай баяндамалар, әдетте, жоғары сынып оқушыларының үйірмелерінде өткізіледі. Жасы кіші жас техниктер үйірмелерінде ғылыми-танымал кітаптар мен журнал мақалаларын оқуға уақыт бөлген жөн.

Әрбір үйірмеде жетекші бағдарлама шеңберіндегі практикалық жұмыстар үшін үйірмешілерге тақырып таңдау құқығын береді. Мұны радиотехникалық және электротехникалық үйірмелерде істеу жеңіл. Авиамодельдер және кеме жасау үйірмелерінде тақырыптардың мұндай тізбесін беру қиындау, өйткені бұл үйірмелер бағдарламасында міндетті практикалық жұмыстар көзделген. Алайда мұнда да жетекші сол немесе өзге конструкция дайындаудың алуан түрлі нұсқаларын табуы мүмкін.

Мұндай жұмыс үйірмешілердің шығармашылық дербестігін дамытып, үйірме мүшелеріне өз жұмысының нәтижелерін айқын көруге, конструкцияны терең зерделеуге, мектепте алған білімін практикада неғұрлым саналы түрде қолдануға мүмкіндік береді.

Техникалық үйірменің жұмысын оқушылардың бастамасы мен өз бетінше жұмыс істеуі негізінде құрған жөн. Жас техниктер өз үйірмесінің жұмысы үшін толық жауапкершілікті сезінулері қажет. Үйірме сабағындағы ең біріншісі кезекші болып табылады. Ол үй-жайдың дайындығы мен жұмыс орындарындағы тәртіпті тексереді, жетекшіге тәжірибелер дайындауға көмектеседі.

Кезекшіні үйірме старостасы – жетекшінің бірінші көмекшісі тағайындайды. Староста үйірме мүшелерінің келуі мен тәртібін, мүліктің сақталуын, жалпы жұмыс тәртібін қадағалайды.

Жетекші үйірмешілердің ұсыныстарын тындап, оларға өз шамасына қарай қоғамдық жұмыс беруі, үйірме мүшелеріне жолдастарының кейбір қылықтарын түсінуге және дұрыс бағалауға көмектесуі қажет.

Жетекші серіктестік, өзара көмек сезімін тәрбиелеуге және оның қалыптасуына ықпал етуге міндетті. Үйірме жұмысын ұйымдастыру жас техниктердің «Өзің үйренгенді досыңа да үйрет» деген қағидасына сай келуі тиіс.

Ұйымдастырушылық және техникалық дағдыларды меңгерген белсенді жас техниктерді тәрбиелеу үйірменің басты тәрбие беру міндеттерінің бірі болып табылады.

Табысты жұмыс істейтін үйірмешілерді көтермелеп, бағалау қажет.

Осылайша, оқушылардың шығармашылық бастамасы мен дербестігін, конструкторлық және рационализаторлық дағдыларын дамыту Орталықтың маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Осыған орай жоғары өнімділікпен еңбек ететін, техникалық жарақтандырылған өндірістік қызметті атқара алатын тұлғаны қалыптастыруда техникалық шығармашылықтың рөлі болашақта арта бермек.

Сабақтармен бірге техникалық шығармашылық бойынша сыныптан тыс жұмыс оқушыларға техникалық ғылымдар саласында терең әрі мықты білім алуға, құнды практикалық машық пен дағдыға ие болуға көмектеседі; еңбексүйгіштікке, тәртіптілікке, еңбек мәдениетіне, ұжымда жұмыс істей білуге тәрбиелейді. Техникалық шығармашылықпен айналыса отырып, оқушылар техниканың әртүрлі салаларында алған білімдерін практикада қолданып, пайдалана алады, бұл болашақта олардың мамандықты саналы түрде таңдауын және кейіннен мамандықты меңгеруін жеңілдетеді.

Орталықтағы балалармен үйірме жұмысы кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен оның алдын алуда маңызды мәнге ие болып келеді.

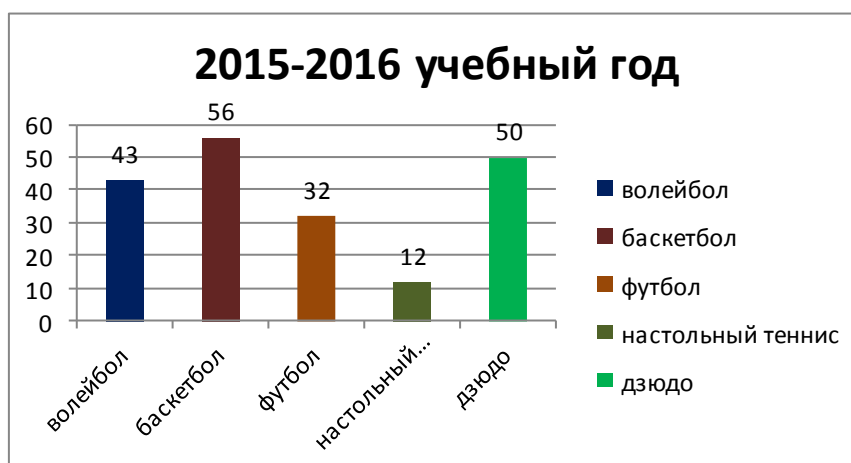
Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуда бос уақытта іспен айналысуды ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар
(Астана қаласы әкімдігінің «№29 орта мектеп» ҚММ жұмысының тәжірибесінен)

Мектепте 894 оқушы бар, 700-ден астам оқушы бос уақытында іспен айналысумен қамтылған, олардың ішінде 343 оқушы үйірмелерге және мектеп базасындағы факультативтерге барады. Қалған 357 оқушы қосымша білім беру ұйымдарына және басқа да жекеменшік үйірмелер мен студияларға барады. Мектепте волейбол, баскетбол, футбол және үстел теннисінен спорт секциялары жұмыс істейді. Мектеп базасында домбыра мен фортепиано класы бойынша №3 балалар музыка мектебінің филиалы 10 жылдан астам жұмыс істеп жатыр.

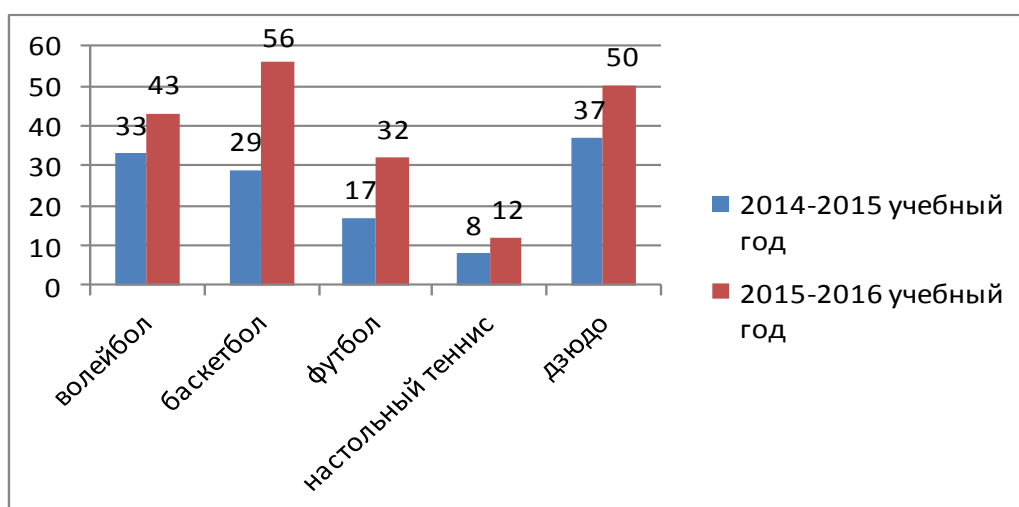
2015 жылы мектепте бал биінің үйірмесі, «Жас техник» үйірмесі ашылды, бұл үйірмелерде 50 астам оқушы айналысады.

Мектептегі спорт секцияларында 193 оқушы қамтылған

Спорт секцияларының атауы	Қамтылған оқушылар саны	Оқушылардың жалпы санынан қамту пайызы кұрайды
Волейбол	43	4,8
Баскетбол	56	6,2
Футбол	32	3,5
үстел теннисі	12	1,3
дзюдо	50	5,5

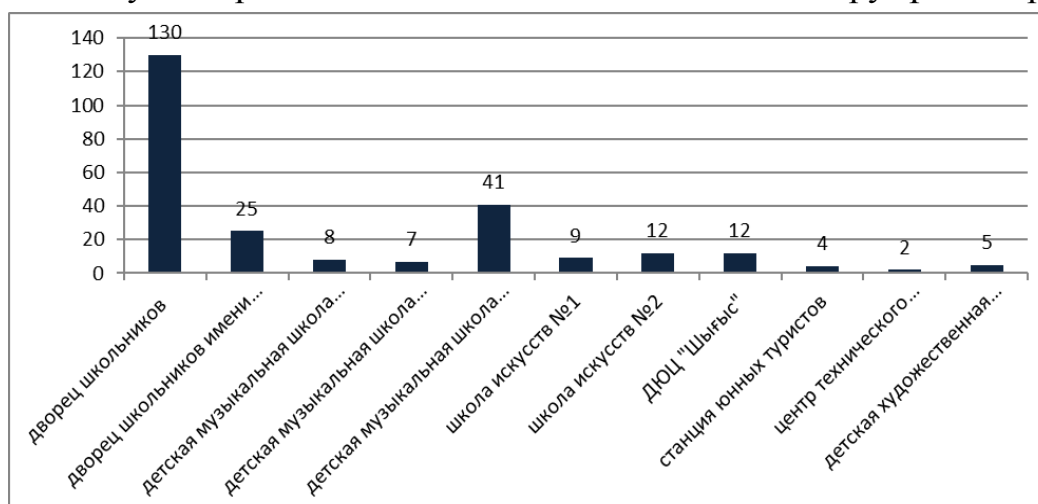
Салыстырмалы диаграмма

Халықтың әлеуметтік осал топтарындағы балаларға, девиантты мінез құлықты балаларға ерекше көңіл бөлінеді, олардың жалпы саны 129 оқушыны құрайды.

Үйірмелер мен секциялардың аталуы	Оқушылардың саны	Үйірмелер мен секциялардың аталуы	Мектептен тыс ұйымдарға баратын оқушылар саны
волейбол	23	жүзу	4
баскетбол	15	шахмат	7
футбол	17	гимнастика	9
үстел теннисі	0	шет тілдері	5
дзюдо	14	волейбол	2
радиотехника	25	модельдеу	3
домбыра	2		
вокал	0		
фортепиано	0		
бал биі	3		

Мектеп үйірмелеріне 41 бала тартылған: 7 адам – фортепиано класы бойынша, бал биі – 15, домбыра класы бойынша – 19 бала. Мектеп оқушылары мынадай мектептен тыс білім беру ұйымдарына

барады: мектеп оқушылары сарайы – 130 бала, Махамбет Өтемісов атындағы мектеп оқушылары сарайы – 25 бала, № 1 балалар музыка мектебі – 8 бала, № 2 балалар музыка мектебі – 7 бала, № 3 балалар музыка мектебі - 41 бала, № 1 өнер мектебі – 9 бала, № 2 өнер мектебі – 12 бала, «Шығыс» БЖО - 12 бала, жас туристер станциясы – 4 оқушы, техникалық шығармашылық орталығы – 2 бала, балалар көркемөнер мектебі – 5 бала.

Балалар мынадай жекеменшік үйірмелер мен студияларға барады: бұл «Креатив» би студиясы - 14 бала, «Замандас» - 7 бала, «Жанель» - 9 бала, «Достық» - 18 бала, «Болашақ» - 10 бала, «Вайнах» - 5 бала.

Оқушыларды тігінші және программист сияқты қажетті мамандықтарға дайындау мақсатында мектепте оқу-өндірістік кешен ашу жоспарланып отыр.

Мектепте қызметі оң нәтиже беретін құқық бұзушылықтар профилактикасы кеңесінің жұмысы белсенді түрде жүргізілуде. Егер 2013-2014 оқу жылында ювеналды полиция есебінде 4 оқушы және үшеуі – мектепшілік есепте тұрған болса, 2014-2015 оқу жылында есепте тұрған балалар саны азайды. Оқушының бос уақытта қызықты қызмет түрлерімен айналысуының арқасында құқық бұзушылықтардың саны азайды.

Құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында мектеп инспекторы Г.Ғ. Қонақбаевамен бірге апта сайын оқушылардың сабаққа қатысуы мен тәртібі қадағаланып отырады.

Мектеп түлектерінің, әсіресе әлеуметтік осал отбасы санаттарынан шыққан түлектердің жұмысқа орналастырылуына көп көңіл бөлінеді.

Кенттік техникалық колледжбен, Қорғалжын тасжолында орналасқан кәсіптік-техникалық колледжбен тығыз ынтымақтастық орналастырылған.

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында дәрістер мен дөңгелек үстелдер өткізу үшін құқық қорғау органдарының қызметкерлері шақырылады. Айталық, мысалы, Астана қаласының ПД ЕКБ-нің жедел уәкілі А.К. Нұрғазина «Жасөспірімдер нашақорлығының алдын алу», «Жасөспірімдерде СӨС дағдыларын қалыптастыру», «Оқушылар арасындағы құқық бұзушылықтарға, нашақорлыққа, зорлыққа қарсы іс-қимыл», «Спайс», «GWH», «Соли» сияқты синтетикалық есірткілерді қолданудың салдары» тақырыптарына дәрістер өткізді.

Балаларды құқық қорғау органдарының қызмет түрлерімен таныстыру мақсатында Астана қаласының ҚР ПД училищесінің қызметкерлері дөңгелек үстелдер, спорттық іс-шаралар, экскурсиялар ұйымдастырады.

Мектепте мұғалімдермен, ата-аналармен және балалармен және кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен алдын алу тақырыбы бойынша балалармен тренингтер өткізуге аса мән беріледі.

Мысалы: «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуда бос уақытты өткізу қызметі» атты тренинг.

Тренингтің мақсаты құқық бұзушылықтардың алдын алуда жасөспірімдердің бос уақытта іспен айналысуының мәнін айқындауды білдіреді.

Міндеттер:

1. Бос уақытты өткізу қызметін ұйымдастырудың белсенді түрлерін пайдалану арқылы ересектер мен балалардың өзара іс-қимыл жасау тиімділігін арттыру.

2. Ата-аналар арасында отбасында бос уақытты ұйымдастырудың белсенді түрлерін пайдалануды насихаттау.

Сабақтың барысы:

Педагог – психолог: «Сәлеметсіздер ме, құрметті қонақтар, бүгінгі сабақта сіздерді көріп отырғаныма қуаныштымын. Барлығыңыздың көңіл-күйіңіз өте жақсы және біз сіздермен жақсы жұмыс істей аламыз деп сенемін. Сіздерге дөңгеленіп тұрып, бір-біріңізбен сәлемдесулеріңізді ұсынамын. Бірақ сәлемдесуіміз аздап өзгеше болады».

1. Сәлемдесу (қыздыру).

«Сәлемдесу ойыны» жаттығуы.

Мақсаты – эмоциялық шиеленісті жою, топты біріктіру.

Мазмұны: барлық қатысушылар дөңгеленіп тұрады. Бірінші тұрған адам: «Сәлеметсіз бе, мен – Светланамын. Мен бүгін осындаймын» деп амандасады (өз жай-күйін мимикамен, жестермен көрсетеді). Бүкіл топ оған: «Сәлеметсіз бе, Светлана. Сіз бүгін мынадайсыз» деп Светлананың мимикасын, жестерін қайталайды. Қатысушылардың барлығы айналасындағылармен амандасып болған соң, ойын аяқталады.

(Қонақтар педагог-психологпен бірге бір-бірімен амандасады).

Топтарға бөлу.

Педагог-психолог: «Енді барлығыңыздың ыңғайланып отырып, экранға қарауларыңызды сұраймын. Сұраққа назар аударыңыз: Бұл суреттерде не нәрсе ортақ?»

Мектеп оқушысының, әсіресе жасөспірімнің тұлғасын қалыптастыруда бос уақытты өткізу саласы аса маңызды орын алады. «Бос уақыт» деген сөзбен біз ауқымды кеңістік пен оқушының алуан түрлі жұмыстан тыс тыныс-тіршілігінің уақытын белгілейміз.

БОС УАҚЫТ дегеніміз не ?

Бұл сөзді сөзбе-сөз аударсақ, ағылшын тілінде ол «бос болу», французша – «рұқсат етілген», ежелгі грек тілінен аударсақ «қысымсыз маңызды жұмысты» білдіреді, бұл таңдауды және мәжбүрлеудің болмайтынын білдіреді.

Бос уақыт – бұл жасөспірімдердің тілдесу қажеттілігін қанағаттандыратын белсенді түрде сөйлесу аймағы. Қызығушылықтары бойынша өз беттерінше бірігу, көпшілік мерекелер сияқты бос уақытты өткізу түрлері – басқа адамдармен салыстырғанда, өзін, өз қасиеттерін, жақсы жақтары мен кемшіліктерін сезінуге арналған қолайлы сала.

Әрине, бос уақыт – бұл жай бос уақыт немесе қызмет түрлерінің тізбесі ғана емес, одан да кеңірек ұғым. Бос уақытты жұмыстың, отбасының, саясаттың ортақ проблемаларымен терең де күрделі байланысы бар мәдениеттің орталық элементі ретінде түсінген жөн.

Бос уақыт баланың бастамашылдық, өзіне-өзі сенімділік, ұстамдылық, батылдылық, шыдамдылық, орнықтылық, шынайылық, адалдық және басқа да қасиеттерін, яғни мінезін қалыптастыруда айтарлықтай дәрежеде жауапты.

Бос уақыт белгілі бір жағдайларда балалардың дене бітімін дамытудың маңызды факторына айналуы мүмкін. Бос уақыт сағаттарындағы сүйікті іс эмоциялық денсаулықты қолдайды.

Бос уақыт стрестер мен ұсақ мазасыздықтардан арылуға ықпал етеді.

Бос уақыт балаға, жасөспірімге өзінде бар жақсы қасиетті іске асыруға көмектесуі мүмкін.

Бос уақыт тұлғаны қалыптастырады және дамытады.

Бос уақыт өзін-өзі кәсіптік айқындауға көмектеседі.

Бос уақыт еркін таңдалған іс-қимылдар арқылы тұлғаның өзін-өзі көрсетуге, өзін-өзі орнықтыруға және өзін-өзі дамытуға ықпал етеді.

Бос уақыт балалардың еркіндік пен тәуелсіздікке деген қажеттілігін қалыптастырады.

Бос уақыт табиғи таланттарын ашуға және өмірде пайдалы машықтар мен дағдыларды иеленуге ықпал етеді.

Бос уақыт танымдық қызметке ықпал етеді.

Бос уақыт балалардың шығармашылық бастамасын ынталандырады.

Бос уақыт тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықпал етеді.

Бос уақыт құндылық бағдарлардың қалыптасуына ықпал етеді.

Бос уақыт өзіндік «ересектердің шектеулі араласу аймағы» ретінде орын алады.

Бос уақыт балалардың өздерін объективті бағалауларына ықпал етеді.

Бос уақыт оң «Мен» тұжырымдамасын қалыптастырады.

Бос уақыт қанағаттанушылық, жақсы көңіл-күй мен жеке қанағаттанушылықты қамтамасыз етеді.

Бос уақыт тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеуіне ықпал етеді.

Бос уақыт тұлғаның әлеуметтік маңызы бар қажеттіліктері мен қоғамдағы мінез-құлық нормаларын қалыптастырады.

Балалардың бос уақыты – ойындарға, серуендеуге, спортқа, кітап оқуға, өнермен, техникамен және балалардың өз жүрек қалауларына қарай пайдалы қызметтің басқа да түрлерімен айналысу үшін пайдаланылатын, міндетті оқу сабақтарынан бос уақыт.

Жасөспірімдерге арналған бос уақыт – бұл отбасындағы және мектептегі рөлдерден ерекшеленетін жаңа рөлдерді ойнай отырып, өзінің табиғи қажеттіліктерін еркіндік пен тәуелділікте, белсенді қызмет пен өзін-өзі көрсетуде ерекше өткір және толыққанды ашатын сала.

Бос уақытты өткізу қызметінің түрлерін бес топқа жіктеуге болады: демалыс, ойын-сауық, мерекелер, өз білімімен айналысу, шығармашылық.

Демалыс шаршағанды басып, дене күшін және рухани күшті қалпына келтіреді.

Белсенді емес демалыста денені босаңсытумен, табиғатты тамашалаумен, ойланумен және т.с.с. шиеленісті басуға болады.

Белсенді демалыс дене қимылы мен мәдени қызметті (денешынықтыру, туризм, кітап оқу, музыка тыңдау және т.с.с.) білдіреді. **Ойын-сауықтар** (кинофильмдер қарау, театрларға, концерттерге, мұражайларға бару, экскурсиялар, саяхаттар және т.с.с.) өтемақылық сипатқа ие және адамның әсер алуының ауысып отыруын қамтамасыз етеді.

Виды досуговой деятельности

Мейрамдар демалыс пен ойын-сауықты біріктіріп, адамға эмоциялық көтеріңкі көңіл-күйді сезінуге мүмкіндік береді.

Өз білімімен айналысу (кітап оқу, дәрістер, пікірталастар, семинарлар және өзгелері) адамдарды мәдениет құндылықтарына баулиды және ол, сауық құрумен қоса, білім алуды да қамтиды.

Шығармашылық бос уақытты өткізу қызметінің неғұрлым жоғары деңгейін қамтамасыз етеді.

Бейнеоролик қарау.

Сөйлемді аяқта: «Отбасымен бос уақытты өткізу – бұл...»

- (әуесқойлық істер (гүл өсіру, коллекциялау, үй жануарларын күтіп-бағу, бірлесіп шығармашылықпен, көркем немесе техникалық іспен айналысулар: сурет салу, поэзия, музыка ойнау, ән салу, кесте тігу, әуесқойлық бейнетүсірілім, фототүсірілім және т.с.с.);

- аудиокөрнекі ақпаратқа бірлесіп жүгіну (теледидар қарау, интернетке және басқа да БАҚ құралдарына жүгіну);

- үй спектакльдері (театрландыру мен театр қызметін фрагмент ретінде (киініп шығу, гримдеу, ұтыс ойындары), сол сияқты толық ауқымды (үй театрын – жанды ойын немесе қуыршақ театры - композициялар, ойын бағдарламаларын, шағын форматты спектакльдер және т.с.с. қою) театр ұйымдастыру;

- отбасымен кітап оқу;

- ойындар (балалармен ойнау, үстел үстінде ойналатын ойындар және т.с.с.);

- мейрамдар (ойын бағдарламалары мен конкурстарды қоса отырып, балаларға арналған үй мейрамдарын; туыстар мен ағайындардың көпшілігін тарта отырып, отбасылық және кландық мерекелер ұйымдастыру).

Ата-аналар мен жасөспірімдер пікіртерімдерінің нәтижелері.

Бос уақытты өткізу қызметінің бағытын және ұйымдастыруға қанағаттану дәрежесін айқындау мақсатында сауалнама жүргізілді.

Сауалнама жасөспірімдердің қызығушылықтарын, олардың қандай үйірмелерге барғылары келетінін, өздерінің бос уақыттарында немен айналысқалары келетінін, бұл кезеңде оны қалай ұйымдастыратынын анықтауға арналған.

Пікіртерімге мектептерден 72 жасөспірім қатысты, олардың ішінде:

1. Әке-шешенмен бос уақытыңды көп өткізесің бе?

- ия – 38 адам - 53%
- жоқ - 30 адам - 42%
- тек анаммен өткіземін, өйткені әкем үнемі жұмыста болады - 4 адам - 5,5%

2. Бос уақытты қайда және кіммен өткізесің ?

- достарыммен серуендеймін -13 адам - 18%
- уақыт жоқ, үй шаруасымен айналысамын, өйткені ата-анам жұмыста - 26 адам - 36%
- қосымша іспен айналысамын, жаттықтыруларға, үйірмелерге барамын -33 адам - 46%

3. Ата-анаңмен бірге соңғы рет қандай кинофильм көрдің?

- есімде жоқ - 25 адам - 38%
- біз киноны бірге қарамаймыз, өйткені ата-аналарым қарайтын кино маған ұнамайды - 16 адам - 22%
- каникулда кинотеатрға бардық - 31 адам - 43%

4. Әке-шешене көмектесесің бе ?

- ия - 68 адам - 94%
- қалай көмектесетінімді білмеймін - 4 адам - 5,5%

5. Өз ата-ананды мақтан тұтасың ба?

- әрине -72 адам - 100%

6. Егер сиқыршы болсаң, олар үшін не істер едің?

- ата-анама мәңгілік өмір сыйлар едім - 59 адам - 82%
- оларға көп ақша берер едім - 13 адам - 18%

7. Бүкіл отбасыңызбен экскурсияға, серуенге, жорыққа жиі шығып тұрасыңдар ма, театрға, циркке және т.с.с. барасыңдар ма?

- аса жиі емес - 52 адам -72%
- кей кездері - 20 адам -27%

8. Сенің ата-анаңның сүйікті ісі қандай?

- білмеймін - 15 адам-21%
- сериалдарды қарағанды жақсы көреді - 35 адам - 49%
- қонаққа барғанды ұнатады - 13 адам - 18%
- қолөнермен айналысу - 9 адам - 12,5%

9. Сіздің отбасы сенбі және жексенбі күндері бос уақытты қалай ұйымдастырады ?

- ешқалай - 5 адам - 0,7%
- үй шаруасымен айналысамыз - 16 адам - 22%

- туыстарымызға барамыз - 11 адам - 15%
- табиғатқа шығамыз, шаңғы тебеміз, киноға және т.с.с. барамыз - 40 адам – 55 %

Ата-аналарға сауалнама жүргізу нәтижелері:

1. Балаларыңызға күніне қанша уақыт бөлесіз?

- тәулік бойы - 43 адам - 82%
- демалыс күндері - 9 адам - 18%

2. Олармен бос уақытты қайда және қалай өткізгенді қалайсыз?

- табиғатқа шығуға тырысамыз, өйткені үйде демала алмайсың – 45 адам - 87%

- туыстарымызға барамыз - 7 адам - 13%

3. Өз балаларыңызбен бірге соңғы рет қандай кинофильм көрдіңіз?

- каникулда - 29 адам - 56%
- есімде жоқ - 15 адам - 29%
- бірге көрмейміз - 8 адам - 15%

4. Балаларыңыз сізге қалай көмектеседі?

- әрдайым және бәрі іске де көмектеседі - 52 адам - 100%

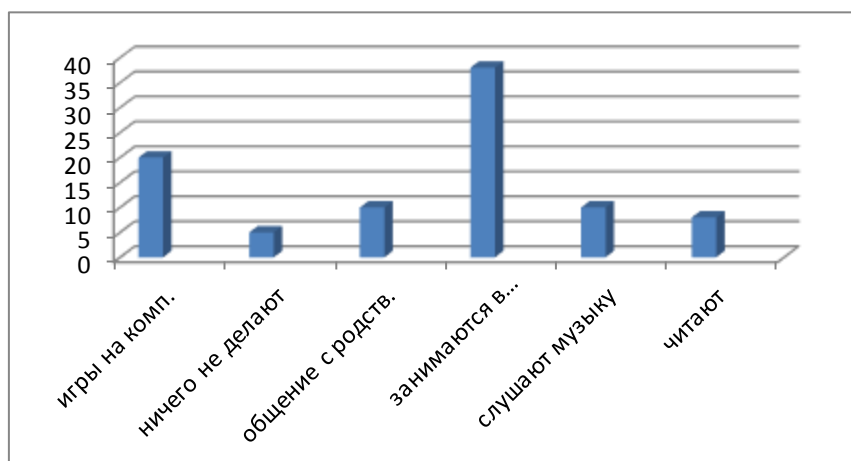
5. Өз балаларыңызды мақтан тұтасыз ба?

- ия - 100%

Бос уақытта іспен айналысу

Пікіртерімге қатысқан жасөспірімдердің басым бөлігі көбіне компьютерде ойнауды (20%), ештеңе істемей, жай демалуды (5 %) қаласа,

10%-ы өздерінің бос уақытын жақындары мен достарына арнайды, 10%-ы музыка тыңдайды. Жасөспірімдер арасында аз таралған қызмет түрі мыналар болып табылады: кітап оқу - 8%, сүйікті іспен айналысу - 9%, сұралғандардың 38%-ы қандай да бір үйірменің, секцияның, білім беру орталығының, спорт және би клубтарының мүшелері болып табылады.

6-жаттығу.

«Мен көптен бері саған мынаны айтқым келіп жүрген».

Бұл жаттығу достық кездесудің соңы болып табылады.

Ата-аналар мен балалар (бір-біріне қарап) дөңгеленіп отырады. Ең алдымен ата-аналар өз баласына: «Мен көптен бері саған мынаны айтқым келіп жүрген ...» дейді және сөзін аяқтайды. Бала да өз ата-анасына: «Мен көптен бері саған мынаны айтқым келіп жүрген ...» деп айтады (және сөзін аяқтайды).

«Сыйлық» жаттығуы

Мақсаты: тренингті жақсы сөздермен аяқтау, рефлексия.

Жаттығудың сипаттамасы: Жетекші: «Сіздің тобыңызда өзара іс-қимыл жасау тиімдірек, ондағы қарым-қатынастар неғұрлым тығыз бола түсуі үшін тобыңызға не сыйлауға болатыны туралы ойланаықшы? Әрқайсымыз топқа не сыйлайтынымзды айталық. Мен, мысалы, сендерге болашаққа сенім мен өзара сенім сыйлар едім». Әрі қарай қатысушылардың әрқайсысы топқа не сыйлағысы келетінін айтады. «Жолымыз болу үшін өзімізді ду қол шапалақпен марапаттайық!»

Жаттығудың психологиялық мағынасы: тренингті әдемі түрде оң эмоциямен аяқтауға мүмкіндік беретін ритуал.

Міне, барлық сыйлықтар сыйланып, ойындар өтті, айтылатын сөздер айтылды. Сіздер барлығыңыз да белсенділік танытып, командамен жақсы жұмыс істедіңіздер. Сіз – бірегей тұтас екендеріңізді ұмытпаңыздар, сіздердің әрқайсысыңыз – осы тұтас нәрсенің маңызды әрі қажетті, бірегей бөлігісіз! Барлығымыз бірігіп бір күшпіз! Барлығыңызға да қатысқандарыңыз үшін рахмет! »

Рефлексия «Мен түсіндім...»

«Мені таң қалдырды ...»

«Мен сездім...»

«Мен ойладым...»

«Маған ұнамады...»

«Маған ұнады ...»

«Мен өзіме риза болдым ...»

Сіздерді менімен бірге мына өлеңді айтуға шақырамын

«Хорошее настроение» музыка и слова О. Гурьянова

И улыбка, без сомненья,

Вдруг коснется ваших глаз,

И хорошее настроение

Не покинет больше вас.

Мен сіздерге өмірде тек позитивпен ғана қадам басуларыңыз үшін, сіздердің айналаңызда оң эмоциялы қайырымды адамдар ғана жүру үшін жақсы көңіл-күй тілеймін (әрбір сабаққа қатысушы оң эмоциялы смайлик алады).

Ата-аналарға арналған практикалық ұсынымдар

Баламен уақытты қалай өткізу керек

Қаншалықты жұмысыңыз көп болса да, сіз әрдайым балаға уақыт табу керексіз. Бұл баламен жақсы қарым-қатынаста болу үшін қажет. Балаңызбен уақытты қызықты өткізуге болатын тәсілдер көп. Балаға уақыт жұмсаудан аянбаңыз, бұл оның өмір бойы есінде қалады.

Демалыс күндері

Сіз демалыс күндерін отбасымен өткізе аласыз. Көпшілік үшін бұл сенбі немесе жексенбі күндері. Демалыс күніңізді алдын ала жоспарлаңыз. Сізге отбасылық түскі асты бірге дайындауыңызға болады. Сіз сондай-ақ қызықты фильмдерді бірге қарай аласыз немесе саябаққа серуендеуге немесе сауда орталығына бара аласыз. Бұл – шын мәнінде балаңызбен тамаша әрі сенімді қарым-қатынастар орнатуға жақсы инвестициялар.

Таңертеңгілік уақытта

Күнде таңертең балаңызбен бірге не істейтініңізді белгілеп алыңыз. Сіз балаңызды ерте жатып, таңертең жаттығу жасау үшін ерте тұруға үйрете аласыз. Қарапайым жаттығулар мен үйді айналып жүгіру баланы салауатты өмір салтына баулиды. Сіз сондай-ақ балаңызбен бірге таңғы ас дайындай аласыз. Таңғы асты балаңызбен бірге ішуді әдетке айналдырыңыз. Сіз өзіңіз де таңғы асты жіберіп алмайсыз және баланы да солай істеуге үйретесіз.

Күндізгі уақытта

Балаңызға ең болмағанда күніне бір рет кеңседен қоңырау шалыңыз. Сізге сондай-ақ электронды почтамен мәтіндік хабарлама жіберуге болады. Баланың немен айналысып, не істеп жатқанын біліп тұрыңыз. Балаңыздың даусын естіп, күмәнсіз, жаныңыз тыныш табады. Бұл сізді уайымнан арылтады. Осылайша балаңыздың әріптесі болып, жұмысыңыз қаншалықты көп болса да, оған хабарласуды естен шығармайсыз.

Кешкі уақытта

Кешкі асты мүмкіндігінше отбасымен бірге ішуге тырысыңыз. Егер сіз үйге сәл кідіріп, кеш қайтатын болсаңыз, міндетті түрде қоңырау шалыңыз. Кешкі асқа кешігуді әдетке айналдырмаңыз. Кешкі уақытта бүкіл отбасы жиналуға тиіс екендігін естен шығармаңыз. Бұл жайлылық сезімін тудырады. Бұдан басқа, сіздің үйіңізге ерте жетіп, егер балаңызбен таңертеңгі жаттығуларды қалдырмай өткізгіңіз келсе, ертерек ұйқыға жатуға мүмкіндігіңіз болады.

Еңбек демалысы

Демалыстарды отбасымен алдын ала жоспарлаңыз. Сіз демалысыңызды теңіздегі курортта немесе отбасыңызбен кез келген басқа жерде тамаша өткізе аласыз. Өз демалысыңызды қай жерде өткізгіңіз келетіні шын мәнінде маңызды емес. Ең бастысы, жұмыс туралы немесе демалыспен байланысты емес басқа кез келген мәселені шешуді ойламай, демалысыңызға жан-тәніңізбен рахаттана білген маңызды.

Дамыған заманауи технологиялар бола тұра, бұрынғысынша, бос уақыт жетіспей жататыны өкінішті. Бірақ біз балаларымызға уақыт табуға міндеттіміз. Балалардың жылдам өсетінін ұмытпаңыз. Өмірден ең бастысын жіберіп алмас үшін, бірге өткізген уақытыңызды бағалаңыз.

Үйге жол бойындағы ойындар «Кішкене жолдар»

Бұл ойын баланың қырағылығын, математикалық түсініктерін дамытуға көмектеседі. Сіз үйге баратын кішкене жолды таңдауды ұсыныңыз. Бүгін сіз ұзын және тар жолмен немесе қысқа және кең жолмен барасыз ба? Балаңыздың өзі таңдап, сізді алып барсын, сіздің міндетіңіз сіз қандай жолмен жүріп бара жатқаныңызды айтып бару. «Кішкене аяқтар тар жолмен басып келеді».

«Бірге санайық»

Ойын қисынды түрде ойлай білуді дамытады. Еркін түрде баланың санау дағдысы қалыптасады. Сіз балаңызбен бірге машиналарды, үйлерді, ағаштарды санай аласыз. Бірге санауға болады, балаңызға өзі санауды ұсынуға болады, кезекпен санауға болады. Ең бастысы, бұл көңілді әрі қызықты болуы керек.

«Рифма»

Сіз балаларыңызға бір нәрсені ойдан шығару, жаңа сөздер ойлап табу, өлең жолдарын ұйқастыру ұнайтынын талай байқаған шығарсыз. Неге сіздерге үйге бара жатқан жолда өлең жолдарын бірге ұйқастырып айтпасқа? Балаңызға сіз айтқан сөзге ұйқас ойлап табуды ұсыныңыз. Мысалы: «үй-күй», «тау-бау», «көпір - көмір» және т.с.с. Егер сөздердің кейбіреулері оңай ұйқаспаса, ойын бәрібір де үлкен қанағаттанушылық пен оң эмоциялар тудырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Азарова Р.Н. Социально-педагогическая организация досуговой деятельности учащейся молодежи: Диссертация доктора педагогических наук –М., 2005 г. - 414 с.
2. Арзуманян С.Д. Микросреда и отклонения социального поведения детей и подростков. - Ереван: Луйс, 2010 г.- с.47-51
3. Бабина О.М. Организация индивидуальной работы с учащимися, состоящими на внутришкольном учёте. ТОГБОУ «Инжавинская специальная (коррекционная) общеобразовательная школа - интернат». 2011.- 156 с.
4. Байбородова Л.В. Теория, методика и практика взаимодействия в разновозрастных группах учащихся. Ярославль, 2007 г. -320 с.
5. Березина В.А. Развитие дополнительного образования детей в системе российского образования: Учебно-методическое пособие. Москва: Диалог культур, 2007. -512 с.
6. Боротко Н.М. Позиция педагога в воспитательном взаимодействии//Воспитательная работа в школе. 2004. - № 4.- с.103-109
7. Буйлова Л.Н. Актуализация роли дополнительного образования детей в современной образовательной политике РФ// Актуальные задачи педагогики: материалы: междунар. заоч. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011г.). Чита: Издательство Молодой ученый, 2011.- с. 15-20
8. Веденева Г.И. Функции краеведческой работы и социализации личности. Вестник Томского Государственного университета. -Томск: Изд-во ТГПУ. 2010. -190 с.
9. Ветров Н.И. Профилактика правонарушений среди молодежи. – М.: Юридическая литература, 2006. -245 с.
10. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. СПб., 2004.-272 с.
11. Деятельность педагога дополнительного образования, <http://knowledge.allbest.ru/pedagogics> (дата обращения: 4 февраля 2016 г.)
12. Ёнский Н.П. Профилактика правонарушений средствами внеурочной деятельности. Мурманск. 2014.-304 с.
13. Золотарева А.В. Современные проблемы дополнительного образования детей. – Учебное пособие, Ярославль, 2014.- 230 с.
14. Игошев К.Е., Шмаров И.В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений.-М.: Юридическая литература, 2010.- с.42-48
15. Ляпина Е.Ю. Профилактика социально-опасного поведения школьников. Волгоград. 2010.- с. 15-23
16. Материалы Международного саммита лидеров детских общественных организаций Казахстана и стран СНГ «Детское

общественное движение XXI века: Казахстан – формула успеха!», посвященного 20-летию Независимости Республики Казахстан, 65-летию Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) и Всемирному году молодежи. 1-6 августа 2011 год.

17. Мачалкина К.С. Роль дополнительного образования в формировании личности и ее социализации на примере деятельности МБОУ ДОД «Центр детского творчества г. Дубны Московской области, социальная сеть работников образования nsportal.ru (дата обращения: 14 февраля 2016 г.)

18. Олиференко Л.Я. и др. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: Учеб. Пособие. – М.: Издательский центр «Академия». 2002.-224 с.

19. Особенности развития личности педагога дополнительного образования, <http://knowledge.allbest.ru/pedagogics> (дата обращения: 4 февраля 2016 г.)

20. Педагогика дополнительного образования: Приоритеты духовности, здоровья и творчества: учебное пособие/под. ред. В.И. Андреева, А.И. Щетинской. 2-е изд., дополненное и переработанное. Казань: Центр инновационных технологий, 2005. -328 с.

21. Перешеина Н.В., Заостровцева М.Н. Девиантный школьник: Профилактика и коррекция отклонений. – М.: ТЦ Сфера, 2006.-237 с.

22. Пихлак М.Р. Педагогические условия реализации социализирующих функций общения в досуговых объединениях: Диссертация кандидата педагогических наук. М., 2000.-226 с.

23. Протокол совещания у заместителя Премьер – Министра Республики Казахстан Б. М. Сапарбаева от 20 июля 2015 года о принятии мер совместно с акиматами областей, гг. Астана и Алматы по обеспечению полной занятости несовершеннолетних во внеучебное время, пункт 2.

24. Рычкова Н.А. Деадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофилактика. –М., 2000 г.-156 с.

25. Титов Б.А. Социализация детей, подростков и юношества в сфере досуга. Электронная библиотека Попечительского Совета механико-математического факультета МГУ. 2003 г. (дата обращения: 5 февраля 2016 г.)

26. Тесленко А.Н. Социализация личности подростка в условиях детского центра: Монография. – Астана, Институт управления, Центр Ювенологических исследований, РУОЦ «Балдаурен», 2009. -176 с. (11,25 п.л.) в соавт. С Д.В.Лепишевым

27. Тесленко А.Н. Философия социализации и воспитания. - Астана-Кокшетау: КУАМ, НИИ СПИ. 2014. – 242 с.

28. Тесленко А.Н. Социальная работа с молодежью. Учебник. – Астана-Кокшетау: КУАМ, ОФ «Центр ювенологических исследований», изд-во АО «НЦ НТИ», 2015. – 360 с.

29. Фалеева А.П. Развитие образовательной среды учреждения дополнительного образования как условие творческой самореализации детей и подростков. Диссертация кандидата педагогических наук. Ульяновск, 2010. -246 с.

30. Фалькевич Т.А. Подростки XXI века. Психолого-педагогическая работа в кризисных ситуациях: 8-11 кл. – М.: ВАКО, 2007 г.- 148 с.

31. Черная Г.Г., Пришвина В.А. Роль клубов по месту жительства в патриотическом воспитании детей и подростков. Электронная библиотека КарГУ им. Е.А. Букетова. 2009. (дата обращения: 8 февраля 2016 г.)

Введение

Государство признает детство важным этапом в жизни человека и исходит из принципов приоритетности подготовки детей к полноценной жизни в обществе, развития у них общественно значимой активности, воспитания в детях высоких нравственных качеств.

В настоящее время в условиях глобализации важную роль играет воспитание активных и ответственных граждан. При этом особый акцент ставится на духовно-нравственное развитие человека.

Это предполагает умение сохранить свой национальный суверенитет, самобытную и уникальную культуру своего народа, те великие ценности традиционной культуры, в которых выражается многовековой опыт народного творчества и мудрости, умение жить с другими в мире и уважении культурного многообразия.

Особенность нашего времени состоит в том, что под напором технологической цивилизации человек разумный превращается в человека осведомленного, а его чувства стандартизируются и скудеют.

Становление человека предполагает не только развитие его умственных возможностей, но и усвоение системы общечеловеческих ценностей, составляющих основу его культуры.

Однако, как показывают исследования ученых, психологов, социальных педагогов, в последние годы наблюдается несформированность ценностных ориентаций среди многих несовершеннолетних. Тревожная ситуация выявлена в плане нравственного, духовного, этического развития детей и учащейся молодежи. К сожалению, в последние годы мы стали сталкиваться с проявлениями детского цинизма и жестокости, отсутствием привязанности даже к самым близким людям, потребительским отношением к окружающим, бездуховностью. Отсюда большинство негативных явлений в детской и молодежной среде: асоциальное поведение, алкоголизм и наркомания, нежелание трудиться, пренебрежение к культуре своего народа, отсутствие интереса к жизни.

В связи с чем, одной из самых актуальных и социально значимых задач, стоящих перед нашим обществом, безусловно, является поиск путей снижения роста правонарушений среди детей и молодежи и повышенная эффективность их профилактики.

Сегодня важно помочь детям и молодежи сориентироваться, найти себя в мощном потоке современной информации, научить отделять хорошее от плохого, истинное от мнимого, вернуть интерес к настоящим культурным и общечеловеческим ценностям.

И в этом случае огромное воспитательное значение в период социализации и индивидуального развития личности приобретает досуговая деятельность.

1. Краткий обзор зарубежного опыта организации досуговой деятельности

Акцентируя внимание на профилактической работе, необходимо говорить о том, что система психолого-педагогических мероприятий должна охватывать длительный период развития и широкий спектр деятельности детей и подростков, отнесенных к группе риска. Наряду с учебной, трудовой, общественной деятельностью, меры профилактики должны охватывать и область досуга.

Наиболее эффективным инструментарием профилактики девиантного поведения подростков является культурно-досуговая деятельность.

Если обратиться к мировому опыту, то мы видим, что любая государственная политика, в том числе и в сфере профилактики правонарушений среди несовершеннолетних, базируется на общепризнанных международных нормах.

Международные исследования свидетельствуют, что поддержка всех видов образования после школы и во время каникул критически важны для психологического и социального развития детей.

Во многих странах существует специальная политика, позволяющая детям и молодежи эффективно использовать свое свободное время. Свободное от школы время им предлагается проводить в специальных местах, занимаясь специально ориентированной деятельностью, предлагаемой специальными организациями. Это может быть как просто веселье и отдых, так и определенные виды деятельности, направленные на развитие.

В таких странах, как **Швеция, Дания, Германия, США** большое внимание отводится внедрению новых социальных технологий, разработке специальных программ по данному вопросу. В решении проблем профилактики правонарушений, возможно, следует присмотреться к западному опыту, точнее, к фигуре «социального работника», высокообразованного и квалифицированного специалиста. В **Швеции**, например, это «ближайший взрослый», хорошо обученный и подготовленный, способный заниматься вопросами профилактики правонарушений среди несовершеннолетних во внеурочное время.

При организации и работе подобной социально-правовой помощи несовершеннолетним в обязательном порядке соблюдается принцип «не навреди». Большая часть профилактической работы, в которой участвуют социальные работники **Швеции**, - это программы на уровне микрорайонов и местных общин. Для наиболее трудных и серьезных правонарушителей разрабатываются специальные интенсивные программы на местном уровне.

Мировыми лидерами в области организации досуговой деятельности несовершеннолетних являются такие страны, как **США, Канада, Франция, Германия**, где в рамках коммерческого сектора создана мощная индустрия досуга.

В **Японии** немало сил направлено на организацию культурно-досуговой работы с детьми. У японцев популярен активный отдых: на природе, занятие искусством. Досуговая деятельность в стране реализуется в клубах, домах творчества, научных культурных центрах, музеях, библиотеках, музыкальных кафе и т.д. В целях активизации развития воспитательно-досугового направления выпускается много литературы по досугу, проводятся Конгрессы, различные научные мероприятия.

В **Финляндии** проблемами организации досуговой деятельности занимается Маннергеймская Лига защиты детей и молодежи, основная цель которой - способствовать формированию нравственной культуры и здорового образа жизни.

Шведские культурные центры направляют свои усилия на решение различных социальных проблем, связанных с профессионализацией молодежи, адаптацией ее к рыночным условиям, преодолением асоциальных ситуаций.

В **Швейцарии** в целях как можно более полной реализации и раскрытия потенциала разносторонних человеческих возможностей активно привлекаются общинные центры, клубы, дома для подростков и молодежи и т.д. В целях развития творческого потенциала детей специалистами в области культуры и искусства, в частности, применяются анимационные средства.

В **США** считается, что для формирования гармонично развитой личности для ребенка необходима семейная обстановка, атмосфера счастья, любви и понимания. С этой целью там разработана программа «Мир начинается с меня», направленная на формирование у ребенка навыков эмпатии (сочувствия, сопереживания).

Во **Франции** школьные кооперативы объединяют пятую часть учащихся общеобразовательной школы. Участие детей в различных видах деятельности (огородничество, кролиководство, сбор лекарственных трав, организация праздников, проведение дискуссий и др.) является хорошей школой социального воспитания. Во Франции политика неформального образования определяется правительством. Единственным официальным документом Франции, нацеленным на краткое изложение основных сфер факультативной и внешкольной деятельности, является межведомственный циркуляр от 9 июля 1998 года «План регулирования школьного расписания и деятельность ребенка: реализация местных образовательных стратегий и внеаудиторной деятельности». Здесь четко определяется

«регулирование плана расписания школьника и его внешкольной деятельности предполагает работу по поиску баланса трех различных периодов времени для ребенка: школы, факультативной деятельности и внешкольной деятельности». Умение ребенка организовывать свое время вне стен школы непосредственно связано с его успехами в процессе учебной деятельности и его личными достижениями; это также учит социализации ребенка в обществе.

Помимо внешкольных учреждений в **Польше** действуют ассоциации, фонды и центры неформального образования, дворцы молодежи, иорданские сады, молодежные центры. Учреждения неформального образования в Польше призваны решать задачи определения национальной идентичности, уделяют особое внимание патриотическому воспитанию. В рамках деятельности видное место занимает изучение истории и культуры своего края.

Чехия располагает разветвленной и доступной сетью учреждений, предлагающих детям и молодежи на добровольной основе возможность включиться в организацию активного проведения свободного времени.

Организаторами неформального образования в стране являются: школы, центры свободного времени, образовательные агентства, клубы по интересам, учреждения культуры и другие.

Наиболее доступными учреждениями неформального образования являются центры свободного времени, школьные группы продленного дня, школьные клубы. Все они действуют при школах, демонстрируя опыт интеграции общего и дополнительного образования.

Интересен опыт **Российской Федерации**. Так, например, в **Республике Карелия** постоянно проводятся мероприятия по стимулированию развития творческой среды, большое внимание уделяется патриотическому воспитанию молодежи с целью формирования активной жизненной позиции. Ведется пропаганда как финно-угорских, так и славянских песенных и танцевальных традиций. Идет активная работа по формированию принципов и способов вовлечения традиционной культуры в современное социокультурное пространство.

В **Тюменской области** культурно-досуговая деятельность приобретает адаптивный характер. Это связано с тем, что представители некоренного населения приспосабливаются к новой для них этнокультурной среде. Культурно-досуговая деятельность включает в себя два основных аспекта: маргинальный, когда человек участвует во взаимодействии двух или более культур; интегративный, отражающий процесс взаимодействия культур различных этносов,

формирующий общее самосознание в условиях полиэтнических регионов.

Интересным представляется опыт использования культуротворческих технологий в организации досуга в г. **Воронеже**. Применяются два метода привлечения детей и молодежи к участию в мероприятиях социально-культурной сферы: учебно-творческий и искусствоведческий. Творческому процессу уделяется особое значение, т.к. он позволяет постигать вещи и явления активно, на собственном опыте, а не просто «пассивно потреблять». В учебно-творческом процессе широко используются средства массовой информации, электроники и др.

Опыт и подходы стран СНГ, Европы и Юго-Восточной Азии, США показывают, что для нормального функционирования социальных систем необходимо наличие досуга и возможностей для его благотворного использования.

2. Состояние и роль дополнительного образования в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних в Республике Казахстан

В республике более 5 миллионов детей. Из них свыше 3-х миллионов – это дети школьного возраста и учащаяся молодежь.

Одним из ключевых факторов в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних в нашей стране является обеспечение содержательной досуговой деятельности, определение эффективных механизмов сотрудничества по организации внеурочной работы с детьми.

В целом в стране дополнительным образованием охвачены 1 700 573 ребенка (61,9%), что на 109 849 детей больше по сравнению с 2014 годом (2014 г - 1 590 724 или 60,5%).

В 860 организациях дополнительного образования занимаются свыше 670 тысяч детей (24,5 %) (2014 г. - 833 ед., 23,9 %).

Наибольший охват дополнительным образованием во внешкольных организациях: в Западно-Казахстанской обл. – 60,4%, в Восточно-Казахстанской обл. – 51,2%, Северо-Казахстанской обл. – 42,9%, Костанайской обл. – 38,2, Павлодарской обл. – 36,7%, Актюбинской обл – 32,2%.

В более, чем 56 тыс. кружках школ занимаются свыше 1 027354 (37,4%) школьников (2014 г.- 36,6 %).

Право детей на дополнительное образование обеспечивается как в общеобразовательных школах, так и сетью внешкольных организаций (дворцы, дома, центры, комплексы, студии детского и юношеского

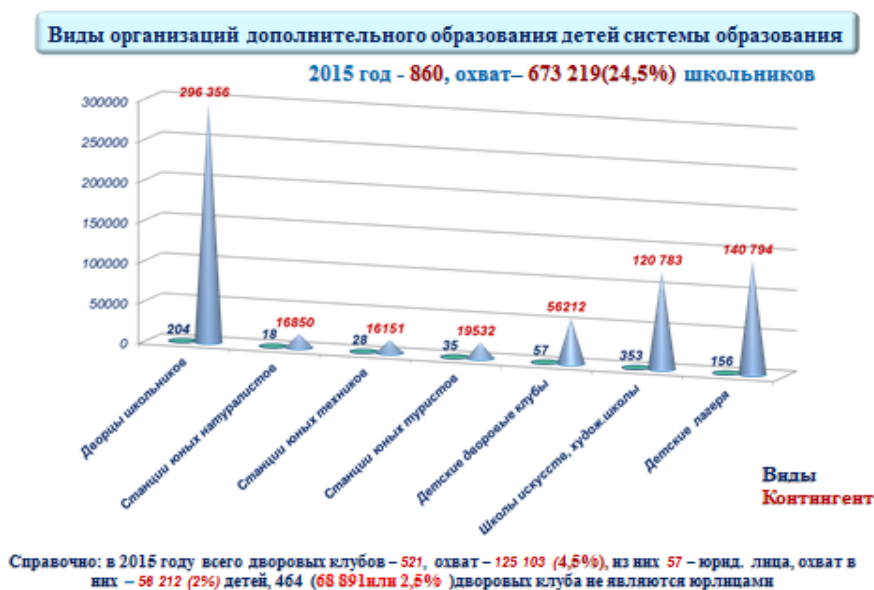
творчества, станции юных техников, туристов, натуралистов, детские музыкальные, художественные школы, школы искусств, клубы по интересам, оздоровительные лагеря и др.)

Казахстанская система дополнительного образования детей располагает возможностями по развитию творческих способностей детей в области технической, туристско-краеведческой, художественно-эстетической, экологической деятельности, патриотического воспитания.

За последние 3 года наблюдается положительная тенденция увеличения числа организаций дополнительного образования на 180 единиц (Актюбинская (+8), Алматинская (+37), Жамбылская (+25), СКО (+9), ЮКО (+26), ВКО (+51), Карагандинская (+14), СКО (+9), Павлодарская (+7) Кызылординская (+3).

Во многих случаях объединения технической, художественной, музыкальной направленности, детского туризма, краеведения и экологии выполняют важную профилактическую функцию, обеспечивая возможность для обучения, воспитания и творческого развития детей, в основном, мальчиков, находящихся на школьном учете, учете в комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав.

Известно, что чем выше уровень занятости подростков, тем ниже уровень совершаемых правонарушений. Следует отметить, что в последние годы значительно улучшилась организация летнего отдыха детей и подростков. На особом контроле - дети из «группы риска». Для них предусмотрена работа дворовых клубов, ремонтных бригад, бригад по озеленению, участие в экспедициях и походах. Активизировалась деятельность детских и молодежных общественных объединений,

наставничества и волонтерства.

Анализ правонарушений, беседы с подростками, анкетирование показывают, что правонарушения в основном совершаются во внеурочное время.

По данным МВД РК количество преступлений, совершенных подростками в 2015 году, отмечается в Южно-Казахстанской области (354), Карагандинской (444), Восточно-Казахстанской (524), Алматинской (302). В этих же областях показатель занятости детей во внеурочное время недостаточно высокий. (Алматинская область – лишь 11,1%, Южно-Казахстанская – 16,2%, Жамбылская – 22,1%, Акмолинская – 27,1%, Карагандинская – 28,1%, г.Алматы -15,0%, Атырауская -18,8%, Мангистауская -19,8%).

Поэтому развитие дворовых подростковых клубов, участие в туристско-краеведческих мероприятиях, техническом творчестве может стать одним из путей организации свободного досуга несовершеннолетних.

Исключительную роль в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних играют такие формы работы, как проведение праздников, фестивалей, дискуссионных клубов взамен тех мероприятий, на которых подростки выслушивают в основном одни нравоучения.

Так, например, свыше 800 тысяч детей и подростков за последние годы приняли участие в реализации различных программ туристско-краеведческого движения учащихся «Атамекен», «Болашак», «Жас Урпак», «Шугыла» и др. В рамках туристско-краеведческой экспедиции школьников «Меңін Отаным Қазақстан» ежегодно проводятся десятки пеших, лыжных, водных, велосипедных походов, экспедиций и экскурсий по самым различным маршрутам, в которых участвуют тысячи юных туристов и их взрослых наставников.

Организуются экскурсии школьников «От достопримечательностей родного края - к святыням Казахстана», начиная от местных природных и исторических памятников до столицы нашей Родины – г.Астаны и других регионов страны.

В программы различных мероприятий входят эколого-краеведческие экспедиции, акции «Таза ауыл» («Чистое село»), «Золотой компас», «Посади свое дерево, турист», соревнования по бердингу (спортивная орнитология) и многое другое.

Доброй приметой нашего времени становится стремление общества обеспечить каждому ребенку лучшее будущее. Как раз на это направлен пилотный проект «Значение досуговой деятельности в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних» на базе 7

школ г. Астаны (№29, 40, 42, 61, 65, 67, 71). В его реализации принимают участие 600 учителей, социальных педагогов, психологов, более 9 тысяч учащихся, свыше 5 тысяч родителей.

В системе дополнительного образования выполняются образовательные, воспитательные, социальные функции, разрабатываются и внедряются социально-педагогические модели деятельности и образа жизни детей, реализуются программы развития одаренности, адаптации и социализации детей, в том числе детей группы риска.

Включение детей группы риска в систему внеурочной работы может иметь свои особенности и выходить на разные воспитательные результаты, в зависимости оттого, какой уровень организации дополнительного образования предусматривает каждая конкретная школа.

Это может быть:

1) случайный набор кружков, секций, клубов, работа которых мало сочетается друг с другом и полностью зависит от имеющихся кадровых и материальных условий;

2) внутренняя консолидированность работы детских творческих коллективов и объединений, различная направленность их деятельности;

3) развитие дополнительного образования детей как отдельного подразделения школы;

4) интеграция основного и дополнительного образования детей, организационное и содержательное единство основных структур школы.

В настоящее время в практике работы школ используются все выше названные организационные модели.

Каждая модель представляет определённую ценность для всех, кто её проектирует и в дальнейшем реализует на практике. Так, модели, в основе которых первый уровень организации дополнительного образования в школе, имеют определенный смысл уже потому, что обеспечивают занятость детей в свободное время и способствуют определению спектра их внеурочных интересов.

Среди задач, решаемых системой дополнительного образования, - профилактика безнадзорности, правонарушений, наркомании и алкоголизма. Дополнительное образование детей расширяет воспитательные возможности школы. Обладая открытостью, мобильностью и гибкостью, система дополнительного образования детей способна быстро и точно реагировать на «вызовы времени» в интересах ребенка, его семьи, общества, государства.

Деятельность организаций дополнительного образования регламентирована законами РК «О правах ребенка в Республике

Казахстан», «Об образовании», «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности; Государственной программой развития образования на 2011-2020 годы; Национальным планом действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016 годы, Типовым комплексным планом по усилению воспитательного компонента процесса обучения во всех организациях образования.

3. Организация досуговой занятости подростков в свободное от учебы время как социально-педагогическая проблема

Сегодня системное обеспечение профилактики правонарушений среди несовершеннолетних осуществляется на институциональном уровне. Так, Комитет административной полиции МВД РК ведет учет и обеспечивает наполнение интегрированной базы данных о детях, находящихся в трудной жизненной ситуации. Сегодня в ней зарегистрировано свыше 6 тысяч подростков. Активно развивает институт школьных инспекторов полиции.

Республиканский научно-практический центр психиатрии, психотерапии и наркологии Министерства здравоохранения ведет работу по выявлению групп несовершеннолетних повышенного риска дезадаптивного поведения.

Министерство образования и науки РК осуществляет научно-методическое обеспечение воспитательного процесса. Государственными общеобязательными стандартами образования предусмотрено изучение общественно-правовых дисциплин «Основы правоведения», «Охрана труда, «Основы права», «Человек. Общество. Право». Воспитательную работу в общеобразовательных школах республики осуществляют психологи и социальные педагоги.

Все эти и другие структуры в пределах своей компетенции осуществляют комплекс мероприятий по данному вопросу.

Вместе с тем, все еще высокой остается степень общественной опасности противоправных деяний, совершаемых подростками.

Проблема предупреждения отклоняющегося поведения, как правило, обостряется в кризисные периоды состояния общества. В такой ситуации несовершеннолетние оказываются самыми социально неустойчивыми, нравственно не подготовленными и не защищенными. Часто, не имея достаточного жизненного опыта, моральных убеждений, не умея различить жизненные ценности от мнимых, искусственных, они закрепляют в своем сознании и поведении негативные тенденции общественного развития.

Разумеется, неблагополучие в семье, пренебрежение родительскими обязанностями являются главными причинами отклоняющегося поведения детей. На протяжении последних лет, к сожалению, наблюдается социальная тенденция самоустранения многих родителей, в том числе из благополучных семей, от решения вопросов воспитания и личностного развития ребенка. Бывает и причем нередко, когда в силу занятости или безразличия родители вовсе не занимаются воспитанием детей. Особенно это актуально для современной общественно-политической ситуации.

Все это требует от педагогики активизации усилий, направленных на осмысление причин девиантного поведения и поиск адекватных механизмов его сдерживания и предупреждения.

У занятого и увлеченного ребенка просто не будет времени на деструктивные действия.

Внешкольная занятость учащихся и занятость по месту жительства призваны насыщать социальное пространство позитивными видами жизнедеятельности детей и подростков. В настоящее время существует значительное количество подростков, которые все свободное время проводят «впустую», а значит, появляется больше возможности для совершения поступков, не одобряемых обществом. Простейшие арифметические подсчеты показывают, что более ста дней в году ученик свободен от школьных занятий. В оставшиеся дни года еще треть его времени не занята уроками. Но ребенок никогда не бывает свободен от самого себя. Растущий человек ждет от мира разнообразия, и среди тех возможностей выбора, которые ему предоставляет естественное течение жизни, среди ценностей и приоритетов быта вполне могут быть и ценности дополнительного образования. Дети выбирают то, что близко их природе, что отвечает их потребностям, удовлетворяет интересы. Дать детям, подросткам возможность участвовать в процессе развития, видеть не только сегодняшний быт, но и смело думать о том, что "нацелено" в будущее, - это и может спасти молодежь от массовой деградации. В зависимости оттого, как реализует себя ребенок в социуме, зависит его будущее. Очень важно уделять большое внимание ребенку и тому, чем он занимается, что его интересует, каковы его взгляды, способности, каково его отношение к окружающему миру, что он хочет достичь в своей жизни.

Именно в подростковом возрасте у ребенка складываются жизненные установки, взгляды. В этом возрасте характер у подростков очень уязвим, поэтому в случае возникновения неудач он может прибегнуть к непредсказуемым поступкам.

Акцентируя внимание на профилактической работе, необходимо говорить о том, что система социально-педагогических мероприятий должна охватывать длительный период развития и широкий спектр деятельности детей и подростков, отнесенных к группе риска. Наряду с учебной, трудовой, общественной деятельностью, меры профилактики должны охватывать и область досуга.

Прежде чем изучить специфику профилактики правонарушений и досуга несовершеннолетних, необходимо рассмотреть трактовку следующих понятий: правонарушение, профилактика, досуг, досуговая деятельность. Правонарушение - поведение (поступки) людей, которое противоречит правовым предписаниям и наносит вред общественным и межличностным взаимоотношениям.

Формирование противоправного поведения у несовершеннолетних может быть обусловлено следующими причинами: социально-педагогической запущенностью, когда дети или подростки ведут себя неправильно в силу своей невоспитанности, сложившихся негативных стереотипов поведения, отсутствия у них необходимых позитивных знаний, умений и навыков; глубоким психологическим дискомфортом, вызванным неблагополучием семейных отношений, отрицательным психологическим микроклиматом в семье, систематическими учебными неудачами, неправильным (несправедливым, грубым) отношением к нему со стороны родителей, учителей, одноклассников; отклонениями в состоянии психологического и физического здоровья и развития, возрастными кризисами, акцентуациями характера и другими причинами физиологического и психоневрологического свойства; отсутствием условий для самовыражения, незанятостью полезными видами деятельности, отсутствием позитивных и значимых социальных и личностных жизненных целей и планов; безнадзорностью, отрицательным влиянием окружающей среды и развивающейся на этой основе социально-психологической дезадаптацией, смешением социальных и личностных ценностей с позитивных на негативные.

Профилактика - использование совокупности мер, разработанных для того, чтобы предотвратить возникновение и развитие каких-либо отклонений в развитии, обучении, воспитании. В системе реабилитации профилактика связана с устранением, сглаживанием, снятием причин, условий и факторов, которые вызывают те или иные отклонения в развитии личности. Чаще всего она связана со средой, социальным окружением ребенка. Научно обоснованные и своевременно предпринимаемые действия, направленные на предотвращение возможных физических, психологических или социокультурных коллизий у отдельных индивидов групп риска, сохранение, поддержание и защиту нормального уровня жизни и здоровья людей,

содействие им в достижении поставленных целей и раскрытие их внутренних потенциалов - все это способы профилактической работы.

Профилактическая деятельность среди несовершеннолетних определяется несколькими уровнями:

1. Решение социально-экономических, культурных и других задач общегосударственного масштаба по более полному удовлетворению материальных и духовных потребностей людей.

2. Меры по педагогической ориентации инфраструктуры микросоциума, направленные на оздоровление микросреды, в которой протекает жизнедеятельность человека.

3. Индивидуальная воспитательно-профилактическая работа, направленная на коррекцию и предупреждение противоправных действий и отклонений в поведении отдельных лиц.

В основе профилактических мер лежит деятельность, направленная на:

- создание оптимальных психолого-педагогических и социально-психологических условий для нормального осуществления процесса социализации личности;

- осуществление психолого-педагогической и социальной помощи семье и подросткам;

- обеспечение, в случае необходимости, мер социально-правовой защиты ребенка (принудительное изъятие ребенка из семьи, лишение родительских прав и т.п.).

Различают следующие виды профилактической деятельности: первичная, вторичная, третичная.

Первичная профилактика – комплекс мер, направленных на предотвращение негативного воздействия биологических и социально-психологических факторов, влияющих на формирование отклоняющегося поведения. Следует отметить, что именно первичная профилактика является важнейшим видом превентивных мероприятий в области предотвращения отклонений в поведении детей и подростков. Так как профилактика по своей сути предусматривает решение еще не возникших проблем, поэтому ряд мер принимается задолго до их возникновения.

На уровне ранних проявлений склонности к совершению правонарушений профилактическую функцию выполняют институты семьи и школы в лице родителей, учителей, социальных педагогов и психологов школы, а также система внешкольных досуговых учреждений микросоциума в форме клубов, спортивных секций и т.п.

Сутью профилактической деятельности на данном этапе является создание для ребенка и подростка, условий и возможностей, с одной стороны, удовлетворять свои потребности социально положительными способами, а с другой, своевременно предлагать квалифицированную

помощь в субъективно сложной для ребенка жизненной ситуации, могущей стать ситуацией риска.

Вторичная профилактика - комплекс медицинских, социально-психологических, юридических и прочих мер, направленных на работу с несовершеннолетними, имеющими девиантное поведение (пропускающими уроки, систематически конфликтующими со сверстниками, имеющими проблемы в семье и т.п.). Основными задачами вторичной профилактики являются недопущение совершения подростком более тяжелого проступка, правонарушения, преступления; оказание своевременной социально-психологической поддержки подростку, находящемуся в сложной жизненной ситуации.

К осуществлению вторичной профилактики активно привлекаются комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав, школьные инспектора полиции, социальные педагоги и психологи школы, родители.

Третичная профилактика – комплекс мер социально-психологического и юридического характера, имеющих целью предотвращение совершения повторного преступления подростком, вышедшим из мест лишения свободы. На этом уровне к профилактике привлекаются учреждения системы исполнения наказаний, в функции которой законодательно вменено осуществление процесса перевоспитания подростков, нарушивших закон, т.е. профилактики повторного совершения правонарушений.

Первые два подхода можно отнести к общей профилактике, а третий - к специальной.

Общая профилактика предполагает осуществление ряда предупредительных мероприятий, направленных на предотвращение возникновения тех или иных проблем в обозримом будущем ребенка, либо на предупреждение той или иной проблемы непосредственно перед ее возникновением.

Специальной профилактикой называется система мер, направленных на решение определенной задачи: профилактика девиантного поведения, профилактика неуспеваемости, профилактика подросткового суицида и т.п.

В современной интегрированной модели социально-педагогической деятельности школы по ранней профилактике правонарушений несовершеннолетних ключевыми концептуальными положениями являются следующие:

центром социально-педагогической системы образования является личность ребенка, на которую направлено семейное воспитание и общественная забота;

социально-педагогическая деятельность школы предполагает гуманно личностный подход к ребенку в процессе обучения, воспитания и развития; личностно-ориентированную педагогику сотрудничества детей и взрослых, современные инновационные методики и технологии;

интеграция воспитательных воздействий школы, системы дополнительного образования, семьи, общественных институтов, государственных организаций, на которые возложены функции ранней профилактики девиантного поведения несовершеннолетних, основывается на межведомственном подходе;

важным является поиск контактов с семьей, включение родителей в целенаправленную социально-воспитательную деятельность;

серьезное значение приобретает создание инфраструктуры дополнительного образования на базе школ, в сфере свободного времени подростков;

содержание социально-педагогической деятельности школы раскрывается в совокупности содержательных видов деятельности в сфере учебного и внеучебного времени.

Особая роль отводится:

- культурно-досуговой деятельности (в сфере учебного и свободного времени);

спортивно-оздоровительной деятельности, игровой деятельности (реализуется в учебное и свободное время в разнообразных формах);

трудовой деятельности;

туристско-краеведческой деятельности;

учебно-исследовательской деятельности.

Такая деятельность школы направлена не только на выявление и коррекцию девиантного поведения детей, но, прежде всего, на нивелирование и устранение его причин и носит превентивный (предупреждающий) характер. При этом все компоненты учебно-воспитательного процесса школы и организаций дополнительного образования детей в сфере свободного времени направлены на выработку у детей невосприимчивости к факторам возникновения негативных проявлений поведения, через вовлечение их в социально значимую деятельность. Это в целом позволит обеспечивать позитивную содержательную занятость несовершеннолетних в свободное от учебы время, осуществлять тем самым раннюю профилактику правонарушений.

Досуг - часть нерабочего времени, которая остается у человека после исполнения непреложных непроездных обязанностей. Первыми элементарными ценностями досуга являются отдых и движение, служащие восстановлению физических сил и душевного равновесия. В жизни общества досуг важен для стабилизации, снятия

напряженности, предотвращения общественных конфликтов, укрепления солидарности, взаимосвязи поколений, общения, удовлетворения потребностей личности в радости, развлечений и т.д.

Усвоение культурных ценностей, познание нового, любительский труд, творчество, физкультура и спорт, туризм, путешествия - вот чем и еще многим другим может быть занят ребенок в свободное время.

От умения направлять свою деятельность в часы досуга на достижение общезначимых целей, реализацию своей жизненной программы, развитие и совершенствование своих сущностных сил во многом зависит социальное самочувствие человека, его удовлетворенность своим свободным временем.

Потенциал социально-досуговой деятельности способен предупредить, изменить проявления девиантных форм поведения подростков.

Выделяют две основные формы досуга молодежи: организованный и неорганизованный.

К сфере организованного досуга относятся подростковые и молодежные организации, дома культуры, социальные центры, художественные и спортивные кружки, клубы, секции и т.д. Формально образованные организации, занимающиеся досугом молодежи, способствуют включению юношей и девушек в новые социальные отношения, их самореализации, социализации личности, оказывают помощь семье в воспитании подрастающего поколения, содействуют профилактике безнадзорности, отклоняющегося поведения среди несовершеннолетних.

Неорганизованный досуг представляет собой стихийные образования групп молодежи, объединенных по какому-либо признаку, например, это могут быть сходные интересы. Принадлежность к неформальной группе обеспечивает подростку определенный социальный статус и удовлетворяет потребности в социальной защите благодаря высокой степени внутригрупповой солидарности.

Часто это приводит к самоотождествлению с компанией сверстников, отказу от индивидуальности, полному подчинению нормам, ценностям и интересам группы.

В таких неформальных группах объединяющим стержнем является образ жизни, собственная мораль, духовные ценности, атрибутика, слэнг, то есть своеобразная субкультура, отличная от общепринятой культуры взрослых, которая распространяется только на членов группы безотносительно к остальным окружающим. Чтобы заявить о себе, общество следует удивить, поразить. Это воплощается в одежде, манерах, жаргоне, специфических увлечениях. Довольно часто всё ограничивается лишь эксцентричностью поведения, нарушением

норм морали, интересами вокруг музыки, тусовок, деструктивных проявлений.

Отличие спонтанной группы как агента социализации заключается в том, что она не регламентируется никаким законодательством, непредсказуема и нередко представляет опасность как для юношей и девушек, так и для окружающих.

Неорганизованная форма досуга, общение в компании сверстников, быть членом которой молодой человек нуждается органически - процесс закономерный. Действительно, по данным многих опросов юношей и девушек предпочтения по проведению досуга отдаются именно неформальному общению с друзьями, сверстниками.

В связи с чем, одним из направлений профилактики девиантного поведения несовершеннолетних становится, во-первых, создание более широких возможностей для реализации различных вкусовых пристрастий в сфере досуга, «легализация» увлечений молодежи, предоставление возможности свободного выбора досуговых занятий; во-вторых, расширение сети досуговых организаций для детей и молодежи, а также усиление контроля за теми организациями, деятельность которых связана с наличием таких форм социальной девиации, как алкоголизация, наркомания, проституция (дискотеки, ночные клубы и др.); в-третьих, выявление подростково-молодёжных компаний и групп с тем, чтобы, используя стремление молодого человека к принадлежности к неформальной группе, направить их деятельность в социально-значимое русло.

Деятельность социально-досуговой организации зависит не только от умелой организации досуга, но и от учета психолого-педагогических факторов. Деятельность подростков в сфере свободного времени основывается на добровольности.

Поэтому говорить о содержательности мероприятий, о формах и методах работы можно лишь тогда, когда учитывается психология личности и психология групп, психология коллективов и масс. Реализуя цель развития творческих способностей, учитывая личную инициативу и добровольность в условиях досуга, род деятельности людей, организаторы досуга и создают такие мероприятия, в которых заложены программы саморазвития и творчества.

Анализ опроса несовершеннолетних показал, что, прежде всего, они нуждаются в бирже труда, пунктах правовой защиты и юридического консультирования, работе «телефонов доверия», в сексологической консультации. Рыночные отношения предполагают коренное преобразование стимулов и мотивов экономической активности людей, формирование детей показало, что в их сознании

произошла коренная переориентация от предпочтения нематериальных ценностей к материальным.

Общество и государство рассматривает подрастающее поколение как базовый стратегический ресурс, как реальный субъект социально-экономической политики. Это означает повышение внимания к проблемам детей и молодежи, принципиальное изменение отношения к ним на всех уровнях власти, а также выстраивание общественно-государственной системы.

Социально-педагогическая работа с детьми и молодежью должна строиться не на опеке и патернализме, а на стимулировании активности самих молодых людей, создании условий для самостоятельного решения стоящих перед ними проблем.

Положительный опыт взаимодействия субъектов профилактики в обеспечении занятости детей и подростков накоплен ГККП «Центр занятости и детского творчества» отдела образования города Павлодара.

Центр обеспечивает занятость детей во взаимодействии с общеобразовательными школами, организациями дополнительного образования, детскими дворовыми клубами, организациями системы культуры и спорта. Основными направлениями деятельности Центра являются:

- организация деятельности детей и подростков во внеурочное время и в период каникул;
- организационная работа по привлечению учащихся к участию в городских и межшкольных мероприятиях, социально-значимых проектах;
- координация воспитательной работы по месту жительства;
- деятельность по профилактике правонарушений среди школьников средствами социализации;
- мониторинг и контроль занятости детей и подростков;
- оказание методической, организационной и консультативной помощи школам и клубам в организации воспитательной работы;
- обучение кадров классных руководителей, педагогов-организаторов, педагогов дополнительного образования, старших вожатых;
- осуществление образовательно-воспитательных программ в форме выездных школ на базе пригородных зон отдыха.

В Центре творчества детей и юношества «Кайнар» города Экибастуза, своеобразном социокультурном комплексе, под одной крышей разместились кружки художественного, музыкального, технического, туристско-краеведческого направлений, где дети из социально незащищенных семей имеют возможность бесплатно получать дополнительное образование по разным специальностям. При

этом учитываются способности ребенка, его желание и ориентация на обучение какому-то виду искусств. Сегодня в Центре работают более 70 детских творческих объединений по 32 направлениям: художественно-эстетическому, декоративно-прикладному, техническому, туристическому, культурологическому, социально-педагогическому. В микрорайонах города открыты 14 дворовых клубов, обеспечивающих занятость и развитие детей и подростков во внеурочное время.

Праздники Центра творчества детей и юношества «Кайнар» — это особый мир фантазии и радости. Не перечислить всех, кто вышел из стен Центра. Как правило, все дети, занимающиеся в различных объединениях не один год, унесли с собой в большую взрослую жизнь неугасимую искру творческого вдохновения, нашли достойное место в жизни. Многие из выпускников стали профессиональными, известными инженерами, артистами, учителями, врачами, учеными, журналистами.

В последние годы большой популярностью в Восточно-Казахстанской области пользуются палаточные лагеря. Областное общество афганцев инициировало организацию летнего отдыха детей с девиантным поведением в таких лагерях. Во всех районах области в летний период открываются центры и базы детско-юношеского туризма, готовые к приему детей. И таких примеров немало.

Возвратить обществу нормального, полноценного гражданина - в этом главный смысл проводимой работы.

4. Причины противоправного поведения несовершеннолетних

Социологи и криминалисты рассматривают процесс социальной адаптации несовершеннолетних как период наиболее вероятных ошибок стрессов, разочарований, которые создают субъективные предпосылки для возникновения конфликтных жизненных ситуаций и нередко способствуют формированию у подростка противоправного поведения. Воспитательное пространство является важным фактором развития и самореализации личности. За последнее десятилетие изменился облик не только детей и учащейся молодежи, но и педагогов и родителей.

В настоящее время значительно расширилось социальное пространство, в котором подросток ежедневно сталкивается с теми или иными проблемами. Среди детей и учащейся молодежи, с одной стороны, наблюдается интенсивное стремление к объединению, признанию их роли в обществе, самостоятельному выбору путей и форм самовыражения, самореализации. С другой стороны, рост гражданской инициативы подростков зачастую сдерживает отсутствие

в организациях образования реальных условий для самореализации. Организация свободного времени, по мнению детей и учащейся молодежи, не отвечает их интересам. Только 6% учащихся посещают кружки (клубы) по интересам, 15% учащихся занимаются спортом, 18% - играют на компьютере, 9% - смотрят телевизор, большая часть - предоставлены сами себе. Среди разновидностей спортивно-оздоровительного туризма наибольшую популярность имеет водный туризм – им хотели бы заниматься 41% опрошенных, 36% респондентов предпочли бы занятия горным туризмом, скалолазанием, 32% - пешим. Туристско-краеведческие маршруты по Казахстану хотели бы посетить 57% опрошенных, 40% - не хотят их посещать и 3% не ответили.

Развитие самоуправления среди детей и учащейся молодежи – важнейший технологический принцип нового воспитания. Однако, 59% опрошенных отметили рост общественной пассивности среди одноклассников, 54 % - отмечают формальную, не интересную работу органов ученического самоуправления.

Серьезными проблемами в межличностных отношениях с учителями отмечают 7 % учащихся, со своими сверстниками из-за плохих взаимоотношений - 12 % школьников.

Остро ощущается дефицит позитивных ценностей. Так, например, важность образования оценивают 12% детей, посещают школу только для общения с друзьями - 40%, любят школу –10%, интересно учиться - 12 %.

Выявлена тенденция к увеличению числа подростков, испытавших на себе противоправные действия со стороны сверстников и взрослых: вымогательство, избиение, вовлечение в компанию наркоманов, воров. Таких детей – 67%.

Снижается возрастной ценз детей с вредными привычками. Так, 40% учащихся почти систематически потребляют алкоголь, 26%-начинают курить в школе.

Правонарушения среди несовершеннолетних связаны с возрастными, психологическими, половыми и иными отличиями личности, с обстоятельствами, способствующими совершению правонарушений несовершеннолетних; с динамикой, структурой преступности и правонарушений несовершеннолетних; демографическими и многими другими факторами, которые относятся к различным социально-экономическим и нравственно-психологическим сферам общественной жизни.

Для успешного решения проблемы трудновоспитуемости необходимо своевременно выявлять и искоренять самые первые отклонения в нравственном развитии и поведении ребенка. Исследователи подчеркивают, что такие отклонения наблюдаются

довольно рано, 3/4 всех трудных подростков уже в 1-м классе проявляли крайнюю неустойчивость поведения, конфликтовали с педагогами, многие из них оказывались в положении «изолированных» и предпочитали дружить со старшими мальчишками вне школы. Беседы с учителями начальных классов и воспитателями старших и подготовительных групп детских садов показали, что почти в каждом из этих классов или групп находится 1-3 (редко 4-6) ребят, которых педагоги не без оснований считают трудными. Эти дети, как правило, очень невнимательны, упрямы, не выдержаны, иногда необщительны и равнодушны или, наоборот, развязны, навязчивы и болтливы, непослушны, а отрицательное отношение к физическому и умственному труду чаще всего становится исходной причиной неуспеваемости и недисциплинированности ученика.

Характерной особенностью явления трудновоспитуемости среди младших школьников является то, что оно носит неопасные для общества формы, поэтому с детьми школьного и младшего школьного возраста часто не проводится необходимая воспитательная работа.

Важно отметить, что решающее значение в формировании личности ребенка имеет социальное окружение, т.е. система условий, в которых воспитывается ребенок с самых первых дней своей жизни. Необходимо, однако, отличать социальную среду в широком понимании (т.е. весь комплекс социальных, экономических и культурных условий жизни данного общества) или макросреду от ближайшего бытового окружения, в котором непосредственно происходит процесс формирования личности (семья, школа, улица и т.д.), известного под названием микросреды.

Таким образом, ранняя профилактика трудновоспитуемости детей должна, по существу, начинаться с первых же дней рождения ребенка. Она заключается в правильной организации систематического, целенаправленного воспитательного воздействия, которое осуществляется в основном семье.

К сожалению, практика свидетельствует о том, что родители не всегда в состоянии предупредить возникновение отклонений в нравственном развитии ребенка. Некоторые из них не обладают необходимым уровнем психолого-педагогической подготовки, другие в силу объективных причин (занятость на работе, частые командировки, длительные болезни) не имеют возможности уделять достаточно времени воспитанию ребенка, общению с ним, наконец, третьи – вообще не желают заниматься воспитанием. Их забота о детях, в лучшем случае, ограничивается тем, что они одевают и кормят его. К тому же, часто такие родители сами служат ярким образцом отрицательного поведения. По данным социологических исследований 30% родителей часто испытывают трудности в воспитании своих детей,

работающая женщина в сутки уделяет воспитанию детей 16 минут, в выходные дни – 30 минут.

Дети в таких семьях не получают соответствующих их возрасту морально-этических знаний и имеют в результате этого пробелы или отклонения в системе субъективных отношений. Некоторые из них уже в раннем возрасте, вследствие продолжительного пребывания в неблагоприятной социальной среде, приобретают навыки аморального поведения и обладают определенным жизненным опытом отрицательного характера. Это, конечно, не означает, что ребенок, который воспитывается в неблагоприятной семейной обстановке, фатально обречен, стать неполноценной в нравственном отношении личностью. За судьбу детей отвечает не только семья, но и школа, общественность.

Следовательно, причины «неожиданных» превращений подростков в трудных, будь то в 4-6-м или даже 8-9-м. классах, следует искать в начальной школе.

Такое понимание явления трудновоспитуемости и взгляд на начальные классы как на самый ответственный этап профилактической работы позволяет выделить ее важнейшую специфическую особенность. Непосредственным объектом профилактического воздействия учителя начальных классов выступает, прежде всего, не личность ребенка, а процесс его (ребенка) взаимодействия с ближайшим социальным окружением и, в первую очередь, с учителем, родителями и одноклассниками.

Утрата положительных мотивов обучения, которая возникает как результат противоречий между возможностями ребенка и требованиями учителя, является первым показателем неблагополучия в процессе социализации личности школьника и, как правило, влечет за собой все новые и новые осложнения, результатом которых является постепенное, но неуклонное отторжение ученика от жизни класса. Именно неуспеваемость и «отсев» трудновоспитуемых учеников из школы составляют самые важные проблемы криминологического характера в области школьного воспитания. Причины, побуждающие подростков вступать в конфликт с законом:

нарушения в сфере межличностных взаимоотношений (непопулярен, не принят, пренебрегаем, изолирован в классном коллективе, конфликтен, отчужден, бесконтролен, исключен из семьи);

ошибка педагогов (превышение педагогической власти; лишение ребенка индивидуальных стимулов; наказание как унижение личности ученика; противоречивость предъявляемых требований; поверхностное знание особенностей учащегося);

ошибки семейного воспитания («заласканное детство», «задавленное детство», «загубленное детство», «одинокое детство», «равнодушное детство»);

отсутствие у родителей элементарных психолого-педагогических знаний, перекалывание забот о воспитании на школу; отстранение подростка от физического домашнего труда; конфликты в семье и др.;

социальные причины (противоречия в обществе, в микросоциуме);

психотравмирующие ситуации (развод родителей, смерть близких, перемена места жительства и т.д.),

слабая сеть внешкольных организаций образования.

Как известно, юношеский возраст вообще и ранняя юность в особенности представляет собой группу повышенного риска.

К вопросам воспитания «трудных детей» сейчас приковано особенно пристальное внимание общественности, ученых, педагогов. Ни один ребенок не рождается вором, убийцей или насильником. Совершение преступления является следствием дефектной социализации, когда семья и общество не могут создать условия, необходимые для адекватного развития ребенка с учетом его индивидуальных особенностей.

Социальная агрессия у несовершеннолетних бывает обусловлена несколькими факторами: наличием физиологических отклонений, ненадлежащим воспитанием в неблагополучных семьях, неблагоприятной социально-культурной средой.

Положение усугубляется еще и тем, что несовершеннолетние правонарушители обычно с недоверием воспринимают информацию воспитательного характера, исходящую от официальных лиц и коллективов, нередко трактуют ее ошибочно, стремясь найти в ней лишь то, что в какой-то мере может оправдать их поведение и укрепить статус в неформальных группах микроокружения.

Постепенно отрываясь от учебного коллектива, такие учащиеся ищут занятия вне школы, в кругу случайных уличных знакомых и сравнительно легко попадают под пагубное влияние антиобщественных элементов. "Вредное влияние микросреды, - пишет болгарский психолог В. Момов, часто оказывается сильнее по сравнению с более далеким и опосредованным влиянием макросреды. Именно это - одно из слабейших мест социализации человека на современном этапе развития общества".

Следует одобрить организацию правовой воспитательной работы с учащимися во многих организациях образования, где учебный материал по основам государства и права эффективно дополняется целенаправленной внеклассной работой с различными контингентами

учащихся, поддерживаются систематические связи с работниками правоохранительных органов.

Положительно зарекомендовала себя практика назначения шефов, наставников и общественных воспитателей для проведения индивидуальной систематической профилактической работы с трудновоспитуемыми учащимися из числа правонарушителей.

По справедливому мнению многих педагогов и психологов дети в семье выступают не только в качестве объекта, но и субъекта воспитания. Они в порядке обратной связи оказывают воспитательное воздействие на родителей, дисциплинируют сферу бытовых отношений, стимулируют репродукционные формы деятельности, которые преимущественно связаны с семьей как первичной ячейкой общественного воспитания.

Огромные потенциальные и стимулирующие возможности семейного воспитания используются еще ограниченно. Весьма четко в генезисе преступного поведения прослеживается криминогенная значимость недостатков, упущений семейного воспитания и такие факторы, как распад семьи, потеря подростком одного или двух родителей, если это не компенсируется своевременной помощью в общественном воспитании.

По данным Агентства Республики Казахстан каждый 5-й ребенок рождается вне брака (более 20%). Количество неполных семей имеет тенденцию к росту. Если в 2009 году % таких семей составлял 11,3 то в 2014 - 14,9%.

На учете в правоохранительных органах стоят свыше 13 тысяч неблагополучных семей. Наблюдается увеличение таких детей, проживающих в неблагополучных семьях. Так, в Павлодарской области в 805 семьях проживает 1494 ребенка (для сравнения в 2013 в 836 семьях – 1130 детей);

В Алматинской – в 950 семьях – 1817 детей (в 2013 году – в 963 – 1790 детей), в Костанайской в 1144 семьях проживают около 1300 детей.

Наряду с отрицательным влиянием указанных обстоятельств обращают на себя внимание недостатки и упущения воспитания в полных неблагополучных семьях, выступающие первопричиной противоправного поведения и занимающие заметное место в происхождении правонарушений среди учащихся. Наиболее пагубное влияние на подростков оказывает конфликтная атмосфера таких семей, которые отношением и поведением прививают им грубость, жестокость, неуважение к нормам поведения и другие отрицательные качества.

Криминогенная значимость указанных недостатков и упущений, выступающих в качестве неблагоприятных условий формирования

подростков-правонарушителей из числа учащихся, должна учитываться при изучении их личности и осуществлении на этой основе целенаправленных мер профилактики.

5. Роль педагога дополнительного образования в социализации личности через досуговую деятельность

Педагог дополнительного образования детей - один из важнейших специалистов, непосредственно занимающихся развитием талантов и способностей школьников, включая их в художественную, техническую, спортивную деятельность, реализуя дополнительные образовательные программы различной направленности.

Современный педагог осуществляет дополнительное образование обучающихся, развивает их разнообразную творческую деятельность, опираясь на нормативную правовую базу («Конвенция о правах ребенка», «Конституция Республики Казахстан», законы Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 8 августа 2002 года N 345 (статья 19), «Об образовании» (статьи 1, 4, 5, 6, 11, 14, 23, 28, 37, 51, 52, 63, 65), «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» от 9 июля 2004 года № 591 (статья 12), Государственная программа развития образования на 2011-2020 годы; Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016 годы, Типовой комплексный план по усилению воспитательного компонента процесса обучения во всех организациях образования и др.).

Педагог дополнительного образования должен быть, прежде всего, направленным на детей, обладать коммуникативными качествами, стремиться к партнерским отношениям со своими воспитанниками; владеть знаниями, достаточными для разработки авторской образовательной программы; умением использовать в своей деятельности разнообразные педагогические средства и приемы, инновационные технологии; владеть техникой исследовательской работы, ее организации и анализа.

В республике организацией занятости учащихся во внеурочное время занимаются более 70 тыс. специалистов:

- около 52 тысяч руководителей школьных кружков;
- свыше 19 тысяч педагогов организаций дополнительного образования детей, из них:
- с высшим педагогическим образованием – 12701, 64,3 % (2014–

10970, 59,6 %);

- со средним педагогическим – 2263, 11,5 % (2014–2698, 14,7 %);

- с высшим профильным – 3187, 16,1 % (2014г -2800, 15,2 %);

- со средним специальным профильным – 1565, 7,9% (2014г-1787, 9,7 %);

- без образования – 43, 0,2 % (2014 г -147, 0,8 %).

Одним из ведущих факторов, влияющих на результативность учебного процесса в организациях дополнительного образования, является педагогически грамотная, слаженная и целенаправленная работа педагогического коллектива, каждый член которого осознает свой профессиональный долг.

Педагог дополнительного образования:

1. Осуществляет дополнительное образование обучающихся (воспитанников), развивает их разнообразную творческую деятельность.

2. Комплектует состав обучающихся (воспитанников) кружка, секции, студии, клубного и другого детского объединения и принимает меры по сохранению их в течение срока обучения.

3. Обеспечивает педагогически обоснованный выбор форм, средств и методов работы (обучения) исходя из психофизиологической целесообразности.

4. Обеспечивает соблюдение прав и свобод обучающихся (воспитанников).

5. Участвует в разработке и реализации образовательных программ, несет ответственность за качество их выполнения, жизнь и здоровье обучающихся (воспитанников).

6. Составляет планы и программы занятий, обеспечивает их выполнение.

7. Выявляет творческие способности обучающихся (воспитанников), способствует их развитию, формированию устойчивых профессиональных интересов и склонностей.

8. Поддерживает одаренных и талантливых обучающихся (воспитанников), в т.ч. детей с девиантным поведением и имеющих отклонения в развитии.

9. Организует участие обучающихся (воспитанников) в массовых мероприятиях.

10. Оказывает консультативную помощь родителям (лицам, их заменяющим), а также педагогическим работникам в пределах своей компетенции.

11. Обеспечивает при проведении занятий соблюдение правил и норм охраны труда, техники безопасности и противопожарной защиты.

12. Участвует в деятельности методических объединений и других формах методической работы.

13. Повышает свою профессиональную квалификацию.

"Труд, творчество, талант" – три важных понятия, неразрывно связанных с этой профессией.

Педагог дополнительного образования должен обладать следующими личностными качествами:

- быть чутким и доброжелательным;
- понимать потребности и интересы детей;
- иметь высокий уровень интеллектуального развития;
- обладать широким кругом интересов и умений;
- быть готовым к выполнению самых разных обязанностей, связанных с обучением и воспитанием детей;
- быть активным;
- обладать чувством юмора;
- располагать творческим потенциалом;
- проявлять гибкость, быть готовым к пересмотру своих взглядов и постоянному самосовершенствованию.

Среди наиболее важных факторов, которые влияют на развитие личности детей в системе дополнительного образования, важнейшим является профессионализм педагога.

Исследования ученых показывают, что независимо от возраста, пола и успеваемости подростки обращают внимание на такие характеристики педагога дополнительного образования, как: «много знает - 76%; чуткий и внимательный - 74%; трудолюбивый - 73%; добрый, справедливый - 72%; интересно, от души объясняет - 69%; при объяснении видит, кто не понимает, и спешит оказать помощь - 61%; с веселым характером - 61%; не жалуется родителям - 58%.» У старшеклассников оценочные требования к педагогу выше. Они больше обращают внимания на моральные качества и интеллектуальные способности педагога, его способность к полноценному взаимодействию. Педагог дополнительного образования чаще воспринимается как более компетентный, увлеченный своей работой. Подразумевается, что он может творчески подходить к образованию и старается выявить способности ребенка, поддержать его, компенсировать недостаточность внимания со стороны педагогов-предметников и родителей. Его психологический образ дополняют черты помощника, родителя и друга. Хотя, случаются и негативные образы педагога, как человека пассивного и нетрудолюбивого, что может объясняться негативным личным опытом учеников.

Образ педагога дополнительного образования схож с образом педагога в целом, но имеет свою структуру и особенности содержания.

Подростки, в первую очередь, обращают внимание на культуру, эрудицию педагога, уровень его практических умений. Также в образе учеников сразу возникают такие компоненты как принципиальность,

требовательность воспитателя, отношение преподавателя к своей работе. Немаловажными являются и моральные качества в образе педагога: его чуткость, внимание, такт.

Педагог дополнительного образования должен понимать следующее:

1. В системе дополнительного образования выполняются образовательные, воспитательные, социальные функции, разрабатываются и внедряются социально-педагогические модели деятельности и образа жизни детей, реализуются программы развития одаренности, адаптации и социализации детей, в том числе детей с ограниченными возможностями, детей группы риска.

2. Дополнительное образование детей обладает огромным педагогическим потенциалом для формирования мотивации развития личности, создания ситуации успеха каждому ребенку, укрепления его личностного достоинства.

3. Дополнительное образование стремится к органичному сочетанию видов организации досуга с различными формами образовательной деятельности, служит важнейшим ресурсом профилактики правонарушений, безнадзорности и других негативных явлений в детско-подростковой среде.

Образно говоря, дополнительное образование можно представить в виде дерева, которое растет на общественной почве и дает ему свои плоды. Каждое объединение - отдельная ветвь на стволе этого дерева. А каждый листик – это отдельный ученик со своими мыслями, чувствами и поступками. Плоды этого дерева – морально-психологические качества личности учащихся. Хороший педагог подобен садовнику, который озабочен тем, чтобы плодовые деревья в его саду как можно лучше зеленели, с них прежде времени не осыпалась листва, а плоды радовали бы окружающих.

Каждая деятельность бессмысленна, если в ее результате не создается некий продукт, или нет каких-либо достижений. И в личном плане педагога дополнительного образования обязательно должен быть список результатов, которые должны быть достигнуты за определенный период времени.

Одним из инструментов накопительной оценки результатов деятельности педагога дополнительного образования является портфолио, которое состоит из следующего:

визитка (данные о педагоге дополнительного образования);

должностная инструкция;

образовательная программа;

календарно-тематический план;

методическое обеспечение программы (разработки мероприятий по собственным, новаторским технологиям, пособия, дидактический

материал, раздаточный материал, таблицы, схемы, макеты, инструменты и др.);

планы методической, воспитательной работы;

учебный журнал;

инструкции по правилам техники безопасности, по проведению экскурсий, походов и т.п.;

расписание учебных занятий, работы на каникулах, открытых, итоговых занятий;

сведения об учащихся (Ф.И.О., дата рождения, домашний адрес, сведения о родителях и т.д.);

справки о состоянии здоровья учащихся (спорт, цирк, танцы и др.);

сценарии мероприятий, тексты собственных выступлений;

учет ведения массовой и воспитательной работы (лично, с кружком, списки, количество, уровень активности детей, посещение выставок, экскурсии, походы и др.);

сборник материалов личностного и деятельностного роста учащихся (анкеты, психолого-педагогический контроль развития детей: а) наблюдение, факты, над чем работать и к чему стремиться, б) изменения, в) какой результат получен, г) текучесть состава, творческие книжки учащихся, диагностические карты (учет знаний, умений и навыков);

документы по результатам деятельности учащихся (ксерокопии грамот и других наград детей);

летопись, фотоматериалы и др.;

анализ деятельности за год;

результативность деятельности педагога дополнительного образования (удостоверения, сертификаты, грамоты, награды).

Педагог дополнительного образования - профессия особая, поскольку рядом с ним всегда находится коллектив людей: учащиеся, родители, коллеги по работе. Это специалист высокой культуры, глубоко знающий свой предмет, хорошо знакомый с соответствующими отраслями науки или искусства, практически разбирающийся в вопросах общей и особенно детской психологии, в совершенстве владеющий методикой обучения и воспитания. Одним из показателей педагогического мастерства является умение педагога проектировать учебно-воспитательную работу.

Интегрированный подход в деятельности педагога дополнительного образования является одним из путей совершенствования личности ребенка, что предполагает развитие у него разнообразных способностей, положительного отношения к миру, нравственных ценностей, разнообразных умений, которые в основе своей наиболее мощно развиваются в продуктивных видах

деятельности.

Достаточно велика роль педагога дополнительного образования в социализации личности через досуговую деятельность.

По своей сути дополнительное образование детей обладает значимыми для профилактики отклоняющегося поведения социально-педагогическими особенностями:

1. Добровольность, отказ от системы обязательности и принуждения, опирающаяся только на интерес и потребность.

2. Охват всех сфер деятельности человека, не ограниченный образовательными стандартами.

3. Ориентация на личную самореализацию и профессиональное самоопределение, создание поля расширения возможностей развития личности.

4. Отсутствие ценза – возрастного, образовательного, социального.

5. Детско-взрослые сообщества создают особую систему отношений, отличную от аналогичных отношений в школе и семье.

6. Ярко выраженный личностно-деятельностный характер взаимодействия.

7. Компенсация недостатков семьи и основного образования.

8. Альтернативные возможности для образовательных и социальных достижений, в том числе таких категорий, как дети с особенностями в развитии, дети в трудной жизненной ситуации.

9. Сохранение «право на ошибку», создание «ситуации успеха».

Гибкость дополнительного образования детей как открытой социальной системы позволяет обеспечить условия для формирования лидерских качеств, социальных компетенций и развития творческих способностей детей в области научно-технической, художественной, эколого-биологической, физкультурно-спортивной, туристско-краеведческой, военно-патриотической, социально-педагогической, естественно-научной и другой образовательной деятельности, которую ребенок выбирает сам или с помощью взрослого в соответствии со своими желаниями и потребностями.

Анализ показывает, что в работе педагога дополнительного образования преобладают следующие социально-педагогические технологии, реализация которых направлена на содействие социального становления личности, предупреждение проблем и социально-педагогическую поддержку детей и молодежи:

1. *Технологии профилактической социально-педагогической деятельности.* Данные технологии следует соотносить с собственно образовательной деятельностью по дополнительным

образовательным программам в творческих объединениях различной направленности. Позитивной жизненной альтернативой выступает возможность самореализации ребенка в лично и социально значимых делах, привлечения его к видам деятельности, которые требуют значительного напряжения физических сил и эмоций и выступают альтернативой асоциальному и отклоняющемуся поведению, особенно для ребят, которые испытывают трудности с адаптацией в коллективе.

Активная деятельность позволяет сглаживать внутреннее напряжение с помощью перенаправления энергии на достижение социально приемлемых целей, творчество. Творчество и разнообразная деятельность способствуют активизации личностных ресурсов, противостоящих негативному воздействию внешней среды.

2. Технологии организации волонтерской деятельности. Технологии организации волонтерской деятельности являются значимым средством решения задач социального становления подростков, старшеклассников в организациях дополнительного образования, которые зачастую становятся организаторами и координаторами волонтерских мероприятий.

3. Технология социального проектирования. Социальное проектирование наряду с волонтерской деятельностью рассматривается как одно из средств развития социальной инициативности подростков. Социальное проектирование оказывает влияние на развитие социально значимых качеств школьников, формирование у них активной жизненной позиции.

4. Технология организации детского общественного объединения. Организации дополнительного образования во многом сохранили традиции организации работы с детьми и молодежью в форме пионерской и комсомольской организаций, носивших помимо идеологического компонента значительные социально-педагогические функции. Современная социально-педагогическая наука продолжает рассматривать самоуправление и детский коллектив как форму практического воплощения идей социального воспитания детей в организациях образования средством их позитивной социализации, гражданского становления, продолжающих позитивную теорию и практику развития воспитательного коллектива.

5. Технологии формирования здорового образа жизни и здоровьесбережения. Формы в дополнительном образовании могут иметь следующие особенности:

1) внедрение в работу детских объединений по интересам тем здоровья, здорового образа жизни, имеющих прямое отношение к тематике объединения;

2) включение в образовательную деятельность детских

объединений тем образа жизни, прямо несвязанных с этой деятельностью, но чрезвычайно актуальных в настоящее время (например, проблемы вредных привычек, нравственного здоровья и др.), а также тем здорового образа жизни, традиционно входивших в систему гигиенического воспитания;

3) общие акции в детском объединении или центре детского творчества на темы здорового образа жизни.

Педагог дополнительного образования с учетом вышеназванных технологий совместно с учителями школ, родителями создают условия для творческого развития ребенка, теплых взаимоотношений между детьми и родителями, признания его безусловной ценности, создания обстановки принятия ребенка таким, какой он есть. Семья, школа, организации дополнительного образования призваны сформировать в ребенке потребность в новом - в новых впечатлениях, новых формах самовыражения. Вовлечение родителей, сотрудников Комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав в досуговую деятельность, совместные праздники, турпоходы повышают эмоциональный настрой, способствуют социализации и адаптации учащихся к жизни в обществе, формированию их общей культуры.

К примеру, педагог дошкольного образования высшей категории Огилько Галина Михайловна в ГККП "Аршалынский Центр детского творчества" вот уже двадцать лет погружает членов кружка «Глиняная игрушка» в волшебный мир сказки. Маленькие волшебники сами добывают глину и из природного материала создают сказочное чудо. В процессе работы они не замечают, как проходит время. Сказка и сказочные герои способствуют развитию эстетических чувств, без которых немислимо благородство души, сердечная чуткость к человеческому несчастью, горю и страданию. Благодаря сказке, ребята познают окружающий мир не только умом, но и сердцем.

Одним из факторов социализации школьников является краеведческая работа, в процессе которой ребята сталкиваются с реальной действительностью, конкретными жизненными ситуациями, преодолевают трудности, что способствует приобретению нравственного опыта. Через игры, соревнования краеведческого характера развивается стремление школьника утвердить себя в коллективе, интерес к родному краю, его объектам.

Благодаря инновационной деятельности педагогов в организациях дополнительного образования совершенствуется содержание образования и система управления, внедряются современные педагогические технологии, создаются системы работы с детьми на основе личностно-ориентированного подхода к ним.

6. Роль внешкольной организация в качестве ресурсного центра по созданию региональной инновационной сети образовательных, научных, культурных, спортивных, общественных и коммерческих организаций

Внешкольная организация – это тип организации дополнительного образования, имеющий свою специфику и задачи в едином образовательном пространстве.

Организации дополнительного образования в качестве ресурсного центра – это новая модель организации досуга детей и подростков. Совершенствование образовательного пространства системы дополнительного образования способствует повышению уровня социализации воспитанников и подготовке их к эффективной жизнедеятельности в условиях изменяющегося мира, обеспечению качества и доступности образовательных услуг, удовлетворяющих потребности детей и их родителей в саморазвитии, профессиональном самоопределении. Понимая, что дополнительное образование детей и молодежи, внешкольная занятость учащихся и занятость по месту жительства являются одним из главных звеньев в развитии, социализации детей и подростков и, в том числе, профилактике правонарушений среди несовершеннолетних, основной целью деятельности внешкольной организации является создание таких условий, при которых как можно большее количество детей с раннего возраста будет иметь возможность активно развиваться в соответствии с интересами, желаниями и имеющимся потенциалом.

Целью любой внешкольной организации является объединение и концентрация различных ресурсов для организации высококачественных услуг в сфере занятости детей и подростков. Это, в свою очередь, предполагает следующее:

- инициация, организация и реализация сетевого взаимодействия организаций системы образования, культуры, спорта, неправительственных общественных организаций, бизнес-структур по вопросам занятости детей и подростков;

- планирование своей деятельности и определение перспектив развития исходя из запроса на дополнительные образовательные услуги;

- предоставление услуг различным категориям населения по организации досуговой деятельности детей;

- оказание квалифицированной методической помощи педагогическим работникам организаций образования;

- внедрение в систему дополнительного образования инновационных образовательных программ образовательных технологий, включая дистанционные образовательные технологии и

открытое образование с использованием современных средств коммуникаций, научное сопровождение актуальных инновационных проектов;

- участие в разработке региональных программ дополнительного образования;

- изучение, обобщение и распространение передового педагогического опыта и достижений в системе дополнительного образования детей;

- участие в разработке и апробация новых механизмов финансирования организаций дополнительного образования детей;

- методическое сопровождение конкурсов, смотров, фестивалей мастерства;

- организация и проведение педагогических конференций, семинаров, практикумов и т.д.;

- организация консультационной деятельности по всем вопросам функционирования организации дополнительного образования;

- обеспечение заинтересованных лиц и организаций соответствующими статистическими и информационными материалами по дополнительному образованию детей;

- использование возможностей информационных технологий для информирования населения о возможностях и деятельности системы дополнительного образования детей;

- расширение спектра сетевого взаимодействия между общеобразовательными и дополнительными организациями, обеспечивающими успешную социализацию детей, находящихся в социально-опасном положении;

- предупреждение безнадзорности, беспризорности, правонарушений или иных антиобщественных действий несовершеннолетних.

Такая модель социального партнерства направлена на создание эффективного взаимодействия внешкольной организации с общеобразовательными организациями по обеспечению досуговой деятельности обучающихся, находящихся в социально - опасном положении, решение проблем безнадзорности, правонарушений несовершеннолетними через:

- духовно – нравственное воспитание несовершеннолетних;

- создание педагогических условий для актуализации личностно-значимых ресурсов и самореализации детей и молодежи;

- повышение их социальной активности;

- включение в различные виды социальных отношений, деятельности;

- социальную реабилитацию;

- адаптацию в обществе.

Не менее важным моментом во всей этой работе является необходимость в совершенствовании моделей социализации детей. Можно выделить группы классификаций моделей социализации по субъектам, содержанию и направлениям процесса социализации:

1. по субъектам социализации:

- дети разных национальностей,
- одаренные дети,
- дети с ограниченными возможностями в развитии,
- дети с асоциальным поведением, имеющие проблемы в семье;

2. по содержанию процесса социализации:

- профессиональная ориентация,
- социальная поддержка,
- оздоровление,
- развитие лидерских качеств;

3. по направлению социального воспитания:

- духовно-нравственное развитие,
- патриотическое воспитание,
- эстетическое,
- толерантное,
- гражданская идентичность,
- межкультурная коммуникация.

Серьезные изменения, происходящие в обществе и государстве, не могли не повлечь за собой поиск новых путей в обновлении школы, в появлении новых направлений в работе внешкольных организаций. Демократизация деятельности школы, ее автономия в использовании различных учебных планов и программ позволила более гибко подходить к определению направления школы (либо ее профильных классов), что предоставило учащимся возможность выбора различных типов базового учебного заведения.

Именно в последние годы получили заметное развитие центры внешкольной работы, центры развития детей, центры научно-технического творчества, детско-юношеские центры досуга. Так, например, в 2016 году в г. Астана откроет свои двери новый Клуб робототехники, в Акмолинской области на базе Аршалынской СЮТ начнет работу кордодром.

Ребенок входит в общество не через один, а одновременно через несколько институтов - семья, класс, клуб, кружок, спортивные секции в школе и во внешкольных организациях, которые имеют свои особенности в процессе социализации личности.

Совершенствование образовательного пространства системы дополнительного образования способствует повышению уровня социализации воспитанников и подготовке их к эффективной

жизнедеятельности в условиях изменяющегося мира, обеспечению качества и доступности образовательных услуг, удовлетворяющих потребности детей и их родителей в саморазвитии, профессиональном самоопределении.

В республике имеется опыт создания ресурсных центров на базе внешкольных организаций. Так, показателен опыт Станции юных туристов г.Астана. Педагоги Станции тесно взаимодействуют с организациями образования, государственными органами. Благодаря творческому труду коллектив единомышленников в союзе с родителями, воспитанниками сумели доказать, что детский туризм в столице не просто существует, но и успешно развивается, стремясь к вершинам и покоряя их.

При Станции функционирует палаточный лагерь «Батыр», в котором ежегодно отдыхают и знакомятся с навыками туризма более 350 детей, 40% из которых дети из неблагополучных семей, из «группы риска».

Только в 2015 году педагогами Станции проведены 11 массовых спортивно-туристских мероприятий с охватом 1200 школьников, совершено 25 пешеходных походов различной степени сложности. Экскурсионным обслуживанием за год охвачено более 800 школьников, в том числе воспитанников детского сада и пришкольных лагерей.

За 10-летний период существования Станции из более 7 тысяч кружковцев 2203 школьника выполнили норматив на значок «Жас турист» и 381 – на значок «Қазақстан саяхатшысы».

Огромным стимулом для начала занятий в любой деятельности подростка является интерес, начинающийся с яркого, увлекательного, неожиданного, неординарного дела, участие в котором значительно расширяет область самостоятельности школьника, дает ему возможность творческого проявления в самых различных областях. Несомненным стимулирующим фактором может быть также яркая и неординарная личность самого руководителя, его умение «вести за собой», тактично направляя деятельность школьников в необходимое для них русло.

Инициативность – главная черта характера подростков. К примеру, в городе Павлодаре во Дворце школьников имени М.М.Катаева второй год функционирует единственный в Казахстане Детский центр мира. Сегодня этот центр активно сотрудничает с Владимирским Домом мира (Россия), взаимодействующим с 58 филиалами стран. Главный девиз Центра мира - «Единым фронтом за человека будущего».

Во Дворце школьников г. Шымкента реализуется программа для старшеклассников «Институт социума», которая включает в себя

факультеты различных направлений: ЗОЖ, ораторское искусство, психология, «Талантты жастар», правоведение, «Креатив - студио», «Формат Е».

Факультет **«Креатив - студио»** развивает фантазии, инициативу, активность, способности и творчество. Во Дворце школьников давно налажена работа со старшими школьниками в сфере эстетического воспитания. Здесь работают 4 студии, «Галатея», «Радуга», «Палитра», «Арабеска». Учащиеся студий принимают участие не только в городских и областных конкурсах и выставках, но и являются призерами международных конкурсов таких как «Дети рисуют мир (Казахстан)», «Дети рисуют мир (Средняя Азия)» от ЮНЕСКО, являются участниками биенале в г.Алматы. Работы призеров неоднократно входили в Почетную книгу детских рисунков.

Учащиеся также принимают активное участие в социальных проектах «Дети против наркотиков», «Дети против преступности», являются призерами конкурса «Земля-наш общий дом». Многие выпускники студий поступают в вузы и колледжы РК и других стран.

На факультете **ораторского искусства** формируется позитивная направленность личности, раскрывается интеллектуальный и духовный потенциал через интересную познавательную, творческую деятельность старшеклассников. Ребята из ассоциации школьной молодежи создали на факультете дебатный центр, где постоянно проводят дискуссии, принимали участие в дебатах на призы акима области, в турнире «Жас Отан» молодежного крыла Нур Отан.

Педагоги факультета правоведения совместно с консультантами из числа работников юстиции отслеживают уровень развития гражданско – правовых навыков подростка, знакомят их с юридическими профессиями, изучают с ребятами законы Республики Казахстан, проводят судебные заседания в игровой форме, где ребята, выступающие в роли судьи, выносят вердикт по уголовному кодексу Республики Казахстан.

На факультете ЗОЖ педагоги развивают и совершенствуют спортивные возможности, прививают здоровый образ жизни. В спортивный отдел Дворца школьников входят такие кружки и секции как: «Авиамодельный», «Карате-до», «Карате-до шотокан» волейбол, баскетбол, футбол, шахматы и т.д.

Коммуникативному общению, приемам самоуправления, развитию личностных качеств старшеклассников обучают на факультете психологии.

Факультет «Талантты жастар» развивает творческие способности и охватывает 10 музыкальных, хореографических коллективов.

В настоящее время широкую популярность в мире приобретает волонтерское движение. Это характерно и для Казахстана. С января

2015 года при Детско-юношеском центре «Элем» г. Темиртау организован Волонтерский центр «Sunny side up», в постоянном штате которого состоят 17 волонтеров, также по необходимости привлекаются временные волонтеры.

Социальная значимость деятельности центра заключается в ее миссии: оказание помощи детям и подросткам, оказавшимся в трудной жизненной ситуации, в развитии познавательной, творческой активности личности, привитие ребятам коммуникативных навыков, умения работы в коллективе, совместного разрешения проблем, принятия решения и выработке действий в ситуации выбора. Волонтеры воспитывают в подростках нравственность и гуманистические качества через деятельность социального волонтерства.

Общая задача центра - реализация комплекса благотворительных программ на территории города Темиртау по поддержке семей, детей, подростков, попавших в трудную жизненную ситуацию.

Положителен в этом плане опыт работы с детьми девиантного поведения во Дворце творчества школьников г. Усть-Каменогорска. Педагогический коллектив добивается социализации школьников через движение КВН.

Мероприятия КВН формируют личностное творческое развитие каждого игрока в КВН, навыки групповой и коллективной работы в рамках деятельности школьной команды КВН.

Следует отметить, что год от года процент трудных подростков, участвующих в акциях Дворца творчества школьников, растет, часто такие дети, появляющиеся эпизодически на мероприятиях, позже становятся активными участниками всех дел.

Интересен опыт работы Дворца школьников и юношества г. Караганды, на базе которого действует учебно-методический ресурсный центр дополнительного образования детей и взрослых. Образовательный процесс осуществляется по следующим этапам: предпрофильная подготовка, профильное обучение, допрофессиональное обучение. Основными механизмами реализации образовательного процесса являются курсы по выбору, прикладные курсы очной, заочной и дистанционной формы; сессии, творческие конкурсы; профессиональные пробы; учебная и социальная практика и др.

Для эффективной реализации образовательного процесса введен механизм управления ресурсного центра - Координационный Совет.

Основными направлениями ресурсного центра дополнительного образования Школы искусств № 2 г. Караганды являются создание условий для творческого развития личности, профессионального самоопределения в области искусства и культуры с учетом природных

возможностей, склонностей и интересов, формирования базовых компетенций, необходимых для успешной социализации обучающихся через организацию дополнительных образовательных услуг по месту их основного обучения.

Ресурсный центр создан для обеспечения условий художественно-эстетического развития всех детей в соответствии с их способностями и интересами на базе входящих в него организаций образования с использованием ресурсов опорной школы искусств. При этом сохраняется юридическая, то есть административная, и экономическая самостоятельность каждой школы. Другими словами, оставаясь самостоятельными школами, консолидируются ресурсы в области внешкольной, внеклассной работы, направленной на воспитание и творческое развитие детей в условиях Ресурсного центра.

Каждая школа осуществляет образовательный процесс самостоятельно, при этом, в образовательном пространстве ресурсного центра школы выполняют свои обязательства по обеспечению обучению детей по различным направлениям искусства. Школа искусств обеспечивает педагогами и средствами обучения, несет ответственность за организацию образовательных услуг. Общеобразовательная школа направляет обучающихся и предоставляет помещения для проведения занятий.

Активная роль принадлежит социальным партнерам в лице высших и средних профессиональных учебных заведений, центров культуры.

Управление Ресурсным центром осуществляется Координационным Советом. Творческой группой разработаны программа опытно-экспериментальной работы «Ресурсный центр дополнительного образования» школы искусств № 2, положение о Ресурсном центре дополнительного образования и др.

Интересен опыт работы в качестве ресурсного центра Детско-юношеского центра экологии и туризма г. Павлодара.

Детско-юношеским центром экологии и туризма (ДЮЦЭТ) разработана и представлена школам концепция развития социального партнерства путем интеграции дополнительного и основного образования. Инициатива была поддержана и на основе двухстороннего договора в 25 школах и интернатах были открыты филиалы ДЮЦЭТ.

Концепция предлагает несколько моделей интеграции общего среднего и дополнительного образования детей.

Модель одностороннего взаимодействия. Деятельность кружков, секций, клубов, работающих самостоятельно как на базе школ, так и на базе Центра. К сожалению, пока это наиболее распространенная модель. Но даже и такой вариант дополнительного образования в общеобразовательном учреждении имеет определенный

смысл, поскольку способствует занятости детей и определению спектра их интересов. Из 25 школ по данной модели работает 15 организаций образования г. Павлодара.

Модель интеграционного взаимодействия. Данная модель предоставляет возможность начать выстраивать целостное образовательное пространство на основе совместно разработанной программы развития дополнительного образования, которая в виде составляющей входит в общую программу развития образовательной системы школы. В этой модели в равной мере используются ресурсные возможности Центра (материально-техническая база, кадры, информационные, программно-методические) и школы, в которых реализуются эти образовательные программы.

В данной модели используются разнообразные формы: элективные курсы, экологические лектории, проектно-исследовательская деятельность, работа НОУ, учебно-производственные, эколого-краеведческие, туристские практикумы и экскурсии, как на базе Центра, так и на базе городских школ № 9,34,41, которые начали работать по этой модели.

В ДЮЦЭТ разработаны элективные курсы: «Введение в исследовательскую деятельность» (5-й класс), «Основы организации исследовательской деятельности» (8-10-й класс), «Экологический мониторинг окружающей среды», «Юный экскурсовод», «Инструктор школьного туризма». Экологические лектории, которые углубляют знания по предметам естествознания: «Вода – источник жизни», «В мире растений», «Зелёная планета» и т.д.

Эколого-краеведческие практикумы, археопалеонтологическая экспедиция организуются и проводятся совместно с музеем Центра. Идет практическое применение ключевых компетенций по истории, географии, биологии с использованием регионального компонента. Учащиеся получают допрофессиональные навыки экскурсовода, музейного работника, исследователя с основами научно-исследовательской деятельности.

Учебно-производственные практикумы, практические занятия, экскурсии организуются и проводятся на базе эколого-ботанического комплекса Центра.

Использование данного комплекса способствует созданию правильного представления об изучаемых явлениях и предметах, обеспечивая глубокое их понимание, помогает учащимся всех возрастных групп, изучать растения местной и иноземной флоры, вести научно-исследовательскую и культурно-просветительскую работу. Учащиеся получают допрофессиональные навыки агронома, садовода, цветовода, ландшафтного дизайнера, работника тепличного хозяйства, основы научно-исследовательской деятельности.

Экотуристские практикумы проходят как на туристско-тренировочной базе, так и в форме походов, экспедиций, путешествий, соревнований. Несомненно, данная форма является эффективным комплексным средством по формированию развивающих компетенций, таких как здоровьесберегающая, коммуникативная, социальная, творческая.

Проектно-исследовательской и природоохранной деятельностью по трем направлениям (экология, туризм, краеведение) охвачены все 25 школ.

Модель дистанционного взаимодействия.

Данная модель наиболее эффективна в условиях, когда в школах есть потребность в реализации программ дополнительного образования, отсутствуют или не хватает специалистов дополнительного образования. Эта модель используется в работе со школами сельской зоны, где нет соответствующего разнообразия организаций дополнительного образования с соответствующим кадровым потенциалом. Реализация идет по двум направлениям: работа с учащимися и с педагогами.

1. Центр предоставляет дистанционные элективные курсы в рамках работы заочной эколого-краеведческой школы, которые помогают учащимся вести научно-исследовательскую деятельность, выбирать темы и научных руководителей.

2. Виртуальный методический кабинет оказывает инструктивно-методическую помощь педагогам, реализующим программы дополнительного образования в форме интернет-конференций, консультаций, семинаров, практикумов, мастер-классов, курсов по повышению квалификации, обмена опытом работы, информационно-издательской деятельности.

Модель социального партнерства. В этой модели отмечается максимальная степень интеграционного взаимодействия Детско-юношеского центра экологии и туризма со школами, колледжами, вузами, организациями культуры, здравоохранения, туризма и спорта, экологическими и неправительственными организациями, общественными объединениями. Все это обеспечивает возможность привлечения их образовательных ресурсов, создающих реальную основу для формирования нового типа образовательного пространства, способствующих разностороннему личностному развитию каждого ребенка, поиску путей его самоопределения.

В Центре экологии и туризма накоплены резервы, налажено сотрудничество, имеется программно-методическое и техническое обеспечение, которое в условиях интеграции позволяет создать систему непрерывного образовательного пространства.

Реализация вышеперечисленных моделей расширяет

компетенции учащихся по основным и профильным предметам, развивает к ним повышенный интерес, стимулирует научно-исследовательскую деятельность, повышает качественный уровень готовности детей к жизненному самоопределению, помогает адаптироваться к жизни в современных условиях.

Таким образом, мы видим, что внешкольная организация в качестве ресурсного центра оказывает эффективную помощь в обеспечении досуговой занятости детей и подростков.

Заключение

Стратегия государственной политики в Казахстане дает существенный импульс развитию системы дополнительного образования, которая помимо обучения, воспитания и творческого развития личности, позволяет решать ряд социально значимых проблем, таких, как: обеспечение занятости детей, их самореализации и социальной адаптации, профилактики безнадзорности, правонарушений и других асоциальных проявлений среди детей.

Досуговая занятость подростков - один из социальных институтов детства, важный ресурс в профилактике правонарушений, который создан и существует для детей с целью формирования образованной личности, воспитанной на общечеловеческих и национальных ценностях.

Основная цель методических рекомендаций направлена на оказание помощи руководителям и педагогам организаций образования, реализующих программы дополнительного образования, родителям в организации полезной досуговой занятости подростков в свободное от учебы время.

В сегодняшней социально-культурной ситуации детский и молодежный досуг предстает собой общественно осознанную необходимость, становится все более широкой сферой культурного досуга, где происходит самореализация творческого и духовного потенциала молодежи и общества в целом.

Учеными доказано, что использование свободного времени является своеобразным индикатором культуры, круга духовных потребностей и интересов конкретной личности молодого человека или социальной группы.

Поэтому организация качественно проводимого свободного времени подростков является важной государственной задачей.

Усвоение культурных ценностей, познание нового, творчество, физкультура и спорт, путешествия, компьютерные игры - вот чем и еще многим другим может быть занят ребенок в свободное время. Все эти занятия укажут на достигнутый уровень культуры индивидуального досуга.

Таким образом, досуг - это часть социального времени личности, группы, или общества в целом, которая используется для сохранения, восстановления развития физического и духовного здоровья человека, его интеллектуального совершенствования.

Из всего сказанного можно сделать вывод о том, что

содержательная досуговая деятельность в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних является основным условием, своеобразной «стартовой площадкой», прологом в становлении творческого, интеллектуального потенциала детей и подростков, школой подготовки несовершеннолетних к профессиональной деятельности, в повышении уровня развития человеческого потенциала, конкурентоспособности выпускников организаций образования, снижении рисков совершения правонарушений среди несовершеннолетних.

Об опыте работы по организации досуга и занятости детей в образовательно-досуговом комплексе «Кайнар» города Экибастуза

Для создания единой системы воспитательной работы в городе Экибастузе на базе Образовательно-досугового комплекса «Кайнар» открыт центр воспитательной работы.

Образовательно-досуговой комплекс «Кайнар» города Экибастуза многофункциональное, многоструктурное предприятие. В 2013 году открыт отдел по физической культуре и спорту, в котором функционируют детско-юношеский клуб физической подготовки (ДЮК), школьная волейбольная лига, плавательный бассейн и скалодром. Занятости детей во внеурочное время способствует проектная форма работы. В 19 социально-педагогических и досуговых проектах, в том числе, «Правовой регион», «Единство в разнообразии», «Мой микрорайон», «Жаңа Ұрпақ», «Шіркін - life», «Школьная Лига КВН», волонтерский проект «Равный – равному» участвуют 80 % подростков, состоящих на внутришкольном учете и на учете в группе ювенальной полиции.

На базе ОДК «Кайнар» действует «Школа омбудсмена», (руководитель педагог Рудюк В.В.) которая работает по проекту «Правовой регион».

В рамках проекта в системе проводятся Дни права, фестивали правовых клубов, День участия омбудсменов (прим.- уполномоченные по правам детей в школах) в работе правоохранительных органов. Школьные омбудсмены совместно с сотрудниками группы ювенальной полиции проводят разъяснительную работу с детьми, состоящими на учете в ОДН, и отслеживают их занятость во внеурочное время. В ходе проводимой работы были выявлены подростки, не охваченные организованным досугом. Так, Масагутов Тлек, 2003 года рождения, Рашкенов Аблайхан, 1998 года рождения, воспитывающиеся в неблагополучных семьях, были приглашены на психологические тренинги по месту жительства в дворовый клуб «Оркен». Подростки посетили цикл тренинговых занятий. На сегодня подростки успешно учатся, не допускают правонарушений, сняты с учета в ОДН.

Более 40% учащихся «Школы здоровья» (руководитель Горохова В.В.) составляют девочки-подростки, проживающие в неблагополучных семьях и состоящие на внутришкольном учете. Для эффективного личностного развития учащихся педагог ведет индивидуальные беседы, психологические и педагогические занятия с

родителями и детьми, проводит профессиональную ориентацию воспитанников.

По завершению курса учащиеся получают свидетельство об окончании школы здоровья. За последние 3 года «Школу здоровья» закончили 115 подростков, из них поступили в медицинские колледжи и ВУЗы 86 человек, более 40 работают стоматологами, косметологами, терапевтами, фельдшерами.

При ОДК «Кайнар» функционируют 14 клубов по месту жительства с общим охватом более 2000 детей, и том числе 30 подростков, состоящих на внутришкольном учете. Одним из направлений работы клубов является также проектная деятельность, участниками которой становятся дети микрорайонов города.

Через сеть дворовых клубов реализуются проекты «Мой микрорайон», «Клубы – правовое пространство», «А у нас во дворе» и другие.

На базе ОДК «Кайнар» действует плавательный бассейн, при котором организованы занятия по плаванию для детей из «группы риска» по отдельному графику. Общий охват подростков данной категории составляет 120 человек.

Подростков, требующих особого внимания, привлекают занятия техническим творчеством и робототехникой. Они своими руками изготавливают макеты или летающую, движущуюся, плавающую модель и участвуют с ними в соревнованиях и на выставках.

Техническое творчество преподает педагог с большим стажем работы Жабин В.А. Созданный им и его воспитанниками учебный самолет является стимулом для начинающих моделистов. Многие из них так сильно увлекаются конструированием, что продолжают свою профессиональную деятельность в качестве инженеров, конструкторов и пилотов. Благодаря занятиям в кружке технического творчества, снято с учета в ОДН 6 подростков, с внутришкольного учета 24 подростка.

Социальный проект «Жаңа Ұрпақ», соавторами которого являются сами подростки, был представлен на международном форуме клубов ЮНЕСКО и получил поддержку меценатов международного уровня.

Проект «Жаңа Ұрпақ» направлен на решение проблемы социальной адаптации подростков, в том числе совершающих правонарушения, безнадзорных детей и других категорий подростков, находящихся в трудной жизненной ситуации. «Жаңа Ұрпақ» реализуется совместно с управлением внутренних дел г. Экибастуза в период летних каникул.

Сама структура ОДК «Кайнар», используемые формы, методы и подходы к работе позволяют организовать полезную занятость

учащихся во внеурочное время, и направлены на решение вопросов профилактики правонарушений среди несовершеннолетних. Хочется отметить тот факт, что методист по правовому воспитанию, которая координирует работу школьных омбудсменов, и директор ОДК «Кайнар» входят в состав городской комиссии по делам несовершеннолетних.

Все подростки, которые проходят через комиссию по делам несовершеннолетних, активно включаются в процесс проектной деятельности ОДК «Кайнар». Для них разработана тренинговая программа «Понять. Принять. Помочь», в рамках которой ведется работа не только с детьми, но и с их родителями. На базе кабинета релаксации работает клуб «Подросток», руководителем которого является Сакара А.Ю. – психолог ОДК «Кайнар».

В тренинговом клубе «Подросток» занимаются 24 подростка, из них 12 – из числа социально уязвимых слоев населения. Основная идея клуба - изучение своего внутреннего мира и формирование собственной «Я-концепции». Благодаря системной работе с подростками по целевой программе клуба и комфортной обстановке сенсорной комнаты у ребят снижается тревожность, формируется мотивация достижения успеха, социальная адаптация и активность. Уже 7 воспитанников клуба решили в будущем стать психологами и успешными людьми.

А такие подростки как Гарбузов Данил, Нуржанов Ануар, Анаев Ислам, Кайкен Бибигуль, Толегенов Бейбарыс, Фарин Кирилл, Приступа Александр, Елубаев Оразбек, Демьянов Николай и другие в ходе тренинговых занятий приобрели навыки для достижения успеха в учебной деятельности, дополнительном образовании и организации свободного времени.

Одно из любимых занятий подростков в «Кайнаре» - туристический клуб «ЗЮВС», который сегодня посещают 75 девочек и мальчишек, 16 из которых состоят на учете в ОДН, 32 подростка - из категории «группы риска». Выпускники клуба продолжают свою работу в службах ЧС, разрезе «Богатырь», Горно-обогательном комбинате и ГРЭС-1 (государственная районная электрическая станция).

В целях эффективной работы организаций образования в данном направлении методическим кабинетом ОДК «Кайнар» разработан цикл семинаров, методических рекомендаций, мастер-классов и практических занятий по работе с детьми девиантного поведения и предупреждению правонарушений.

Работа по профилактике правонарушений и суицидальных проявлений ведется в соответствии с разработанными совместными планами с ювенальной полицией, комиссией по делам

несовершеннолетних и защите их прав, прокуратурой, организациями образования и другими заинтересованными органами.

Таким образом, дополнительное образование помогает решить проблему занятости несовершеннолетних в свободное от учебы время, уменьшить число детей и подростков с асоциальным поведением и является составной частью единого образовательного пространства. Наша задача - предоставить всем без исключения детям равные шансы быть успешными в жизни

Опыт работы коллектива станции юных туристов г. Астаны по профилактике правонарушений среди несовершеннолетних

Коллектив Станции детского туризма г.Астаны через систему творческих проектов, при активной взаимосвязи с организациями, специалистами медицинских, юридических, социальных служб, культуры вносят свой вклад в профилактику безнадзорности и подростковой преступности, формирование здорового образа жизни среди несовершеннолетних. Организуя работу в летний период времени, стараются комплексно решить следующие задачи:

- формирование здорового образа жизни;
- создание условий для организации культурного досуга;
- воспитание толерантности, профилактика экстремизма;
- организация комплексных тематических мероприятий по пропаганде здорового образа жизни и профилактике асоциального поведения (спектаклей, концертов, фестивалей, круглых столов, экскурсий, книжных выставок, бесед, читательских конференций);
- проведение практических занятий и семинаров по проблемам профилактики правонарушений;
- организация и проведение тематических кино-акций, пропагандирующих здоровый образ жизни;
- проведение мероприятий, направленных на патриотическое, эстетическое, гражданско-правовое и духовно-нравственное воспитание.

Комплексное решение организации оздоровления, отдыха и занятости детей в летнее время обеспечивает создание условий для целесообразного, эмоционально привлекательного досуга детей, удовлетворения их потребностей в новизне впечатлений, общении, а также для развития творческого потенциала, совершенствования личностных возможностей, приобщения к ценностям культуры, вхождения в систему социальных связей, воплощения собственных планов, удовлетворения индивидуальных интересов в личностно значимых сферах деятельности.

Грамотная организация досуговой занятости рассматривается сегодня как альтернатива детской и подростковой безнадзорности, являющейся одной из предпосылок совершения противоправных действий, как одна из составляющих большой работы по первичной профилактике этого асоциального явления. Дети и подростки, в силу своих возрастных психологических особенностей, готовы воспринимать все новое и непознанное, не задумываясь о последствиях. При этом они еще идеологически неустойчивы, в их умы легче внедрить как положительный, так и отрицательный образ. Когда нет положительной альтернативы, то идеологический вакуум быстро заполняется наркотиками, курением, алкоголизмом и другими вредными привычками. Именно поэтому основной задачей коллектива Станции является организация досуговой занятости детей и подростков, совершенствование и расширение перечня предоставляемых культурных услуг с учетом досуговых предпочтений этой категории населения. Создание положительного, привлекательного имиджа Станции позволяет привлечь все больше детей и подростков, что создаст определенную альтернативу праздному времяпрепровождению, являющемуся одной из предпосылок совершения преступлений.

Более пристального внимания требуют подростки, чей отдых не носит организованный характер. Проекты и мероприятия, проводимые в стенах Станции и направленные на решение данных задач, являются составной частью программы по организации отдыха и досуговой занятости детей и подростков в летний период.

В кружках Станции занимаются более 700 воспитанников по 17 различным направлениям: горный туризм, водный туризм, пешеходный туризм, скалолазание, туристское многоборье, спортивное ориентирование, альпинизм, спелеотуризм, бардовская песня, «Юные экологи-краеведы», «Юные археологи», «Өлкетану туристер», «Географ-өлкетанушылар»,

«Жас экскурсоводтар», «Юные туристы», «Малый туризм», «Юные туристы-спасатели» Деятельность семейных клубов «Творческая среда», «Грот», «Горизонт» способствует укреплению семейных традиций и ценностей, объединяя в творческий коллектив педагогов, детей и их родителей.

В течение учебного года со школьниками столицы были проведены городские мероприятия:

11 массовых спортивно-туристских мероприятий с охватом 1200 школьников;

2 городских краеведческих конкурса с охватом более 520 школьников;

туристский палаточный лагерь «Батыр», в котором в течение трех сезонов имели возможность отдохнуть и повысить свое туристское мастерство 369 детей.

Одним из показателей результативности воспитанников Станции являются туристские походы по различным направлениям:

за год совершено 25 пешеходных походов различной степени сложности;

1 спелеопход 2-й категории сложности (Южный Урал);

1 водный поход 1-й категории сложности (р. Сырдарья)

1 горный поход 1-й категории сложности (Северный Тянь-Шань)

Экскурсионным обслуживанием за год охвачено более 800 школьников, в том числе воспитанников детского сада и пришкольных лагерей. В этом году по улицам столицы в летний период было проведено 8 пешеходных экскурсий с детьми пришкольных лагерей с охватом 194 учащихся из 6 школ.

Достижения каждого ребенка – это гордость его наставника, так в течение прошедшего учебного года воспитанниками Станции завоевано 54 призовых мест:

- 1 место – 13

- 2 место – 14

- 3 место – 15

- лауреатами и дипломантами различных детских фестивалей бардовской песни стали 12 воспитанников.

Детский туризм – важный способ передачи новому поколению накопленного человечеством жизненного опыта, формирования ценностных ориентаций, нравственного оздоровления и культурного развития нации.

При проведении мероприятий в обязательном порядке учитываются психологические особенности детей и подростков.

Досуг для детей и подростков – это сфера, в которой, выступая в новых ролях, отличных от семейных и школьных, они особенно остро и полнокровно раскрывают свои естественные потребности в свободе и независимости, активной деятельности и самовыражении. Таким образом, детскому досугу свойственна самореализационная функция. Творческие процессы во всей своей силе обнаруживаются в детской игре, в узнавании окружающего мира, в присвоении детьми самых разнообразных социальных амплуа. Причем преимущественно эти процессы осуществляются в досуговое время. Через механизм эмоционального восприятия и переживания дети максимально активно усваивают элементы творческой деятельности, которые, закрепляются в их сознании и поведении и откладывают отпечаток на всю последующую жизнь. Стало быть, детскому досугу свойственна творческая функция.

Именно в условиях досуга формируются общности, дающие детям и подросткам возможность выступать в самых разнообразных социальных амплуа. Таким образом, можно обозначить еще одну функцию детского досуга – коммуникативную. В сфере досуга дети и подростки более открыты для влияния и воздействия на них самых различных социальных институтов, что позволяет с максимальной эффективностью воздействовать на их нравственный облик и мировоззрение.

В процессе коллективного досугового времяпрепровождения происходит упрочение чувства товарищества, возрастание степени консолидации, стимулирование трудовой активности, выработка жизненной позиции, научение нормам поведения в обществе. Отличительной особенностью детского досуга является его театрализация. Художественные образы, воздействуя через эмоциональную сферу, заставляют его переживать, страдать и радоваться, их воздействие часто намного острее жизненных коллизий. Иначе говоря, детский досуг благоприятен для формирования возвышенных идеалов и выработки системы ценностных предпочтений. Досуговое время подрастающего поколения оказывает огромное влияние на познавательную деятельность детей и подростков.

В досуге происходит узнавание нового в самых разнообразных областях знания: расширяется художественный кругозор; постигается процесс технического творчества; происходит знакомство с историей спорта и так далее; наконец, осуществляется вооруженность досуговыми видами деятельности. Это значит, что детскому досугу свойственна просветительская функция. Одна из важных задач детского досуга – помочь в выборе профессии. От первого периода детства до юношеского возраста все актуальней становится вопрос об избрании профессии.

Большинство детей находят ответ на этот важный вопрос в сфере досуга. Во время досуга дети читают книги, смотрят кинофильмы, спектакли и телепередачи, где открывают для себя мир профессий. А наметив для себя профессиональный путь, преимущественно на досуге, приобретают знания и развивают способности, навыки специфические для того или иного вида деятельности.

Большую роль в обеспечении досуговой деятельности школьников играет туристский лагерь «Батыр». Лагерь расположен в Ерейментауских горах. Название лагеря «Батыр» выбрано не случайно. Ерейментау является родиной и местом жизнедеятельности знаменитых казахских батыров Богенбая и Олжабая, что позволяет проводить краеведческую и исследовательскую деятельность с учащимися. Лагерь находится в живописном месте.

Утром ребята просыпаются от пения птиц, делают зарядку, готовят самостоятельно пищу на костре. Все строится на самоуправлении, сразу после приезда в лагерь, попадая в природную среду, где нет электричества, электроприборов, телевизора, магнитофона, компьютера, телефона, где нет сотовой связи словом всех достижений цивилизации, ребятам приходится заботиться о себе самим.

Чёткое распределение обязанностей способствует успешному самоуправлению, дисциплинирует, учит самостоятельности и ответственности за порученное дело. При хорошей работе каждого участника почти не требуется руководства со стороны взрослых.

В течение первых трёх дней ребята постигают основы туристского мастерства. Но помимо прохождения туристского минимума лагерная жизнь наполнена множеством мероприятий, расписанных по дням - это открытие искусственного скалодрома, экологические десанты, участие в малых олимпийских играх, соревнования по преодолению туристской полосы препятствий, скалолазанию и др. А каждый вечер в базовом лагере ребята собираются у священного костра, где поют туристские песни, делятся впечатлениями о проведённых походах, отчитываются о выполнении краеведческих заданий, знакомятся с легендами о Ерейментау и историей края.

Преодолевая трудности, находясь в коллективе единомышленников, происходит становление личности, основанное на взаимопомощи, взаимовыручке, духе коллективизме и товарищества.

Важную роль играет участие детей в походах. Поход - это активная совместная деятельность учителя и ученика, когда на смену традиционному господству старшего приходят новые отношения, в основе которых лежит принцип социального равенства. Педагог оказывается в условиях той самой «педагогике сотрудничества» - этого тонкого, трудно уловимого духовного единения учителя и ученика.

Примеров туристско-краеведческой работы Станции с детьми города Астаны достаточно много. Это и участие в археологической экспедиции под руководством академика Волошина В.С., это и встречи юных краеведов 40-й школы с ветеранами ВОВ, участие школьников в международном краеведческом проекте «Салют, Победа!», фестиваль бардовской песни «Струнная капель» и многое другое.

Одним из инновационных направлений работы станции стало проведение эталонных экскурсионных маршрутов в проекте: «Пройдёмся по улицам столицы», которые можно проводить в любое время год.

Работа по профилактике безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних ведётся в течение всего года, но особенно

активизируется в период летних каникул. В связи с этим были составлены планы работы по работе с детьми и подростками в летний период, по профилактике правонарушений, по пропаганде здорового образа жизни, по патриотическому воспитанию.

С детьми и их родителями регулярно организуются походы в лес «Знакомство с природой родного края», «Мой родной край» пикники с конкурсами и играми. Развлечения для детей и подростков не только веселые и увлекательные, но и носят воспитательно-познавательный характер.

Станция юных туристов выполняет координирующую функцию туристско-краеведческой деятельности в школах города. На базе станции занимаются более 600 школьников по направлениям: горный туризм, пешеходный туризм, водный туризм, скалолазание, спортивное ориентирование, археология, бардовская песня, краеведение, экология. Станция тесно сотрудничает с Республиканским центром дополнительного образования МОН РК, Международной Академией детско-юношеского туризма и краеведения, штаб-квартира которой находится в г. Москве.

Такая совместная работа по развитию детско-юношеского туризма открывает детям многогранный и удивительный мир романтики и туризма.

Опыт работы городского Центра технического творчества г. Актобе

В Центре технического творчества занимаются дети различного уровня подготовленности и общительности, воспитания, в том числе дети, которых в школе называют проблемными, т.е. «трудными». Поэтому одной из важных особенностей работы Центра, считается оказание педагогической поддержки всем кружковцам, особенно это касается «трудных» детей.

И здесь создание доверительных отношений с этими подростками – главная задача каждого педагога. «Творчество само по себе обладает целительной силой», - писал К.Д.Ушинский. Почему? Прежде всего потому, что творческий процесс ребенка связан с радостью, а радость повышает уверенность в своих силах, дает возможность найти свое место в детском социуме и формирует позитивное отношение к жизни. Этому способствует творческая деятельность в кружках, поиск путей преодоления трудностей в достижении результата работы и в общении с товарищами по кружку. Педагоги постоянно обращают внимание на хорошие качества характера и позитивные поступки учащихся в работе. Поддерживают постоянный контакт с их родителями: индивидуальные консультации, беседы, где больше внимания уделяют положительным

сдвигам в личностном развитии их детей. Родителей этих детей привлекают к совместной работе в кружке. Все педагоги Центра в работе с этими ребятами придерживаются старинного совета «Перестань искоренять недостатки, лучше помоги ребенку увидеть сильные стороны его души, а распрямится он сам». И уже имеются положительные результаты в работе с этими подростками.

Вообще, вся работа кружковцев в лабораториях Центра – это и есть воспитание личности ребенка. А результатом выполнения программы обучения и воспитания являются грамоты, дипломы, кубки, медали учащихся, которые они завоевали на городских, Республиканских и международных соревнованиях, выставках, конкурсах. Учитывая это, педагоги Центра создали модель личности выпускника Городского Центра технического творчества – т.е. личность, которая способна строить свою жизнь, уверенно осваивая различные сферы и средства познавательной и коммуникативной деятельности, что в будущем приведет к более эффективной самореализации и индивидуальности каждого выпускника.

Целью воспитательной работы Центра является создание условий для свободного образования ребенка, формирования социально-адаптированной личности, что подразумевает развитие у детей мотивации познания и освоения мира, самосознание, эмоционально-ценностных отношений, творческой, поисковой, исследовательской деятельности. Содержание работы учитывает возрастные и социально-психологические особенности воспитанников, их интересы и потребности. И каким бы не был ребенок – отличником или «серым» троечником – он яркая индивидуальная личность и здесь – в лабораториях Центра, его место для самовыражения и самореализации. Именно занятия в кружке способствуют осуществлению «ненавязчивого» воспитания – благодаря включению учащихся в лично-значимые творческие виды работы, в процессе которых, происходит «незаметное» формирование нравственных, духовных, культурных ориентиров подростка, т.е. происходит самовоспитание личности.

Одной из важных особенностей работы Центра считается оказание педагогической поддержки всем кружковцам, особенно это касается «трудных» детей.

Актуальность занятий техническим творчеством со школьниками обусловлена общественной потребностью в творчески активных и технически грамотных молодых людей, в возрождении интереса к современной технике, в воспитании культуры жизненного и профессионального самоопределения. Характерной особенностью завершающего этапа обучения в лабораториях Центра является содействие профессиональному самоопределению подростка и

содействие развитию личностных качеств (гуманизм, профессиональный долг, ответственность и профессиональная гордость).

Одним из важнейших факторов творческого развития детей является создание условий, способствующих формированию их творческих способностей.

Существует шесть основных условий успешного развития творческих способностей детей, которые соблюдаются в Городском центре технического творчества.

Первым шагом к успешному развитию творческих способностей являются занятия в кружке начально-технического моделирования, где ребенок получает азы технического творчества.

Вторым важным условием развития творческих способностей ребенка является создание обстановки. Ребенок на занятиях в кружке окружен такой средой и такой системой отношений, которые стимулируют его самую разнообразную творческую деятельность.

Третье, чрезвычайно важное, условие эффективного развития творческих способностей вытекает из самого характера творческого процесса, который требует максимального напряжения сил. Дело в том, что способности развиваться тем успешнее, чем чаще в своей деятельности человек добивается "до потолка" своих возможностей и постепенно поднимает этот потолок все выше и выше. На занятиях в кружках дети начинают с самого простого и постепенно переходят к более сложному. Четвертое условие успешного развития творческих способностей заключается в предоставлении ребенку большой свободы, которую ему дают на занятиях в кружке, в выборе деятельности, в чередовании дел. Предоставление такой свободы предполагает ненавязчивую, умную, доброжелательную помощь педагога.

Пятое, не превращать свободу во вседозволенность, а помощь в подсказку.

Давно известно, что для творчества необходимо комфортное психологическая обстановка и наличие свободного времени, поэтому шестое условие успешного развития творческих способностей – тёплая дружелюбная атмосфера в городском центре технического творчества. Не случайно сейчас так популярны детские кружки и студии, музыкальные школы и школы искусств. В каждом ребенке заложены огромные творческие возможности.

Городской центр технического творчества помогает детям реализовать свои способности. Чтобы найти правильные пути развития творческих способностей детей, педагоги Центра придерживаются азбучных истин:

7) верить в силы ребенка и помогать обрести эту веру ему;

8) быть умелым помощником, оставляя в душе ребенка чувство самостоятельности сотворенного;

9) не давать ему останавливаться и топтаться на месте, пробуждать интерес ко все более трудным задачам;

10) но помнить, что конечная цель – не сами задачи, а развитие с их помощью во время их решения;

11) обучать в активном действии и в живом непринужденном общении;

12) быть искренним, сопереживать: радоваться и огорчаться;

В своей работе педагоги используют все наиболее эффективные традиционные и нетрадиционные формы и средства. Занятия строятся так, чтобы в работу включались все кружковцы. Каждый творит, никто никем не подавлен, каждый должен почувствовать свою силу. Через весь учебный процесс проходит глубокое взаимодоверие, построенное на взаимном уважении и подлинном, живом интересе друг к другу. При проведении занятия придерживаются основных правил:

1. Учат детей действовать самостоятельно, независимо, избегать прямых инструкций.

2. Не сдерживать инициативы детей.

3. Не делать за них то, что они могут сделать (или могут научиться делать) самостоятельно.

4. Не спешат с вынесением одиночных суждений.

5. Помогают детям учиться управлять процессом усвоения знаний.

В Центре ведется активная работа с родителями учащихся. Родительское собрание - это основная форма совместной работы с родителями. В начале учебного года проводится организационное родительское собрание, на котором родителей знакомят с деятельностью Центра:

- проводятся экскурсии по лабораториям,
- знакомят с выставкой творчества ребят,
- представляют материал о достижениях детей в выставках, конкурсах, соревнованиях,
- проводят анкетирование родителей.

Педагогами Центра разрабатываются всевозможные планы кружковой работы.

Так, например, План работы кружка «Художественная обработка дерева»

Целью занятий в кружке «Художественная обработка дерева» является воспитание у детей интереса к искусству обработки дерева, развитие творческих способностей, эстетического и художественного вкуса, формирование умений и навыков работы со специальным

инструментом, воспитание чувства коллективизма, приобщение к общественно полезной деятельности.

В кружке могут заниматься 10-15 человек, так как при большем количестве детей руководитель не сможет индивидуально работать с каждым кружковцем, а ведь особенно на первых этапах нужен внимательный индивидуальный подход.

В дальнейшем преподаватель должен помогать советами всем членам кружка на каждом занятии, на всех технологических стадиях, так как данный декоративно-прикладной вид искусства требует знания технологии ручной и станочной обработки древесины.

Первым и основным условием, необходимым для нормальной работы кружка, является подготовка помещения для занятий, хранения необходимого инвентаря и оборудования. Занятия следует проводить в светлом, просторном помещении, не загроможденном мебелью. Этого требует специфика кружка, так как кружковец должен иногда отрываться от изготовления изделия, для того чтобы оценить работу, увидеть свои ошибки, посоветоваться с товарищем. Без этого творческая работа просто невозможна. Руководителю необходимо позаботиться о нормальной, творческой обстановке.

Занятие в кружке лучше проводить два раза в неделю по 2 часа во внешкольных организациях, а в школе - два раза в неделю, но по 1 часу или одно занятие в неделю по 2 часа с небольшим перерывом. Сдвоенные часы занятий позволят сократить время на подготовку рабочих мест и их уборку. Перерыв лучше устраивать через полчаса или через час после начала работы. Занятия в кружке проводятся в определенные дни, чтобы настрой кружковцев на работу не пропал.

Посещаемость кружка, дисциплина, результаты труда во многом зависят от четкой организации, от умелого планирования занятий и требований к членам кружка. Руководитель должен следить за соблюдением правил, установленных в кружке, за содержанием рабочих мест, учить бережному отношению с инструментами. Наглядные пособия, рабочий материал, инструменты и незаконченные изделия должны храниться в шкафах.

На вводном занятии дети выбирают старосту, который будет отвечать за посещаемость, отмечать присутствующих, назначать дежурных и следить за выполнением установленных правил, тем самым помогая руководителю.

Учебно-воспитательная работа в кружке строится по тематическому плану, разработанному в соответствии с программой для кружков.

Тематический план составляется руководителем на полугодие с поурочным планированием. Каждый педагог в своей работе руководствуется следующими рекомендациями:

1. Приступать к работе кружка следует после того, как будет подготовлено все необходимое.

2. Серьезное внимание надо уделить комплектованию кружка.

3. Стремиться к тому, чтобы члены кружка были одного возраста и имели одинаковую подготовку. Только в этом случае возможна правильная педагогическая постановка всей учебной работы в кружке.

4. В кружке должно быть не более 15 человек. Занятия проводятся один-два раза в неделю по два часа.

5. Свою работу кружок, как правило, начинает в сентябре, а заканчивает в апреле.

6. Перед началом работы кружка полезно провести научно-технический вечер, сбор или экскурсию.

7. Итогом работы кружка является выставка работ юных техников, которую организуют в конце учебного года. Важно, чтобы итоговая выставка наглядно показывала результаты работы юных техников и давала перспективы будущей работы кружка.

8. Трудовая деятельность учащихся в кружке не должна носить ремесленнический характер. Необходимо, чтобы технический кружок расширял кругозор учащихся, будил бы их творческую мысль, ставил бы перед юными техниками посильные общественно-полезные задачи. Очень важно, чтобы кружковцы видели результаты работы и испытывали гордость за свой труд.

Иные руководители кружков строят свою работу целиком на моделировании, изготовлении приборов и моделей по рецептурным описаниям. Следовательно, всю творческую работу в кружке они подменяют слепым механическим копированием образцов. Стремясь сделать больше моделей, чтобы блеснуть на итоговой выставке, члены такого кружка работают, не понимая принципа действия изготавливаемой модели или прибора, не зная, почему следует делать так, а не иначе.

Такие кружки, в которых учащиеся работают вслепую, не осознавая процесса производства, не могут быть одобрены: они не расширяют знания кружковцев, не прививают детям конструкторских навыков.

9. Руководитель технического кружка должен обязательно знакомить членов кружка с основными теоретическими вопросами, с элементами конструирования моделей и техническим расчетом отдельных узлов; причем занятия кружка ни в коем случае не могут повторять программу урока.

Малоопытный руководитель может в кружковых занятиях перейти на проторенный путь уроков с несколько иным учебным содержанием. Учащиеся это быстро чувствуют, и интерес к занятиям у них ослабевает.

В практике технических кружков случается и так, что руководитель кружка становится на путь занимательности. Занимательность в работе кружка, особенно на первых занятиях, нужна. Но чрезмерно увлекаться ею не следует. После двух таких занятий руководитель «выдыхается» и не знает, чем бы ему еще «занять» детей на очередном занятии кружка.

Некоторые руководители организуют кружки так называемого «словесного» типа. Учащиеся готовятся к докладам, проводят конференции, обсуждают доклады. Такая постановка работы избавляет руководителя кружка от хлопот подбирать инструменты, материалы, измерительные приборы, организовывать мастерскую или лабораторию для практических занятий.

Однако такие «теоретические» занятия не удовлетворяют юных техников. Учащиеся на занятиях кружка стремятся проявить свою смекалку, хотят мастерить. И чтобы удовлетворить эту потребность детей, руководитель должен правильно сочетать теорию и практику в кружковых занятиях.

10. Работа в технических кружках протекает по программам или тематическим планам, которые хотя и соответствуют учебным программам, но во многом и отличаются от них. Каждая программа сочетает в себе практическую работу в кружке с необходимыми теоретическими сведениями, которые должны знать кружковцы.

11. Программа кружка не является обязательной во всех своих частях. Каждая такая программа в зависимости от местных условий, от умения руководителя, от интересов и подготовки кружковцев может быть изменена как в теоретической, так и в практической части. Руководитель кружка может сокращать материал по одной теме и увеличивать по другой, а в некоторых кружках исключать отдельные темы и вводить новые. Отсюда вытекает и условность во времени, необходимом для выполнения программы.

Основная цель теоретической, образовательной части программы - объяснить кружковцам принцип действия и устройство технических моделей, познакомить учащихся с устройством настоящих машин и их использованием в производственных условиях.

12. Поручая кружковцам выполнить то или иное техническое задание, руководителю необходимо напомнить членам кружка о физических или других законах, лежащих в основе устройства и действия данной модели или машины.

13. Члены кружков должны познакомиться с историей той отрасли техники, которую они изучают, ее современным состоянием и областью применения, с ролью русских и советских ученых в ее развитии.

14. Программа должна предусматривать знакомство учащихся с современным производством, с характерными технологическими процессами, с машиноведением и энергетикой, с работой передовиков производства, с организацией труда на предприятиях.

15. В работе кружка необходимо учитывать возрастные особенности детей.

16. Теоретические сведения в кружке даются в форме бесед перед практическими работами. Но они могут сообщаться и по ходу выполнения практических работ в процессе всего занятия.

17. Кроме теоретических сведений, программа предусматривает и большой круг практических работ. Однако практическая работа не может быть самоцелью. Выполняя ее, юные техники должны приобрести общие трудовые навыки, умение обращаться с различными инструментами по обработке металлов, навыки в монтажных работах, учиться хорошо читать чертеж, производить элементарный расчет, разбираться в конструкции модели или машины и управлять ею.

18. В технических кружках могут изготавливаться самые разнообразные самоделки: действующие модели и макеты, приборы и наглядные пособия, лабораторное оборудование и утилитарные вещи.

В судостроительных кружках первого года занятий строятся простейшие модели яхты, катера, подводной лодки и т.д.; в радиокружках - различные простейшие приемники, наглядные пособия и приборы; в столярных и слесарных кружках изготавливаются в основном утилитарные вещи.

19. При проведении практических работ руководитель должен учитывать возможности кружка: наличие материалов и инструментов, интерес и степень подготовки членов кружка.

20. Для ряда кружков программа не предусматривает обязательных практических работ. В таких кружках юным техникам предлагают изготовить по каждой теме те модели и приборы, целесообразность которых вытекает из задач кружка.

21. Проводя практическую работу с кружковцами, руководитель не должен давать им готовые разработки моделей. Его задача - натолкнуть юных конструкторов на правильный путь, помочь им в их самостоятельной работе, предостеречь от ошибок, дать вовремя совет. Руководитель приучает членов кружка работать с книгой и справочниками, пробуждает у учащихся интерес к чтению научно-популярной литературы.

22. Большое значение в технике имеет чертеж, который справедливо называют языком техники. Технический кружок предоставляет большой простор для практического применения черчения, знания и навыки по которому юные техники получают на уроках.

Очень важно, чтобы на занятиях кружка учащиеся научились правильно выполнять чертеж или эскиз, правильно проставлять размеры изделия, уметь работать по чертежу.

Составление чертежа связано с точными измерениями и расчетами. Поэтому руководитель кружка должен чаще применять на занятиях измерительный инструмент и различные измерительные приборы.

23. Правильный подбор объектов для работы имеет решающее значение в кружковых занятиях. Часто кружковцы месяцами возятся с какой-нибудь моделью и, не окончив ее, берутся за другую, потому что работа оказалась слишком трудной, черновые обработочные операции наскучили своим однообразием.

В радиотехнических кружках предметом гордости руководителя часто бывает «бегущая строка». Конечно, «бегущая строка» - интересная и увлекательная конструкция, но не для учащихся младших курсов. Поэтому большую часть работы приходится выполнять самому руководителю, а не кружковцам.

24. Нельзя допускать, чтобы в практической деятельности кружка не учитывались конструкторские возможности самих кружковцев, чтобы творчество учащихся подменялось работой взрослых, а участие юных техников ограничивалось «черновыми» рабочими операциями.

25. В изготовлении приборов и моделей нужно приучать кружковцев к таким видам и формам работы, которые помогли бы им понять производственные процессы, современные методы технологии и организации труда.

26. Очень важно для юных техников научиться работать в коллективе, уметь правильно распределить работу и организовать коллективный труд. В этом отношении представляет интерес опыт кружков, изготавливающих некоторые изделия с разделением труда. Сущность этого метода труда заключается в том, что изготовление прибора разбивается на отдельные операции и каждому кружковцу поручается выполнение какой-либо одной из них. При таком методе продукция получается хорошего качества, так как бракуется не все изделие в целом, а отдельные детали. Чтобы получить разнообразные навыки, кружковцы переходят с одной операции на другую. В такой работе кружковцы особенно сильно чувствуют зависимость своей работы от работы товарища.

27. Кружок является добровольной организацией, но это не значит, что в кружке не должно быть порядка, не должна вестись такая же серьезная воспитательная работа, как и на уроках.

Руководитель обязан научить учащихся культуре труда: правильно организовывать рабочее место, планировать работу, бережливо расходовать материал, красиво и хорошо отделывать изделие.

На первом же занятии необходимо познакомить кружковцев с расписанием занятий, с порядком работы в мастерской и выбрать старосту кружка.

На всех последующих занятиях теоретическим беседам следует отводить первые 15-30 минут. Каждую из них руководитель должен хорошо продумать.

Очень важно, чтобы содержание бесед и их порядок соответствовали практическим занятиям. Для этого каждый руководитель, согласно программе, составляет свой рабочий план: перечисляет темы, основные практические работы и намечает время, необходимое для их выполнения. Этим планом предусматривается: организация массовых мероприятий, групповых и индивидуальных консультаций.

На каждое занятие кружка руководитель составляет краткий план, как это делается преподавателем на уроке. После занятия в этом плане отмечается выполненная работа. Это повышает качество занятий. В план должны быть включены также доклады и рефераты членов кружка. Такие доклады по отдельным вопросам программы, как правило, проводятся в кружках старших учащихся. В кружках юных техников младшего возраста желательно отводить время для чтения научно-популярных книг и журнальных статей.

В каждом кружке руководитель предоставляет кружковцам право выбора темы для практических работ в пределах программы. Довольно легко это сделать в радиотехническом и электротехническом кружках. В авиамодельном и судостроительном кружках такой перечень тем дать сложнее, так как в этих кружках программой предусмотрены обязательные практические работы. Однако и здесь руководитель может найти различные варианты изготовления той или иной конструкции.

Такая работа развивает творческую самостоятельность кружковцев, позволяет членам кружка наглядно увидеть результаты своей работы, глубоко изучить конструкцию, более осмысленно применять на практике знания, полученные в школе.

Работу технического кружка следует строить на основе инициативы и самостоятельности учащихся. Необходимо, чтобы юные техники чувствовали полную ответственность за работу своего кружка. Первым на занятие кружка является дежурный. Он проверяет готовность помещения и порядок на рабочих местах, помогает руководителю подготовить опыты.

Дежурный назначается старостой кружка - первым помощником руководителя. Староста следит за посещаемостью и дисциплиной членов кружка, за сохранностью имущества, за общим распорядком работы.

Руководителю необходимо прислушиваться к предложениям кружковцев, давать им посильную общественную работу, помогать членам кружка понимать и правильно оценивать те или иные поступки товарищей.

Руководитель обязан воспитывать и всячески поддерживать чувство товарищества, взаимной помощи. Вся организация работы кружка должна отвечать правилу юных техников: «Научился сам - научи товарища».

Воспитание юных техников-активистов, владеющих организаторскими и техническими навыками, является одной из главных воспитательных задач кружка.

Успешно работающих кружковцев необходимо поощрять и отмечать.

Таким образом, одной из важнейших задач Центра является развитие у учащихся творческой инициативы и самостоятельности, конструкторских и рационализаторских навыков. В связи с этим повышается роль технического творчества в формировании личности, способной в будущем к высокопроизводительному труду, технически насыщенной производственной деятельности.

Внеклассная работа по техническому творчеству в сочетании с учебными занятиями помогает ученикам приобрести глубокие и прочные знания в области технических наук, ценные практические умения и навыки; воспитывает трудолюбие, дисциплинированность, культуру труда, умение работать в коллективе. Занимаясь техническим творчеством, учащиеся могут практически применять и использовать полученные знания в различных областях техники, что в будущем облегчит им сознательный выбор профессии и последующее овладение специальностью.

Кружковая работа с детьми в Центре приобретает важное значение в профилактике и предупреждении правонарушений среди несовершеннолетних.

Методические рекомендации по организации досуговой занятости в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних (из опыта работы КГУ «Средняя школа №29» акимата города Астаны)

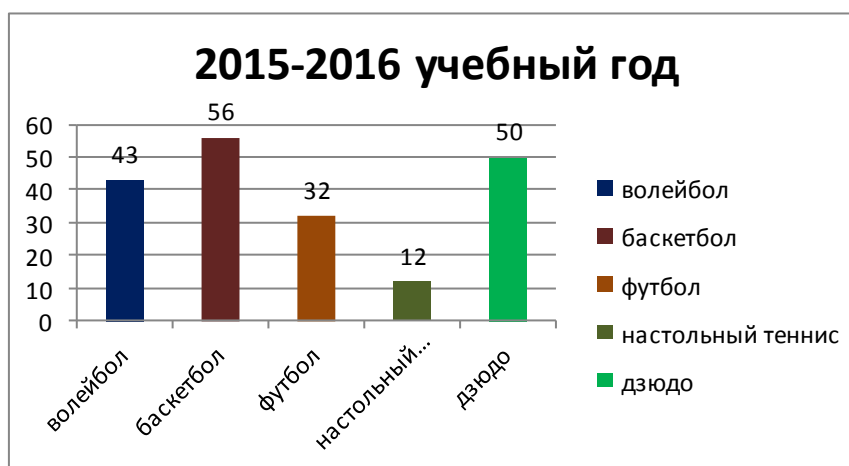
В школе 894 учащихся, досугом охвачено более 700 учащихся, из них 343 учащихся посещают кружки и факультативы на базе нашей школы. Остальные 357 учащихся посещают организации дополнительного образования и другие частные кружки и студии. В школе действуют спортивные секции по волейболу, баскетболу, футболу и настольному теннису. На базе школы более 10 лет работает

филиал детской музыкальной школы №3 по классу домбры и фортепиано.

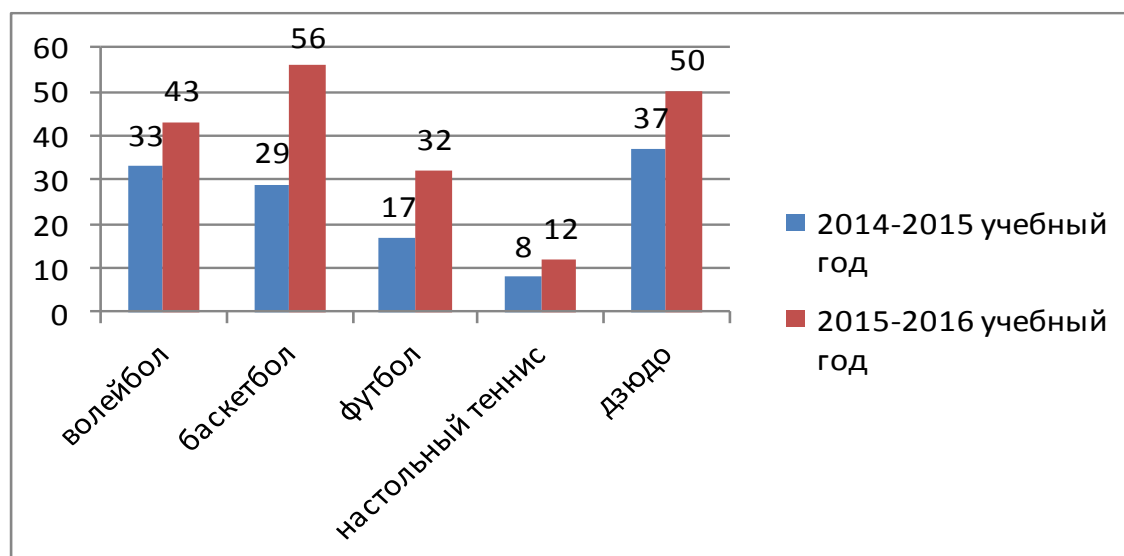
В 2015 году в школе открыты кружок бального танца, кружок «Юный техник», в котором занимаются свыше 50 учащихся.

В школьных спортивных секциях охвачено 193 учащихся

Наименование спортивной секций	Количество охваченных обучающихся	Процент охвата от общего количество обучающихся
волейбол	43	4,8
баскетбол	56	6,2
футбол	32	3,5
настольный теннис	12	1,3
дзюдо	50	5,5

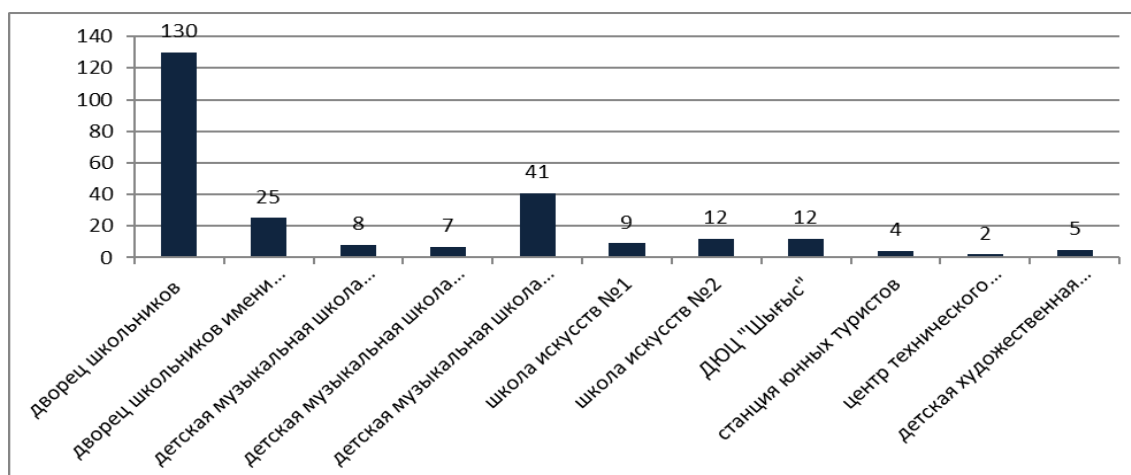
Сравнительная диаграмма

Особое внимание уделяется детям из социально уязвимых слоев населения, детям с девиантным поведением, общее количество которых составляет 129 учащихся.

Наименование кружков и секций	Количество обучающихся	Наименование кружков и секций	Количество обучающихся, посещающих внешкольные организации
волейбол	23	плавание	4
баскетбол	15	шахматы	7
футбол	17	гимнастика	9
настольный теннис	0	иностраные языки	5
дзюдо	14	волейбол	2
радиотехника	25	моделирование	3
домбра	2		
вокал	0		
фортепиано	0		
бальные танцы	3		

В кружках школы задействован 41 ребенок: 7 человек – по классу фортепиано, бальные танцы – 15, по классу домбры – 19 детей. Учащиеся школы посещают следующие внешкольные организации образования: дворец школьников – 130 детей, дворец школьников имени Махамбета Утемисова – 25 детей, детская музыкальная школа № 1 – 8 детей, детская музыкальная школа № 2 - 7 детей, детская музыкальная школа № 3 - 41 ребенок, школа искусств № 1– 9 детей, школа искусств № 2 – 12 детей, ДЮЦ «Шығыс» - 12 детей, станция юных туристов – 4 ученика, центр технического творчества – 2 детей, детская художественная школа – 5 детей.

Практикуется посещение детьми частных кружков и студий: это студия танца «Креатив» - 14 детей, «Замандас» - 7 детей, «Жанель» - 9 детей, «Достык» - 18 детей, «Болашак» - 10 детей, «Вайнах» - 5 детей.

С целью подготовки учеников к таким востребованным профессиям, как швея и программист, планируется в школе открытие учебно-производственного комплекса.

В школе активно ведется работа совета профилактики правонарушений, деятельность которого дает положительные результаты. Если в 2013-2014 учебном году на учете в ювенальной полиции состояли 4 обучающихся и трое - на внутришкольном учете, то в 2014-2015 учебном году количество состоящих на учете детей снизилось. Благодаря занятости досуга обучающихся интересными видами деятельности снизилось количество правонарушений.

В целях профилактики правонарушений совместно со школьным инспектором еженедельно отслеживаются посещение и дисциплина обучающихся.

Серьезное внимание уделяется трудоустройству выпускников школы, особенно из социально уязвимых категорий семей.

Налажено тесное сотрудничество с поселковым техническим колледжем, с профессионально-техническим колледжем, который находится по Коргалжинской трассе.

Для проведения лекций и круглых столов в целях профилактики правонарушений среди несовершеннолетних приглашаются сотрудники правоохранительных органов. Так, например, были проведены лекции оперуполномоченным УБН ДВД города Астаны Нургазиной А.К. на темы: «Профилактика подростковой наркомании», «Формирование у подростков навыков ЗОЖ», «Противодействие правонарушениям, наркомании, насилию среди учащихся», «Последствия употребления синтетических наркотиков как «Спайс», «GWH», «Соли».

Сотрудниками училища МВД РК города Астаны организуются круглые столы, спортивные мероприятия, экскурсии с целью ознакомления детей с видами деятельности правоохранительных органов.

Важное значение в школе придается проведению тренингов с учителями, родителями и детьми по теме профилактики и предупреждения правонарушений среди несовершеннолетних.

Например, тренинг «Досуговая деятельность в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних».

Цель тренинга заключается в определении значения досуговой занятости подростков в профилактике правонарушений.

Задачи:

1. Повышение эффективности взаимодействия взрослых и детей через использование активных форм организации досуговой деятельности.

2. Пропаганда среди родителей использования активных форм организации досуга в семье.

Ход занятия:

Педагог-психолог: «Здравствуйте, уважаемые гости, я очень рада вас видеть на сегодняшнем занятии. Надеюсь, что у всех вас замечательное настроение, и мы с вами хорошо поработаем. Предлагаю вам сейчас встать в круг и поприветствовать друг друга. Но приветствие у нас будет немного необычное».

1. Приветствие (разогрев).

Упражнение «Игра-приветствие».

Цель – снятие эмоционального напряжения, объединение группы.

Содержание: все участники становятся в круг. Первый говорит: «Здравствуйте, я – Светлана. Я сегодня вот такая» (показывает свое состояние мимикой, жестами). Вся группа говорит: «Здравствуйте, Светлана. Вы сегодня вот такая» и повторяет мимику, жесты Светланы. Игра заканчивается, когда все участники поприветствуют окружающих.

(Гости вместе с педагогом – психологом приветствуют друг друга)

Деление на группы

Педагог-психолог: «А сейчас я попрошу вас сесть удобно и посмотреть на экран. Внимание вопрос: Что общего на этих снимках?»

Важнейшее место в формировании личности школьника, особенно подростка, занимает досуговая сфера. Словом «досуг» мы обозначаем широкое пространство и время жизнедеятельности школьника за пределами различной работы.

Так что же такое ДОСУГ?

Дословный перевод этого слова означает в английском языке "быть свободным", во французском – «быть разрешенным», в переводе с древнегреческого означает «серьезную деятельность без необходимости давления», что подразумевает выбор и отсутствие принуждения.

Досуг - это зона активного общения, удовлетворяющая потребности подростков в контактах. Такие формы досуга как самостоятельное объединение по интересам, массовые праздники - благоприятная сфера для осознания себя, своих качеств, достоинств и недостатков в сравнении с другими людьми.

Конечно же, досуг - это гораздо больше, чем просто свободное время или перечень видов деятельности. Досуг следует понимать как центральный элемент культуры, имеющий глубокие и сложные связи с общими проблемами работы, семьи, политики.

Досуг в существенной степени ответственен в формировании характера ребенка, в части таких качеств как инициативность, уверенность в себе, сдержанность, мужественность, выносливость, настойчивость, искренность, честность и др.

Досуг при известных обстоятельствах может стать важным фактором физического развития детей. Любимые занятия в часы досуга поддерживают эмоциональное здоровье.

Досуг способствует выходу из стрессов и мелких беспокойств.

Досуг может помочь ребенку, подростку реализовать то лучшее, что в нем есть.

Досуг формирует и развивает личность.

Досуг помогает с профессиональным самоопределением

Досуг способствует самовыражению, самоутверждению и саморазвитию личности через свободно выбранные действия.

Досуг формирует потребность детей в свободе и независимости.

Досуг способствует раскрытию природных талантов и приобретению полезных для жизни умений и навыков.

Досуг способствует познавательной деятельности

Досуг стимулирует творческую инициативу детей.

Досуг способствует удовлетворению потребностей личности.

Досуг способствует формированию ценностных ориентаций.

Досуг выступает как своеобразная "зона ограниченного вмешательства взрослых".

Досуг способствует объективной самооценке детей.

Досуг формирует позитивную "Я - концепцию".

Досуг обеспечивает удовлетворение, веселое настроение и персональное удовольствие.

Досуг способствует самовоспитанию личности.

Досуг формирует социально значимые потребности личности и нормы поведения в обществе.

Досуг детей - свободное от обязательных учебных занятий время, используемое для игр, прогулок и спорта, чтения, занятий искусством, техникой и другими видами полезной деятельности по собственному влечению детей

Досуг для подростков - это сфера, в которой, выступая в новых ролях, отличных от семейных и школьных, они особенно остро и полнокровно раскрывают свои естественные потребности в свободе и независимости, активной деятельности и самовыражении.

Виды досуговой деятельности можно классифицировать по пяти группам: отдых, развлечения, праздники, самообразование, творчество.

Отдых снимает усталость и восстанавливает физические и духовные силы.

Пассивный отдых снимает напряжение расслаблением, созерцанием природы, размышлением и т.п.

Активный отдых представляет собой физическую и культурную деятельность (физкультура, туризм, чтение, слушание музыки и т.п.). **Развлечения** (просмотр кинофильмов, посещение театров, концертов, музеев, экскурсии, путешествия и т.п.) имеют компенсационный характер и обеспечивают человеку смену впечатлений.

Праздники сочетают в себе отдых и развлечения, позволяют человеку ощутить эмоциональный подъём.

Самообразование (чтение, лекции, диспуты, семинары и пр.) приобщает людей к ценностям культуры и сочетает в себе приобретение знаний с развлечениями.

Творчество обеспечивает наиболее высокий уровень досуговой деятельности». **Просмотр видеоролика.**

Заверши предложение «Семейный досуг – это...»

- (любительские занятия (цветоводство, коллекционирование, уход за домашними животными, совместные занятия творчеством,

художественным или техническим: рисование, поэзия, музицирование, пение, вышивание, любительская видеосъемка, фотосъемка и т.п.);

- совместное обращение к аудиовизуальной информации (просмотр телевизора, обращение к интернету и другим средствам СМИ);

- домашние спектакли (организация театрализаций и театральной деятельности как фрагментарной (переодевание, гримировка, розыгрыши), так и полномасштабной (организация домашнего театра - живого или кукольного - постановка композиций, игровых программ, малоформатных спектаклей и т.п.);

- семейное чтение;

- игры (с детьми, настольные и т. д.);

- праздники (организация домашних детских праздников с включением игровых программ и конкурсов; семейных и клановых праздников с привлечением широкого круга родственников и свойственников).

Результаты опроса родителей и подростков.

Анкетирование проводилось с целью определения направленности досуговой деятельности и степени удовлетворенности организацией. Анкета была предназначена для того, чтобы выявить интересы подростков, какие кружки они предпочитают посещать, чем хотели бы занять своё свободное время, как его организуют на данном этапе.

В опросе приняли участие 72 подростка школы, из них:

1. Много ли времени ты проводишь вместе с папой и мамой?

- да - 38чел. - 53%.

- нет - 30 чел. - 42%.

- только с мамой, потому что папа постоянно на работе - 4 чел. - 5,5%.

2. Где и как ты проводишь свободное время?

- гуляю с друзьями - 13 чел.- 18%.

- нет времени, занимаюсь хозяйством, так как родители на работе - 26 чел. - 36%.

- занимаюсь дополнительно, посещаю тренировки, кружки - 33 чел. - 46%.

3. Какой последний кинофильм ты смотрел со своими родителями?

- не помню - 25 чел. - 38%

- мы не смотрим вместе, потому что то, что смотрят родители, мне не нравится - 16 ч. - 22%.

- ходили на каникулах в кинотеатр - 31 чел. - 43%.

4. Помогашь ли ты маме и папе?

- да - 68 чел. - 94%.

- не знаю, чем помочь - 4 чел. - 5,5%.

5. Гордишься ли ты своими родителями?

- конечно - 72 чел. - 100%.

6. Если бы ты был волшебником, что бы ты сделал для них?

- подарил бы родителям вечную жизнь - 59 чел. - 82%.

- дал бы им много денег - 13 чел. - 18%.

7. Как часто вы всей семьей совершаете экскурсии, прогулки, походы, ходите в театр, цирк и т.д.?

- не так часто - 52 чел. - 72%.

- иногда - 20 чел. - 27%.

8. Любимое увлечение твоих родителей?

- не знаю - 15 чел. - 21%.

- любит смотреть сериалы - 35 чел. - 49%.

- ходить в гости - 13 чел. - 18%.

- рукоделие - 9 чел. - 12,5%.

9. Как ваша семья организует свободное время в субботу и воскресенье?

- никак - 5 чел. - 0,7%.

- занимаемся по хозяйству - 16 чел. - 22%.

- посещаем родственников - 11 чел. - 15%.

- выезжаем на природу, катаемся на лыжах, ходим в кино и т.д. - 40 чел. - 55%.

Результаты анкетирования родителей:

1. Сколько времени в день вы уделяете своим детям?

- круглосуточно - 43 чел. - 82%

- когда выходной - 9 чел. - 18%

2. Где и как вы предпочитаете проводить с ними свободное время?

- стараемся выехать, так как дома не отдохнешь - 45 чел. - 87%.

- посещаем родственников - 7 чел. - 13%.

3. Какой последний кинофильм вы смотрели со своими детьми?

- на каникулах - 29 чел. - 56%.

- не помню - 15 чел. - 29%.

- вместе не смотрим - 8 чел. - 15%.

4. Как дети помогают вам?

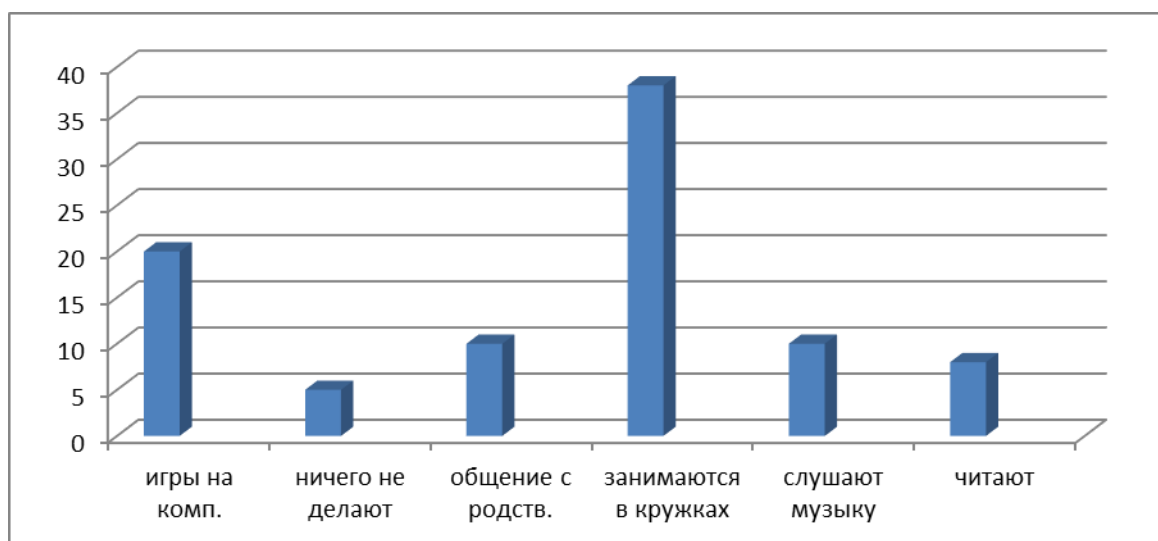
- всегда и во всем - 52 чел. - 100%.

5. Гордитесь ли вы своими детьми?

- да - 100%.

Занятие в свободное время

Самым предпочтительным времяпровождением для большинства подростков, участвовавших в опросе, являются игры на компьютере - 20%, просто отдыхают, ничего не делая - 5 % опрошенных подростков, свое свободное время посвящают общению с близкими и друзьями - 10%, слушают музыку - 10%. Менее распространенным видом деятельности среди подростков является чтение - 8%, занятие любимым хобби - 9%, 38% опрошенных являются членами какого-либо кружка, секции, образовательного центра, спортивного и танцевального клубов.

Упражнение 6.

«Я давно хочу тебе сказать...».

Это упражнение является завершением дружеской встречи.

Родители и дети сидят рядом в круге (лицом к лицу). Родитель сначала говорит своему ребенку: «Я давно хотел тебе сказать...» и завершают. Ребенок также говорит своему родителю: «Я давно хотел тебе сказать...» (и завершает).

Упражнение «Подарок»

Цель: положительное завершение тренинга, рефлексия.

Описание упражнения: Ведущий: «Давайте подумаем, что мы могли бы подарить Вашей группе, чтобы взаимодействие в ней стало еще эффективнее, а отношения в ней – более сплоченными? Давайте скажем, что каждый из нас дарит группе. Я, например, дарю вам оптимизм и взаимное доверие». Далее каждый из участников высказывается, что он хотел бы подарить группе. «Давайте наградим себя за успешное плавание аплодисментами! »

Психологический смысл упражнения: ритуал, позволяющий завершить тренинг красиво и на положительной эмоциональной ноте.

Ну вот, все подарки подарены, игры пройдены, слова сказаны. Вы все были активны, слаженно работали в команде. Не забывайте, что Вы – единое целое, каждый из Вас – важная и необходимая, уникальная часть этого целого! Вместе Вы – сила! Спасибо всем за участие! »

Рефлексия «Я понял...»

«Меня удивило...»

«Я почувствовал...»

«Я думаю ...»

«Меня раздразжало...»

«Мне понравилось...»

«Я был собой доволен...»

Приглашаю вас вместе со мной исполнить песню

«Хорошее настроение» музыка и слова О. Гурьянова

И улыбка, без сомненья,

Вдруг коснется ваших глаз,

И хорошее настроение

Не покинет больше вас.

Я желаю вам хорошего настроения, чтобы вы шагали по жизни только на позитиве, чтобы вас окружали только добрые люди с положительными эмоциями (каждый участник занятия получает смайлик с положительными эмоциями).

Практические рекомендации для родителей Как провести время с ребенком

Независимо оттого, насколько вы заняты, вы всегда должны найти время, чтобы провести его с ребенком. Это необходимо для того, чтобы установить с ним хорошие отношения. Есть много способов интересно провести время с вашим ребенком. Не жалеете времени для ребенка, он будет помнить об этом всю жизнь.

Выходные

У вас есть день, чтобы провести его с семьей. Для большинства это суббота или воскресенье. Запланируйте свой выходной заранее. Вы можете вместе приготовить семейный обед. Вы также можете вместе устроить просмотр интересных фильмов или отправиться на прогулку в парк или торговый центр. Это на самом деле хорошие инвестиции для строительства прекрасных и доверительных отношений с вашим ребенком.

Каждое утро

Определитесь с тем, что вы можете сделать вместе каждое утро. Вы можете приучить ребенка рано ложиться спать и рано вставать, чтобы заняться зарядкой. Простые упражнения и бег вокруг дома помогут ребенку привить интерес к здоровому образу жизни. Вы также можете вместе с ребенком приготовить завтрак. Сделайте привычкой устраивать завтрак вместе с ребенком. Вы не будете пропускать его сами и приучите ребенка делать то же самое.

Каждый день

Позвоните своему ребенку из офиса, по крайней мере, один раз в день. Вы также можете отправить текстовое сообщение по электронной почте. Узнайте, что он делает, чем занят. Услышанный голос вашего ребенка, несомненно, поможет вам расслабиться. Он даже может снять стресс. Это сделает вашего ребенка вашим партнером, вы будете помнить о нем, даже если вы очень заняты на работе.

Каждый вечер

Если это возможно, старайтесь ужинать вместе с семьей. Если вы задерживаетесь и возвращаетесь поздно, обязательно позвоните заранее. Старайтесь, чтобы опоздание к ужину не стало привычкой. Помните, вечером должна собираться вся семья. Это создает чувство комфорта. И, кроме того, у вас есть возможность добраться домой рано и пораньше лечь спать, если вы хотите остаться верным утренним занятиям с вашим ребенком.

Отпуск

Планируйте отпуск с семьей заранее. Вы можете провести время на морском курорте или прекрасно провести время с семьей в любом другом месте. Это действительно не имеет значения, где вы собираетесь провести свой отпуск. Главное, важно просто наслаждаться отдыхом, а не думать о работе или решать любые другие вопросы, не связанные с отдыхом.

Как это ни парадоксально при развитых современных технологиях нам по-прежнему остро не хватает свободного времени. Но мы обязаны найти время для наших детей. Не забывайте, наши дети быстро вырастут. Цените время, проведенное вместе, чтобы не упустить самое главное в нашей жизни

Игры по дороге домой «Дорожки»

Данная игра поможет развить у ребенка наблюдательность, математические представления. Предложите выбрать дорожку, по которой вы пойдёте домой. Сегодня вы пойдёте по длинной и узкой дорожке или по короткой и широкой? Пусть ваш ребенок сам выбирает и ведёт вас, ваша задача проговаривать, по какой дорожке вы шагаете. «Маленькие ножки идут по узенькой дорожке».

«Посчитаем вместе»

Игра развивает логическое мышление. В непринужденной форме у ребенка формируются навыки счета. Вы можете вместе с ребенком посчитать машины, дома, деревья. Можно считать вместе, можно предложить ребенку самостоятельно посчитать, можно считать по очереди. Главное, чтобы это было весело и интересно.

«Рифма»

Вы, наверное, не раз замечали, как детям нравится что-то сочинять, придумывать новые слова, рифмовать. А почему бы вам вместе не поиграть по дороге домой в рифмы? Предложите ребенку придумывать рифмы на слова, которые вы будете говорить. Например, «дом-лом», «гора-нора», «мост - рост» и т. д. И даже если не все слова будут так легко рифмоваться, игра вам всё равно доставит огромное удовольствие и массу положительных эмоций.

Список литературы

1. Азарова Р.Н. Социально-педагогическая организация досуговой деятельности учащейся молодежи: Диссертация доктора педагогических наук –М., 2005 г. - 414 с.
2. Арзуманян С.Д. Микросреда и отклонения социального поведения детей и подростков. - Ереван: Луйс, 2010 г.- с.47-51
3. Бабина О.М. Организация индивидуальной работы с учащимися, состоящими на внутришкольном учёте. ТОГБОУ «Инжавинская специальная (коррекционная) общеобразовательная школа - интернат». 2011.- 156 с.
4. Байбородова Л.В. Теория, методика и практика взаимодействия в разновозрастных группах учащихся. Ярославль, 2007 г. -320 с.
5. Березина В.А. Развитие дополнительного образования детей в системе российского образования: Учебно-методическое пособие. Москва: Диалог культур, 2007. -512 с.
6. Борытко Н.М. Позиция педагога в воспитательном взаимодействии//Воспитательная работа в школе. 2004. - № 4.- с.103-109
7. Буйлова Л.Н. Актуализация роли дополнительного образования детей в современной образовательной политике РФ// Актуальные задачи педагогики: материалы: междунар. заоч. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011г.). Чита: Издательство Молодой ученый, 2011.- с. 15-20
8. Веденеева Г.И. Функции краеведческой работы и социализации личности. Вестник Томского Государственного университета. -Томск: Изд-во ТГПУ. 2010. -190 с.
9. Ветров Н.И. Профилактика правонарушений среди молодежи. – М.: Юридическая литература, 2006. -245 с.
10. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. СПб., 2004.-272 с.
11. Деятельность педагога дополнительного образования, <http://knowledge.allbest.ru/pedagogics> (дата обращения: 4 февраля 2016 г.)
12. Ёнский Н.П. Профилактика правонарушений средствами внеурочной деятельности. Мурманск. 2014.-304 с.
13. Золотарева А.В. Современные проблемы дополнительного образования детей. – Учебное пособие, Ярославль, 2014.- 230 с.
14. Игошев К.Е., Шмаров И.В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений.-М.: Юридическая литература, 2010.- с.42-48
15. Ляпина Е.Ю. Профилактика социально-опасного поведения школьников. Волгоград. 2010.- с. 15-23
16. Материалы Международного саммита лидеров детских общественных организаций Казахстана и стран СНГ «Детское

общественное движение XXI века: Казахстан – формула успеха!», посвященного 20-летию Независимости Республики Казахстан, 65-летию Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) и Всемирному году молодежи. 1-6 августа 2011 год.

17. Мачалкина К.С. Роль дополнительного образования в формировании личности и ее социализации на примере деятельности МБОУ ДОД «Центр детского творчества г. Дубны Московской области, социальная сеть работников образования nsportal.ru (дата обращения: 14 февраля 2016 г.)

18. Олиференко Л.Я. и др. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: Учеб. Пособие. – М.: Издательский центр «Академия». 2002.-224 с.

19. Особенности развития личности педагога дополнительного образования, <http://knowledge.allbest.ru/pedagogics> (дата обращения: 4 февраля 2016 г.)

20. Педагогика дополнительного образования: Приоритеты духовности, здоровья и творчества: учебное пособие/под. ред. В.И. Андреева, А.И. Щетинской. 2-е изд., дополненное и переработанное. Казань: Центр инновационных технологий, 2005. -328 с.

21. Перешеина Н.В., Заостровцева М.Н. Девиантный школьник: Профилактика и коррекция отклонений. – М.: ТЦ Сфера, 2006.-237 с.

22. Пихлак М.Р. Педагогические условия реализации социализирующих функций общения в досуговых объединениях: Диссертация кандидата педагогических наук. М., 2000.-226 с.

23. Протокол совещания у заместителя Премьер – Министра Республики Казахстан Б. М. Сапарбаева от 20 июля 2015 года о принятии мер совместно с акиматами областей, гг. Астана и Алматы по обеспечению полной занятости несовершеннолетних во внеучебное время, пункт 2.

24. Рычкова Н.А. Дезадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофилактика. –М., 2000 г.-156 с.

25. Титов Б.А. Социализация детей, подростков и юношества в сфере досуга. Электронная библиотека Попечительского Совета механико-математического факультета МГУ. 2003 г. (дата обращения: 5 февраля 2016 г.)

26. Тесленко А.Н. Социализация личности подростка в условиях детского центра: Монография. – Астана, Институт управления, Центр Ювенологических исследований, РУОЦ «Балдаурен», 2009. -176 с. (11,25 п.л.) в соавт. С Д.В.Лепишевым

27. Тесленко А.Н. Философия социализации и воспитания. - Астана-Кокшетау: КУАМ, НИИ СПИ. 2014. – 242 с.

28. Тесленко А.Н. Социальная работа с молодежью. Учебник. – Астана-Кокшетау: КУАМ, ОФ «Центр ювенологических исследований», изд-во АО «НЦ НТИ», 2015. – 360 с.

29. Фалеева А.П. Развитие образовательной среды учреждения дополнительного образования как условие творческой самореализации детей и подростков. Диссертация кандидата педагогических наук. Ульяновск, 2010. -246 с.

30. Фалькевич Т.А. Подростки XXI века. Психолого-педагогическая работа в кризисных ситуациях: 8-11 кл. – М.: ВАКО, 2007 г.- 148 с.

31. Черная Г.Г., Пришвина В.А. Роль клубов по месту жительства в патриотическом воспитании детей и подростков. Электронная библиотека КарГУ им. Е.А. Букетова. 2009. (дата обращения: 8 февраля 2016 г.)